

У2
Н 58

Іван
нехода

САД

LIBRARY MEMBERS

COPIES

Leifur

Іван Нехода
САД

*Упорядкував на громадських засадах
Валентин Бичко*

Видавництво
художньої
літератури
„Дніпро“
Київ — 1971

ІВАН НЕХОДА

САД

ВІРШІ, ПОЕМИ, КАЗКИ

ЛІРИКА ПРАЦІ І БОЮ

Ростуть у могутній діброві і великі, розлогі красені, і трохи менші, скупіші на вроду дерева, і різнобарвні кущі, і рясний багатозумний «підлісок». Та коли глянеш на кожну рослину окремо, побачиш, що в кожній своя краса, часом яскрава і веселкова, іноді ніби приглушена, проте весела і хвилююча, а часто і непоказна зовні, та з якоюсь зворушливою деталлю — тонко вигнутою лінією стовбура, з особливо червоними плямами на листі, з небаченою ще покруччю гілок...

Не самі лише велетні складають ліс. Без трохи менших і зовсім маленьких вони і велетнями не виглядали б. Виміри можливі лише тоді, коли існує різноманітність, різнорослість.

І добре, що так у природі, у житті. Усе на своєму місці, усе в гармонії, усе в розмаїтті...

Така в моїй душі виникла картина, коли я почав думати про сучасну українську літературу, про окремих її творців, коли я почав шукати у нашій літературі місце Івана Неходи, про якого збираюся тут написати своє слово, хоч, мабуть, і не вичерпне, але щире.

Я не дослідник і не історик літератури, а поет, тому, мабуть, маю право на таке образне порівняння.

Звичайно, Іван Нехода не став урівень з тими «столітніми дубами-велетнями», своїми великими сучасниками, під чиїми рясношумними верхів'ями народжувалась, зростала й мужніла могутня українська поезія нашого часу, поезія революції і великої будови, поезія радянської епохи. Йому не вдалося з таким всепроникливим ліризмом заглянути своєю творчістю у саму

душу свого часу, як це зробив Володимир Сосюра, або з такою граничною ясністю і безмежною простотою намалювати портрет епохи, як Максим Рильський, чи так глибоко увійти поетичним коренем у саме ество свого народу, так «ствердитись і утвердитись» безмеж-жям свого виняткового таланту у колиці нашої літератури, як Павло Тичина.

Але те, чого досяг Іван Нехода в українській літературі за своє не повністю дожите життя, теж складає неминучу цінність. Його кращі вірші і поеми, мов ті повносики грона ягід, звабно укріпились на високім гіллі нашої поезії. Хто йде — не мине того грона, а покуштувавши, не скривиться. Не кислоти то і не гнилички, а повні живлющої сили плоди щедрої поетичної вдачі. Серед барвистого розмаїття, серед многовидого багатства ті плоди мають свої пахощі і свій смак, свої контури і свій келір.

Поезія Івана Неходи — вагома сторінка у величезному томі, назва якому «Поетична творчість великого п'ятдесятиліття». Жовтнева революція, її палахкотіння у наступних літах, труди і боріння радянських народів на її розвиток і захист — все це знайшло відголос у серцях народних боїнів — радянських поетів, вільнокри-лих співців свого рідного краю. І поміж їхніх громохких басів та гучних баритонів дзвінко розливається й чистий тенор Івана Неходи. Його народження як поета, вихід у світ і невтомне прямування широкою дорогою творчості — це пряма дія Жовтня, що підняв з найнижчих низів до сонця тисячі Іванів Неход, вселив у їхні душі віру в себе, у свої сили, зробив з них творців і співців, шукачів і зодчих, odkривателів світів і вершителів долі людства.

Народився Іван Іванович Нехода 24 червня 1910 року в селі Олексіївці, Коломацького району на Харків-

щині. Іванові було дуже мало літ, коли не стало батька, а удова-мати з купою дітлахів на руках неспроможна була дати лад і тій латці земельки, що лежала біля скособоченої убогої хатинки. Тільки-но трохи звисся на ноги хлопчина — гуляти нічого, треба йти на хліб заробляти. А куди йти? Одна дорога — до куркулів. І став Іван пастухом куркульської скотиши.

На щастя Іванове, була вже на нашій землі Радянська влада, і хоч ще не всюди діставали її руки, одначе за наймитів, тим паче малолітніх, стояла вона горою. Поплаче було пастушок від хазяйської сваволі, а комнезам довідається і так прикрутить глитая, що волею-неволею іде той на поступки. Ще й сніг не випав, ще паша стоїть зелена, а хлопчина уже не пастух — школяр.

Потрапила тому школяреві до рук книжина, а в тій книжині немовби пісні надруковані. «То вірші», — каже вчитель. Сподобались вони Іванові. І вдень, і вночі читає він їх уголос. А потім книжку одклав, а прочитані вірші самі з язика зриваються. Диво справжнє. «А що, як...» — задумався хлопчина. І от уже й він сам склав спочатку два, потім чотири рядочки. Вірш! Показав учителеві. Похвалив учитель: «Пиши ще!»

Скоро в кожному номері шкільної стінної газети з'являвся вірш з дзвінким підписом — Іван Нехода. А всі школярі називали Івана своїм поетом, домагалися його дружби, допомагали йому всім, чим могли.

Якось по всьому селу чутка полетіла: «Шефи приїхали!» Ще не знали люди, що воно за слово таке «шефи», одначе відчували у ньому щось добре. І справді, весело, гарно стало в глухому селі, коли появились ті люди. В сільбуді читали лекції, відбувалися концерти, почав працювати драматичний гурток. Книжок у селі стало доволі. І куркулі присмиріли. Знали: шефи

розтлумачують бідності радянські закони, завжди ста-
нуть на її захист.

Звернули шефи увагу і на малого Івана. Сподобався він їм своєю допитливістю, сердечністю, ласкавістю. І вірші в нього непогані. Порадили послати їх у дитячий журнал «Червоні квіти». Минув час, і перед очима хлопчини лежали сторінки з надрукованими його рядками. Це виглядало якимось чудом. Писав Іван і дописи про життя своєї школи, свого піонерського загону. Тепер часто з'являлося його прізвище у дитячому журналі.

В кінці 1924 року забрали шефи підлітка Івана у Харків, тодішню столицю України. Став хлопчина працювати ліфтером в Українбанку, а вечорами вчитися у школі Конторгучу, що випускала рахівників. Та Іван не тільки працював і вчився. Він виривав часинку і на те, щоб читати вірші сучасних поетів (саме починався розквіт молодого радянської поезії), і, головне, на те, щоб і самому писати. Пізня ніч. Сидить Іван у високій залі Українбанку (а він і жив у тій залі, спав на столі) і складає нехитрі рядки про своє рідне село, про вечірні вогні столиці, про свої мрії, що сягають далеко-далеко.

Незабаром вірші з підписом «Іван Нехода» появилися на сторінках дитячої газети «На зміну», молодіжної «Комсомолець України», а ще пізніше — в журналах для дорослих. На молодого поета звернули увагу видатні майстри поетичного слова — Іван Кулик, Павло Тичина, Валер'ян Поліщук. Вони допомагали юнакові зростати, пильно стежили за його творчістю.

З 1929 по 1932 рік Іван Нехода вчився на факультеті мови й літератури Харківського інституту народної освіти. По тому вчителював, працював у редакціях різних газет та журналів.

Вже 1930 року разом з ще двома молодими поета-

ми він виступає автором збірки «В наступ!». Поетичні заклики і гасла в ті літа (а то були романтичні літа першої п'ятирічки) являли собою ширій відгук молодих співців на великі події в рідній країні.

«Пісня радості» — збірка поезій для дітей Івана Неходи, що вийшла друком у 1935 році, була, можна сказати, першою справжньою поетичною книгою, від якої і сам поет вів своє літературне літочислення. Було в тій збірці кілька десятків віршів, ще не в усьому досконалих, а часом і просто невправних, але, незважаючи на це, билося у тих віршах справжнє поетичне серце, пульсувала справжня поетична думка, пломеніло справжнє поетичне почуття.

А через два роки з'являється у світ і перша книга Неходиної лірики «Початок пісні». У ній перед читачем розкрилося щире і чуйне юнакове серце, яке жадібно вбирає в себе і барву ранкової зорі, і бойову тривогу на далекому кордоні, і ласкаве слово коханої, і жаждобу праці в руках своїх друзів...

Поет напружено вчиться, день у день удосконалює свою техніку, шукає точної і простої літературної форми, «виписує», так би мовити, свій почерк. Вірші Івана Неходи набувають популярності серед читачів, його охоче друкують журнали. В газетах часто з'являється його гостро бойова поетична публіцистика. Поет любить життя, чисте небо й безвітряну погоду. Цією життєлюбністю, цим радінням з усього живого на землі позначені твори Івана Неходи тих днів, адресовані і дорослому читачеві, і дітям.

Та от настає червень 1941 року. Така тяжка, така жорстока, така всеохоплююча війна. Нехода не роздумує над своїм місцем у ній. Він іде на фронт. І фейлетон, і нарис, і дошкульний сатиричний вірш — все править у його руках за зброю проти ненависного ворога. Та він не залишає і лірики. Навпаки, саме в

роки війни розквітає пишним цвітом ліричний талант поета, мужніє, набирає повної зрілості. «Я зберігаю від квартири ключ» — це тільки один рядок з одного воєнного вірша Івана Неходи, який часто повторювали воїни, який часто цитували фронтові газети, бо в його простих, звичайних, нібито буденних словах таїться стільки віри в перемогу, така впевненість у непорушності нашого радянського життя, що навряд чи можуть з ними зрівнятися які завгодно пишномовні декларації. А скільки таких правдивих, зворушливих, переконливих, надзвичайно точних у своїй відповідності життю рядків вийшло у ті роки з-під Неходиного пера!

На війні Івана Неходу було тяжко поранено. Він позбувся ока. Та це поранення майже ніяк не позначилося на його настрої, на його працездатності.

Відразу ж після перемоги поет повертається до Києва і з першого ж дня, так би мовити, «подвоює» себе. Він продовжує писати лірику, готується до роботи над великим віршованим романом, починає велику серію казок для дітей. А одночасно працює головним редактором видавництва «Молодь», пізніше — редактором журналу «Піонерія», головою Кримської філії Спілки письменників України. Це справді була велетенська робота, якої вистачило б щонайменше на двох.

Останні роки Іван Нехода багато їздив по Україні, по братніх республіках, по багатьох країнах світу. Мандрівки давали силу вражень, породжували цікаві роздуми. Все це відбилося в багатьох його поезіях, а поїздка до Франції вилася в окрему книгу «Пам'ять про французьку землю».

У поета було чимало цікавих задумів. Він збирався написати велику поему про непримиренність двох світів — соціалістичного і капіталістичного. Героями твору мали стати радянська дівчина-спортсменка і французький студент. Тягло Івана Неходу й до прози. Він часто

«скаржився» на те, що вірші уже не вміщують у собі усіх думок, усіх вражень, усього живого досвіду життя. Але його планам не судилося здійснитись. 17 жовтня 1963 року Іван Нехода раптово помер.

Першою рисою, яку насамперед хотілось би відзначити у творчості Івана Неходи, слід назвати, так би мовити, його літературне здоров'я. Йому завжди були чужі формальні викрутаси, усяка заумність, навмисна ускладненість вірша, намагання за голосним звучанням приховати убогість думки. Це зовсім не означає, що він не знав пошуків, не працював над формою. Якраз навпаки. Але його пошуки були цілеспрямовані. Він шукав найвиразнішої простоти — цієї заповітної мети кожного справжнього поета, кожного чесного літератора. Він удосконалював форму своїх віршів теж у цьому напрямку. Довгий час йому заважала багатослівність — хотілося сказати якнайбільше. Залучення нових понять, нових слів, нових варіацій здавалось поетові поглибленням думки і образу. Та часто, на жаль, від зайвих слів створювалась протилежна картина. І Нехода, зрозумівши це, прагне афористичності, лаконізму, влучності.

Поет ніколи не «вигадував» своїх образів, не вимушував їх за письмовим столом. Вони появлялися в нього органічно, від безпосереднього спілкування з життям, від бачення і відчуття життя. Це те, що зветься поетичною вродженістю, талантом. Гуляв він якось полем у серпні і, поглянувши на фіалковий обрій, сказав своєму супутникові: «Літо кінчається... Самий краєць його лишився». А трохи пізніше з'явилося у вірші:

...та черепел у копах десь
Докльовує краєць літа.

Перша зустріч з Карпатами викликала у Неходи таке дуже своєрідне і дуже яскраве порівняння:

Застиг сріблястий Прут. Карпати,
Як зачаровані воли,
На роги місяць підвели,
Моц хочуть крайнебо підняти.

Звичайно, творчий процес набагато складніший. Цими прикладами хотілося лише підкреслити поетову вдачу, його здатність «перетворювати» відразу на поезію усе побачене і почуте.

Але йдеться про значно більше. Автор цих рядків багато років жив пліч-о-пліч з Іваном Неходою, бачив його в побуті і в роботі, знав його думи й почуття. Це була людина невіддільна від народу, від усього того, чим жив народ, чим він радів, від чого плакав. Отже, його поезія відбивала не тільки бачені поетом пейзажі та явища природи, а передусім настрої і роздуми, підслухані в самій, як кажуть, «гущі людській» — серед колгоспників, студентів, воїнів, робітників. Іванові Неході ніколи не сиділося вдома. Його рідко можна було застати в кабінеті. Він їздив і їздив, і здебільшого не туристом, не завсідником готелів та ресторанів. Його бачили на весіллях і похоронах, у колгоспній бригаді і в шахтарському гуртожитку, на току і на ярмарку, одним словом, скрізь, де були люди зі своїм сміхом і піснями, з своєю хвалою і скаргою, з своїми наріканнями і сльозами. Та це мовиться лише про останні роки його життя. Перед тим йому не треба було їздити. Адже він сам жив у такому оточенні, був у такій «шкурі», що міг брати творчі відрядження хіба тільки до самого себе, до своєї душі. В дитинстві — пастух, потім — ліфтер, журналіст, студент, солдат, редактор. Чи слід говорити про якісь «зв'язки» з народом? В такій же мірі, як про зв'язок гілки з деревом, зерна з колосом.

Народність, у кращому розумінні цього поняття, характерна для всіх без винятку творів Івана Неходи. Народність в усіх аспектах. Це передусім добре і розумне проникнення в душу народу і, отже, знання цієї душі. Народна душа — зовсім не абстрактне поняття. Пісні і казки, приказки і легенди, просто влучне образне слово, уся здорова природна мораль міркувань і поведінки народу — хіба це не одкриває нам народної душі? Іван Нехода жив цією душею і з неї черпав увесь поетичний лад своєї творчості. І шляхи образного мислення (зорова тотожність, надзвичайна конкретність), і принципи сюжетної побудови (пейзажний заспів, психологічний розвиток, «щасливе» закінчення), і сам синтаксис мови — це не вивчено і не позичено, це увійшло органічно у вжиток поета разом з молоком матері, з народних уст, з народного світовідчуття і світобачення. Це, так би мовити, та атмосфера, в якій зростав поет, це його сорочка, в якій він народився, це те, що жило в ньому само по собі, незалежно від його особистих зусиль. Якби це все забрати у нього, то він просто не був би поетом. Про це чудово сказав сам Іван Нехода:

Я — українець. З молоком
Своєї матері, з колиски
Я мову взяв, що за селом
Шуміла житнім колоском
Біля тополь, біля берізки...

Вчитуючись у поезії Івана Неходи, неважко побачити, що і вся філософія його творчості теж у суті своїй народна. Щирий, непідробний оптимізм, схильність до гумору (не в розумінні літературного жанру, а в розумінні погляду на життєві події), матеріалістичне, аж до раціоналістичності, тлумачення явищ природи — все це теж прийшло у поетові вірші не з книжок, не від чийогось напучування, а безпосередньо з того оточення, в якому він жив, тобто з народу. І тут аналогії з народ-

ною творчістю зайві, бо й сама вона творилась такими ж близькими до народу поетами, як І. Нехода, хіба що безіменними. Тож кращі поезії Івана Неходи, якщо б чомусь, з якихось причин, під ними не виявилось підпису, були б без усякого сумніву зараховані до скарбів українського фольклору. І справа тут не в чисто зовнішніх ознаках, не в спільності застиглих фольклорних форм, не в постійному вживанні «ой» та «гей» (хоч усе це теж в якійсь мірі можна знайти і в його віршах), а в тому, що ми звемо народним духом. Саме ним пройнята уся поезія Неходи — її зміст і її форма, її пафос і її інтонація, її ритмічна структура і тембр її звучання.

Комуністична ідейність, глибока партійність, якою дихає вся творчість поета, теж великою мірою зумовлена її народністю. Ще в рідному селі, будучи пастушком, вдихаючи в себе насичене революційною грозою повітря, беручи посильну участь у класовій боротьбі (експлуатований наймит, юний піонер — проти куркуль), він проймався настроями своїх односельчан, бідняків, вивчав абетку нового життя, починав розуміти ленінські заклики. І хоч пізніше, в інституті, студіював Маркса і Леніна у великих томах, однак основу своєї ідейної переконаності він заклав у ті дні, коли «в батрацькій свитці, під посвист куль, що в мене посилав куркуль», відчував душею, чого хоче народ і за ким він іде.

За довгі роки боротьби і велетенської праці ленінські ідеї так міцно зрослися з думами і мріями українського народу, так глибоко увійшли в його свідомість, що ми недаремно ставимо знак рівності між поняттями народності і партійності. Творчість Івана Неходи — яскраве конкретне тому свідчення, жива ілюстрація цього явища. У нинішнього, у радянського поета не могло б бути іншої народності, ніж комуністична, ленін-

ська. Бо по-комуністичному, по-ленінськи мислить народ. Тому й проголошує поет:

На Україні, в тім краю,
Де сяють зорі Дніпрельстану,
Коріннями віків стою!

Я славлю Партію свою,
Свою Вітчизну нездоланну!

Однією з характерних рис творчості Івана Неходи є її публіцистичність. Сьогоднішній день, його суттєві потреби не дають спокою співцеві-будівникові, співцеві-воїну. Він не боїться і шорсткого виразу, і «газетного» звороту, і одвертого лозунга, а часом і важкуватого прозаїзму. Звичайно, все це ріже вухо любителів «чистої поезії», від них часом діставалося Неході, але він не прислухався до такої критики, бо вважав, що поезія повинна складатися не з штучно підібраних «красивих» слів, що вся мова, без винятку, є зброєю в руках поета. Звісно, тільки слід уміло нею користуватися. Адже і Тарас Шевченко, і Олександр Пушкін, і Володимир Маяковський, і Павло Тичина не завжди були краснословами, звучали у їхніх творах і «низькопобутові» слова, і технічні терміни, і, звичайно, політичні лозунги.

В Івана Неходи багато віршів, присвячених злободенним темам сучасності. Не всі з них витримали іспит часу. Деякі, написані поспішно, пройшли повз увагу читача. Але ті, що лишилися в поетовому доробкові, в його творчому активі, ті, в яких проявилось справжнє натхнення, живуть і понині та ще довго житимуть і як свідчення часу, його колорит, його пахощі, і як дійова поезія, що завжди впливає на уми й почуття читачів, незалежно від того, коли і з якого приводу була створена.

Взяти, наприклад, один з таких віршів — «Хата», написаний у 1945 році, відразу після перемоги. Тепер уже,

у наші дні, не звучить актуально тема цього вірша. Руїн давно нема, та й солдатів, які тільки-но прийшли з війни, звичайно, бути не може. Але вірш хвилює читача і сьогоднішнього, і навіть того, який про війну має уявлення тільки книжне, легендарно-історичне. Бо поет у цьому вірші знайшов ті барви, зачепив ті певні струни людської душі, що співзвучні своєю силою з великими і, так би мовити, «вічними» почуттями.

От як змальовано солдата на початку вірша:

Ховав солдат під шапку волохату
Тривожну думу, риючи окоп,—
Про спалену свою, про рідну хату,—
Хіба ж забуде хату хлібороб?

Увесь трагізм становища сугубо мирної людини, селянина, змушеного «рити окоп», замість улюбленої праці на тихій ниві, відбито у цих нехитрих, але повних життєвої правди рядках. І коли воїн повернувся додому, він все починає з початку. Перше, що йому потрібно, це хата:

Струга солдат, соснові зводить крокви,
Новий собі солдат буде дім
На тій землі, де з бою кожен крок він
Брав кров'ю, ранами, життям своїм!

Свідомість того, що його нова хата не просто собі житло, а новобудова на політій кров'ю, відвойованій у ворога землі, наштовхує воїна на незвичайні, на сповнені високого змісту роздуми. Ідучи від звичайнісінької хати, поет робить узагальнення великого масштабу:

Щоб не стояла наша хата скраю...
Поставить власний дім — іще не все.
За долю всього світу — він це знає —
Відповідальність наш солдат несе!

Взагалі ж поезія Івана Неходи не багата на абстрагування, на філософські розмірковування. Її можна з повним правом назвати мальовничою поезією. Справді, якщо взяти навіть тільки початкові рядки багатьох віршів: «Три берізки за селом стояли», «Москва. Сніги. Затемнені будинки», «Вітер нашу яблуньку у саду розчах», «Три дні метелиця мела», «Вже проліски цвітуть», «На перехресті трьох доріг», «Одцвіли кульбаби у гаю», «То шторм на морі орди хвиль жене», «Кує зозуля недалечко», «Яких тільки в лісі нема кольорів» і т. д., — то відразу видно, що поет збирається нас переконувати не логікою поетичної мислі, а яскравістю барви, голосом звуку, самим фактом існування предметів, людей, птахів, пейзажів. Та початкові рядки у нього — не трамплін для подальших сентенцій, а тільки перший мазок у картині. І справді, багато віршів є нічим іншим, як картинами, намальованими, звичайно, словом. Ось вірш «Літо 1941 року». У ньому майже немає означень. Майже нема прямого втручання думки автора. Є самі мазки. То густо покладені, то приглушені, прив'ялені.

Спека, спека, спека, спека...
Вітре з моря, із Самбека,
Прохолодою війни!

Намальовано скупо, але це — тільки фон для майбутніх яскравіших фарб. Фон одноманітний, набридливий. Це добре підкреслено чотирикратним повторенням слова «спека». А далі —

Тупіт, тупіт, тупіт, тупіт
Од ста тисяч пар чобіт.

Така ж одноманітна і звукова конфігурація. І ця одноманітність кольору і звуку породжує у читача настрій відрази до тієї події, яка раптово сталась у те неспокійне літо, до війни. І от появляється барва яскраво-вогниста, яка аж ніби ріже очі.

Сонце, сонечко, чом довго,
Чом так боляче гориш?

Важко влучніше передати тривогу солдата тих днів, ніж отим запитанням до сонця. Довго і боляче горить воно, освітлює ворогові ціль, утомлює воїнів. Виходить, що і стає душі людини теж можна показати мальовничим мазком. Далі знову барви: «все обози та обози... Переярок. Парко. Ліс». «Грім і тінь од месершміта. Танки — зліва, танки — справа». «Ліва — права, ліва — права,— все на схід, на схід, на схід». І лише в кінці поет не витримує і «дає слово» своєму голосу:

Тільки ж знаєм: все одно
Нам вернутися дано!
В кожному серці уже зріє
Завтрашнє Бородіно!

Ці останні рядки звучать як розгорнений підпис під картиною, як авторський коментар до неї. Основне навантаження лягло на живопис, і, треба визнати,— він сказав дуже багато, мабуть, значно більше, ніж узагальнююча кінецька.

Надзвичайна конкретність, предметність, матеріальність Неходиного малюнка могла поєднатись тільки з простотою поетичної форми. І цій простоті Нехода був вірний усе своє життя, ніколи не б'ючи поклонів різним завихренням літературної моди. Звичайно, до простоти він теж прийшов, а не взяв її готовою у себе на столі. У простоті є ясність, зрозумілість, але й є глибина, є підтекст, є багатогранність. Усе це можна знайти у більшості Неходиних поезій, особливо написаних у роки війни і після неї.

Саме простота в літературі є тим вузлом, який міцно зв'язує зміст і форму в єдине, нерозривне ціле. «Рева та стогне Дніпр широкий, сердитий вітер завива» — усе тут є одночасно і формою, і змістом. Забрати з цих ряд-

ків, скажімо, алітерацію на «р», здається, означало б збіднити форму. Але хіба це водночас не збіднює змісту?

У творах Івана Неходи (звісно, мовиться про кращі, найбільш зрілі) ми теж спостерігаємо таке злиття форми і змісту. В реалізмі це є вищий ступінь майстерності. Звичайно, на одній якійсь строфі важко показати це явище. Наведений вище приклад з Шевченка винятковий. Проте хоч частково нашу думку може проілюструвати і одна з Неходиних строф. Ну хоч би з вірша «Лісові оселі»:

Б'ють гармати, пада сніг з ялинника.
Глухо б'ють. Ми звикли вже до них,
Як до цокання годинника,
Шереху мишей нічних.

«Перепад» віршового розміру у третьому і четвертому рядках не тільки не випадковий, а обов'язково потрібний тут, бо без нього програвав би образ, програвав би зміст. Він підкреслює ритм годинникового ходу і тим робить ще реальнішим увесь образ. Алітерація ж четвертого рядка дає ще й звуковий супровід образу.

Звісно, це тільки окремі, найлегше уловлювані приклади. Коли брати поетову творчість в цілому, то згадане явище не всюди проступає на поверхню, і потрібен докладний аналіз, щоб його дослідити. Одначе і просто читаючи Неходині вірші, можна легко переконатися в тому, що він чистої води реаліст і досяг високого рівня виразності своїх образотворчих засобів.

Народність, ідейність, простота — це ті елементи, з яких складається цілісність Івана Неходи як поета. Ці елементи дуже близькі між собою самою своєю природою. Вони разом найчастіше складають триедине поняття. Простота — обов'язкова ознака того митця, який хоче творити для народу, служити його справі. Важко повірити лицарям «ускладненості», служителям

«мудрої», «філософської» заумності, що ото так вони стараються для народу. Якого б високого рівня культури не досяг народ, з якими складними науковими абстракціями не був знайомий, він завжди прагне простого, щирого поетичного слова, яке непідробно, безпосередньо зверталось б до серця. Поезія повинна найскладніші явища світу, найзаплутаніші хащі людських взаємин, найнезрозуміліші лабіринти мислі доводити до кристалесвої ясності. А що ж то за поезія, яка звичайний, дуже простий, всіма бачений і всім до болю зрозумілий земний пейзаж так зашифровує у дивовижний набір слівес, що навіть спеціально підготовлена людина не втне, про що йдеться...

Цей, здавалося б, «відступ» від основної теми автор не вважає зайвим, бо в ньому в дуже стислій формі викладено погляди самого Івана Неходи, висловлені ним незадовго до смерті в особистій розмові і, на жаль, ще досі ніде не зафіксовані. Очевидно, з цими поглядами можна сперечатися. Однак велика доля істини в них закладена без усякого сумніву. Це особливо видно тепер, коли раптовий вибух поетичного карколомства, що стався на початку шістдесятих років, почав розсіюватися, і на його місці усі побачили коли не порожнє місце, то дуже ріденьку поросль.

Поезія ж справжньої простоти (не змішувати з примітивом, який справді спелелася від того вибуху) не тільки встояла, а навпаки, ще вабливіше заграла на широкій ниві, набрала ще більшої вроди, ще чіткіше відтінивши свою неминущу принаду, своє чисте, незаплямоване обличчя.

Більшість творів Івана Неходи належить до ліричного жанру. Деякі вірші, особливо вірші воєнного часу, звучать ніби ліричний щоденник поета. Його спостережливе око підмітило цікаві деталі воєнного пейзажу,

теплі риси людських характерів, ту особливу атмосферу чоловічої дружби, яка буває тільки на війні. Суворі картини тих днів написані з усією предметністю, характерною для І. Неходи, а тому й особливо вразливі:

І побачили ми жінку на містку,
На руках вона дитя своє тримала,
Що заснуло з знаком смерті на виску...
Бідна мати! А вона його гоїдала...

Лише чотири рядки. А скільки в них трагізму, болю, жаху! Так можна написати, тільки самому побачивши таке неймовірне видовище. Це та вірогідність, яка під пером справжнього майстра стає художньою правдою великої сили. Таких строф і цілих віршів чимало в творі Івана Неходи. В усій літературі про війну ці твори не загубляться, не асимілюються у загальній масі, бо мають своєрідність, свій творчий аспект, який не повторює загальновідомого і широкознаного. Своєрідність Неходиної воєнної лірики — в її достеменній конкретності, часом навіть у документальній правдивості.

Поруч з цим із воєнного щоденника перед нами виростає цікава постать самого ліричного героя, від імені якого ведеться розповідь. Це — портрет рядового солдата війни, людини міцних нервів і тонкої душі, поезія тяжкої долі і великої віри у щастя. Він терпить тяжке горе і великі біди, наче той мученик, проходить справжнісіньке пекло, але з любов'ю дивиться на голубий пролісок, що вибивається з-під снігу, і з неприхованою гордістю показує своїм друзям листа від дочки, на якому намальовано дві звичайні польові ромашки:

І як би важко в серці не було,
Погляну на малюнок перед боем —
І відчуваю сил нових прибій...
Ведуть мене в боях, в диму і в громі,
Дощаний домок, деревце при домі
І дві ромашки на горі крутій...

Военна лірика — мабуть, найяскравіша сторінка в усьому доробку поета. З її рядків дивиться на нас схвильоване обличчя натхненного співця, зрілого майстра, мудрої людини, справжнього комуніста, переконаного патріота.

Ліричні твори, написані в довоєнні і повоєнні роки, теж несуть на собі добре помітний відбиток часу, від них віє подихом трудового пориву нашого народу у мирні дні. Не можна говорити про мотиви труда у Неходиних віршах, бо насправді це не окремі мотиви, а сама атмосфера, в якій відбуваються ті чи інші події, в якій виникають стосунки між людьми, яка родить ті або інші історії. Дуже часто вірш починається малюнком людської праці: «Косили в Малеївці сіно», «Гудуть комбайни в липневу даль», «Яка це радість — укласти цеглу», «В береті синьому, в спецовці працює дівчина одна» і т. д. Праця присутня майже у кожному творі, якщо не самим своїм процесом, то згадуванням професії героя або посиленням на трудові досягнення когось із персонажів. Навіть у жартівливій «Русалці» з'являється ситуація, зв'язана з працею. На Івана Купала пускали дівчата вінки по воді, звичайно, жартома, — не той тепер час. Та раптом бачать, що з хвиль до них іде... русалка. Придивились — вона у скафандрі. Та це ж водолаз Марійка.

Жарт пішов: — Лоскочеш ніччю?
А чи скарб шукаєш людям?
— Дно вивчаю. Електричну
Ставить станцію тут будем!

Трудолюб і трудослав — і сам ліричний герой «мирних поезій» Івана Неходи. Він не тільки спостерігає працю своїх друзів, не тільки живе в атмосфері труда, а й сам усією суттю є трудівником. Іван Нехода поетизує, розкриває перед читачем не раціональну сторону праці, а її красу, її силу, її творчу символіку:

Стою над містом я — на риштуванні —
Стружу, клепаю, зводжу дім — творю!
Стрічаю першим сонце на світанні.
Засвічую в віках свою зорю...

Людина праці шанована народом. Тільки праця визначає головні цінності людини. Така основна думка, яка проходить через багато ліричних творів. Інколи вона звучить прямо, інколи виникає сама собою із ситуації, створеної поетом, а часом її виказує підтекст. Людина праці в усій своїй простоті і виразності випростовується перед нами в кращих поезіях Івана Неходи мирного часу. Це, по суті, та ж людина, яку ми бачили на війні в образі солдата. У неї ті ж риси, та ж добрість характеру і та ж ясність мети. Та ж старанність у своєму ділі. Це і є солдат труда, солдат миру:

Люблю я труд, люблю процес творіння
В такій же мірі, як і результат.
Люблю я рух,
Думок політ,
Горіння,
І не люблю безділля. Я — солдат!

Так змикається коло. Трудівник і солдат у нашій країні — єдина постать, єдине ество. І це — центральне «я» Неходиної лірики. В цьому її сила. В цьому її громадське значення. І коли ми говоримо про громадянськість нашої поезії, то вона передусім у цьому — в образі радянської людини, будівника, воина, гуманіста.

Велику данину віддав Іван Нехода і так званій інтимній ліриці. Як правило, вона не ізольована у нього від провідної теми. У людей праці — чисте і благородне кохання. У солдатів — найдужча у світі любов до своїх дружин і коханих. «Вір, моя хорошая!» — пише поет дружині з фронту:

А як лист повернеться (вибув адресат),
Що ж? Згадай ту яблуньку, і мене, і сад.
Як зазеленіє в нашому саду, —
Буде свято. Вір у свято,
В щастя — не в біду!

Водії машин закохані у дівчину, яка працює на екскаваторі в Каховці. Але дівчина криється з своїм коханням, вона вся цілком віддана будові. Призначали побачення, дівчина відмовляла. «А коли?» — питали хлопці.

— Як зашумить Каховське море,
Як хвиль піднімуться вали.

І настирливі усе ж допитували, кого саме вона з них кохає.

— Кого? — в день пуску греблі визнаєш!
Кого? — скажу на відкритті.

У цьому вірші, як і в багатьох інших, поетові вдалося життєво правдиво підійти до теми кохання, не завести його в затишні алеї старомодних зітхань, як це робили деякі з його сучасників, а зустрітися з ним в його природному місцеперебуванні — в самому житті.

Навіть в окремії групі віршів про кохання, стилізованих під народну пісню («В милого сорочка біла», «Переяславка», «Зацвіла акація», «Ой у полі дві тополі» тощо), не забуто про ті обставини, в яких живуть закохані. І тут поряд з ними, поряд з їхньою палкою любов'ю — труд, життєві турботи, друзі, їхні думи про щастя, їхні плани на завтрашній день.

В останні роки свого життя поет багато їздив по світу. Крім радянських республік, він відвідав Францію, Англію, Західну Німеччину, Чехословаччину, Італію та деякі інші країни. Природно, що враження від цих мандрів вилилися у вірші. Його «мандрівні» поезії складають чисельно велику групу. Правда, окремі з них не піднялись вище рівня туристського репортажу. Але кращі становлять неабиякий інтерес і не поступаються перед віршами інших поетів, присвяченими «міжнародній темі».

Для кращих «мандрівних» поезій Івана Неходи характерні дві головні риси. Перша — уміння невеличкою

деталлю, окремою рисою передати уявлення про цілу країну, про її особливості, про її, так би мовити, запах. Особливо це вдалося у циклі віршів «Пам'ять про французьку землю». От хоч би картинка Марселя:

Смугаста матроска, і кортиків леза,
І очі, як море, й стрічки голубі,
І люлька матроська висить на губі!

Дуже влучно поет «узагальнює» Наполеона, чий культ ще й досі живе у Франції:

Будинок інвалідів. Між колон
Лежать під склом його трикутна шляпа
І шпага...
От і весь Наполеон!

Але це вже ми торкнулися другої характерної риси «мандрівних» віршів Неходи. Мовиться про загострене класове почуття поета, яке з великою силою проявилось у його творах про Францію. Майже всьому, що люблять показувати гіди, всьому, що вихваляє буржуазна пропаганда, а також і тому, що вона старанно приховує, поет дає гостру політичну оцінку, оцінку свідомої радянської людини, оцінку комуніста. Тому і в прославленій Ніцці Нехода бачить «фальшивий блиск в її вогнях», тому він і не може слухати ревіння джазу «для панів і паній за столиками», цих «мільярдами хрещених королів».

Зате радіє душею і відчуває себе як дома поет у робітничому кварталі Монтре, біля Стіни комунарів, серед трудящих міста Ліона,

У кого руки від труда черстві,
Та не черстві серця
І думи щирі.

«Мандрівні» поезії Івана Неходи добре доповняють його поетичний світ, який він створив своєю лірикою труда і бою, лірикою кохання і любові до рідного краю.

Вони різко контрастують з усім тим, з чим досі зустрічався читач. Вони, змальовуючи занепад і загнивання буржуазного Заходу, тим ще яскравіше окреслюють світлі контури рідної землі, контури добрих душ і роботящих рук, з такою любов'ю, з такою простою ясністю показані нам Іваном Неходою у його попередніх творах.

Простота Неходиної форми, предметність і конкретність його малюнка, пісенність його поетичного ладу були доброю передумовою для створення ним епічних полотен. На жаль, поет не приділяв належної уваги цьому жанру, все відкладав на пізнішу, більш зрілу пору. З невеликої кількості поем слід відзначити «Катерину» та «Дівчину з Буковини». Перша цікава своєю романтичною спрямованістю, своєю широкою пісенно-лагідною повідальністю. Здається, що читаєш давню легенду, хоч події, описані в поемі, відбувались порівняно недавно (громадянська війна). Ця ніби навмисна романтизація оповіді зовсім не є зайвою, вона ніби вводить героїв поеми в історичну думу і тим увічніює їх, воздвигає їм пам'ятник.

«Дівчина з Буковини» — абсолютно реалістичний твір. В поемі розповідається проста історія української дівчини, яка знала лиш визиск та горе у боярській Румунії. Коли ж Буковину було возз'єднано з Радянською Україною, дівчина наче народилася вдруге. Вона стала слава своєю працею на всю Україну. Ця проста історія, викладена дзвінким і мальовничим віршем Івана Неходи, набула високого звучання, а характер дівчини випростався перед нами у своїй повній красі.

Іван Нехода багато працював над віршованим романом-хронікою «Хто сіє вітер». Перший його варіант з назвою «Повість про моїх друзів» вийшов друком у видавництві «Молодь» в 1959 році. У цьому творі дуже багато зворушливих сторінок, які є справжнім літопи-

сом Вітчизняної війни. Як і в кращих ліричних поезіях Івана Неходи, тут безліч цікавих спостережень, сцен, окремих рис характерів, влучно підмічених деталей. Проте в цілому твір фрагментарний і незакінчений. Це сталося тому, що поет, захопившись описом самих воєнних подій, звісно, дорогих його серцю, описом численних відступів і наступів, строго дотримуючись хронології, віддаючи багато уваги воєнному фактажу, не побудував цікавої фабули, не створив скільки-будь живих характерів. Тому твір такого великого обсягу просто важко читати. Крім того, залишилось багато сирих, неопрацьованих рядків і цілих епізодів, що швидше нагадують чернетку, ніж закінчений твір. Нехода зрозумів вади свого першого великого твору і останні два роки намагався його переробити. Проте цієї роботи не встиг завершити.

Мабуть, половину своєї творчості Іван Нехода присвятив дітям. В українській літературі він один з найпопулярніших дитячих поетів. Звичайно, його твори для дітей потребують спеціального розгляду. Скажемо тут лише, що його творчі принципи, його творчі риси, про які ми говорили вище, майже цілковито характерні і для цих творів. Простота, предметність, конкретність, народність, глибока ідейність властиві всім його віршам, адресованим дітям. У них поет більше, ніж у творах для дорослих, приділяв уваги сюжетові. Це й зрозуміло. До дитини треба мати особливий підхід.

Особливою удачею Івана Неходи як дитячого поета слід вважати його широко відомі казки, написані на народні сюжети казок багатьох країн світу. До речі, ці казки з такою ж цікавістю читаються і дорослим читачем. В них тільки сюжети запозичені. Все останнє — і окремі образи, і художні деталі, і часто сам розвиток подій — створено Неходою наново. Якщо до цього додати, що казки написані чудовим віршем, то стане зро-

зумілою їхня справжня цінність для української літератури.

Як бачимо з усього сказаного, Іван Нехода — дуже цікавий і самобутній поет.

Справжнє поетичне слово завжди знаходить того, до кого воно адресоване. Читачі — любителі справжньої поезії — залюбки читали і читають твори Івана Неходи.

Самобутність поета очевидна. Його рядків не сплутаеш ні з чийми іншими. Однак вона, звичайно, має свої джерела. Учителі Івана Неходи, крім народної пісні, — Павло Тичина і Володимир Сосюра. Ці два такі різні поети кожен по-своєму вплинули на Івана Неходу і допомогли визріти тому «своєму», з чим він прийшов у літературу.

Колись, іще в середині двадцятих років, Іван Нехода разом з автором цих рядків, ще будучи хлопчиками, ходили на квартиру Павла Григоровича у письменницький будинок «Слово» у Харкові. Павло Григорович «вчив» нас і буквально складному письменницькому ремеслу, брав у руки незграбні наші спроби і часто вголос, а інколи пером на рукописі підказував нам і кращі рими, і окремі вирази, і цілі рядки. Звісно, основна наука від Павла Тичини прийшла до Івана Неходи через чудові вірші великого поета. І сліди цієї науки неважко уловити у кращих творах Івана Івановича. Це точність слова. Це залізна логіка розвитку образу.

У Володимира Сосюри Іван Нехода навчився задушевної ліричної інтонації, і хоч вона, сплівшись з іншими впливами та поетичним еством самого Неходи, і трансформувалася у зовсім нову, вже Неходину інтонацію, одначе її теж часто можна впізнати, бодай далеким відголосом.

Минуть літа. Прийдуть нові поети, відкриють нові обрії, знайдуть нові виміри. Мабуть, зміниться і саме поняття краси. Одначе інтерес людей майбутнього до

першого радянського п'ятдесятиліття, коли зароджувалось, росло, тяглося до неба нове, ще не бачене життя, коли було і тяжко, і невимовно боляче відбивати атаки старого світу, інтерес людей майбутнього до цього часу не тільки не спаде, а навпаки, зростатиме. А що їм краще розповість про літа титанічної праці і надлюдських бойових подвигів, ніж література, ніж поезія?

І серед багатьох творів нашої літератури, поряд з творами великого звучання, нащадки наші знайдуть і скромного, але переконливого оповідача про Жовтневу епоху — лірику труда і бою Івана Неходи. Вона не замінить собою творчості інших. Вона додасть до неї своє вагоме, своє правдиве, вистраждане і виболене в змаганнях великих днів слово.

Валентин БИЧКО

**БЛАГОСЛОВЕН МІЙ
ОТЧИЙ ДІМ**

**НАВІКІ
ПОРІДНИВ НАС
ЛЕНІН**

Я — українець. Над Дніпром
Стоїть в саду вишневим хата,
Кущі калини під вікном,
Криниця, журавель з цебром,
І скибка місяця щербата...

Там я родивсь під спів зозуль,
Під блиск пожеж, а не лампадок..
Батрацька свитка, посвист куль,
Що в мене посилав куркуль,—
От все, що я дістав у спадок!

Мені рука Пролетаря
Дала у вічне володіння
Заводи, землі і моря!
Багатим став віднині я
Із покоління в покоління!

Жовтнева іскра — час не стер! —
Палахкотить в моїй краватці,
Я не батрак вже — піонер!..
Та іскра буде відтепер
Із роду в рід передаваться!

Я — українець. З юних літ
Мене пісень навчила мати,
Які чарують цілий світ!
З них народився «Заповіт»,
Що закликав кайдани рвати!

Ми їх порвали! Покотив
Дніпро у море кров ворожу —
Кров коронованих катів!
Родину здружених братів
Поставив Ленін на сторожі

Моеї рідної землі,
Здобутої моеї волі...
Хліб-сіль у мене на столі
Для вас, народи-ковалі,
У кого на руках мозблі!

Я — українець. Щедро ми
Для друзів одкриваєм душу,
Гостинно стелим килими...
А ворог перед ворітьми —
Б'ємо його, трясем, як грушу!

На Україні, в тім краю,
Де сяють зорі Дніпрельстану,—
Коріннями віків стою!
Я славлю Партію свою,
Свою Вітчизну нездоланну!

Я — українець. Краю мій,
Та як же можна не любити
Дніпра в замрії голубій,
Донецький степ, морський прибій,
Спів вечорової трембіни?

Я — українець. З молоком
Своеї матері, з колиски
Я мову взяв, що за селом
Шуміла житнім колоском
Біля тополь, біля берізки...

Я — українець. Мій народ,
Миролюбивий і хоробрий,
Уже сягнув таких висот!
Немає в світі перешкод,
Що затуманили б нам обрій!

Нас розпинали на мечі,
І важко нам було, і гірко...
Я славлю дружби кумачі,
І автомат свій на плечі,
Й тебе, моя кремлівська зірко!

Я — українець. Я горджусь,
Що я люблю усі народи:
Вірменію і Білорусь...
За волю всіх людей борюсь,
Без них — нема й мені свободи!

Я — українець, друг і брат
Усім, хто з ленінським знаменом
Воює мужньо, як солдат,
На наших боці барикад!
Хто проти них, той проти мене!

Я — українець, ти — грузин,
По мові ми — різноплеменні,
Та стяг у всіх у нас — один!
Чи син Дніпра, чи Волги син,—
Навіки поріднив нас ЛЕНІНІ

Київ, 1961

**Я СЛАВЛЮ
НАРОДЖЕННЯ
ЛЕНІНА!**

Весною — сади зелені,
Весною — квітують квіти,
Весною родився Ленін,
Щоб землю весною покрити!

Як сонце весняне тепле
Розковує річку скуту,
Так ленінське вчення, Земле,
Неволі зриває пута!

Закови з людей скидає,
З людей і з людської мислі...
Весна у Гвінеї,
В Кореї,
На Одері і на Віслі!

Весна — це коли вже зелено
І крига іде рікою...
Я славлю народження Леніна —
Початок весни людської!

Київ, 1962

ТУТ ЛЕНІН ЖИВ

(З дорожнього блокнота)

За Ленінградом, знана змалу,
Є станція Розлив. Сюди
Щодня з Фінляндського вокзалу
Робочі ходять поїзди.

Північний край! Такі не скрізь би
Знайшли пейзажі золоті:
Берези, дерев'яні ізби,
Два семафори на путі...

Тут, в літнім затишку зеленім,
На тихій станції Розлив,
Спинися, друже,— жив тут Ленін,
По цій землі Ілліч ходив!

Переджовтневі дні досвітні!
Читаю напис в сяйві слів:
«Сімнадцятого року, в липні,
Тут Ленін жив».

Ось та драбина на горище,
І сіно те, де Ленін спав
Й, здається, лампа та горить ще
І киди світло — блиск заграв...

А ніч зрадлива і лукава,
А десь за нею — Петроград...
Писав Ілліч свій труд «Держава
І революція»...
Спав сад.

Та треба бути обережним —
Підозра ходить між сусід...
А що, як шпигуни простежать,
На Леніна натраплять слід!

— Хто він? — допитувавсь крамар.
Казав хазяїн: — Мій косар.—
Не раз в одежі косаря
Стрічала Леніна зоря.

Він брав незвично косу в руки
І йшов на озеро. В ті дні
Він жив у курені на луках,
Весь світ зібравши в курені!

Ілліч в запіллі, у Розливі,
Та чує Партія його!
Сюди, в курінь, по директиви
Прибув од Партії Серго.

Уже в селі замість лампади
Горить майно дворянських гнізд...
Вже кілька днів у Петрограді
Йде Шостий більшовицький з'їзд,
Що зве до збройного повстання,
Віта нового дня світання...

Давно-давно...
На цьому місці
Гранітний вже курінь стоїть.
І сивий сторож трактористці
Показує сліди тих літ,
Що принесли нам дні погожі
Крізь листопад Жовтневих днів.
Уже ніхто не переможе
Тії землі, де Ленін жив!

Стоїть в задумі трактористка —
Це Ленін дав їй щастя... Віні..
І тиша... Озеро десь блиска...
Спадає глиця із ялин...

Північний край! Такі не скрізь би
Знайшли пейзажі золоті:
Берези, дерев'яні ізби,
Два семафори на путі.

Тут, в літнім затишку зеленім,
На тихій станції Розлив,
Спинися, друже,— жив тут Ленін,
По цій землі Ілліч ходив...

*Розлив
Ленінградської області
1949*

ХАЙ СЛАВИТЬСЯ ЛЕНІН НАВІКИ-ВІКІВ!

Запало мені ще з дитячих літ:
...Село. Січень двадцять четвертого року...
Гули паровози на станції в світ...
І плакали люди...
Сніг сипався з віт...
На мітинг збирались на площу широку.

— Чом плачуть жінки, плачуть сиві діди? —
Питався я, хлопчик маленький, у мами.
— Бо Ленін помер...
З горя плачуть,
З біди...—
Цей спогад дитинства запав назавжди...
Дитинство! За далями десь, за димами!

Намети і вогнище, шум кумача,—
Сурмить піонерська у юність дорога!..
Ким був би без Леніна, без Ілліча?
Ходив батраком би під посвист бича:
Батіг, шапка-бирка, свитина убога...

Отак би й сконав у панів батраком.
«Ні,— Ленін сказав,— ти — господар однині
Держави, де Молот у дружбі з Серпом:
Над Волгою і за Уральським хребтом,
У горах Кавказу
І на Україні!
Господар своїх і грядущого днів!..»
Так Ленін сказав.

Ленін дав мені крила!..
Хай славиться Ленін навіки-віків!
Хай славиться Партія більшовиків,
Яка мені в щастя дорогу відкрила!

Київ, 1957

Я — КОМУНІСТ

Я — комуніст, я — рядовий в полку.
Боець правофланговий і ведущий,
Як і належить бути більшовику.
Всю силу, всю любов свою палку
Я Партії віддам!

Міцній і дужчай,
Світи усім, як світ на маяках,
Комуністична партіє, в віках!

Це Партія у той далекий час
Вела на штурм старого світу
в Жовтні —

І визволивсь з ярма трудящий клас!
Це Партія веде до щастя нас —
У комунізм, що вже близький сьогодні!
Це Партія, а разом з нею — ми
Звільнили світ з фашистської пільми!

Я згадую важкі воєнні дні,
Коли на нас фашистська йшла навала...
Це Партія світила шлях мені —
І вороги були нам не страшні.
Це Партія в ті дні нам сил давала!
Скрізь першим був, ішов на повний зріст
Боець правофланговий — комуніст!

Ми — Партії великої сини,
Правофлангові воїни народу!
Шинелі ми зняли після війни —
І знов заколошилися лани,

Закучерявивсь знову дим заводу...
Все переміг, у горі не поник
Народ-герой, солдат і будівник!

Це — Партія! — І йдем плече в плече.
Це — Партія! — І відчуваєм лікоть.
І хліб іде, і сталь у ківш тече...
Ідеш вперед, і віриш гаряче,
І хочеш інших за собою кликати:
«Вперед, в весну комуністичних літ!
За нами йде весь волелюбний світ!»

Щасливі ми, що Партія в нас є —
Наш розум, наша сила, наша совість,
Яка веде і напрям нам дає...
Ясне майбутнє бачимо своє,
Читаємо його величну повість...
Новий, комуністичний вік гряде,
Підносячи знамено молоде!

Я — комуніст, я — рядовий в полку,
Боець правофланговий і ведущий,
Як і належить бути більшовику,
Всю силу, всю любов свою палку
Я Партії віддам! Міцній і дужчай,
Світи усім, як світ на маяках,
Комуністична партіє, в віках!

ОДА КОНСТИТУЦІЇ

Робочий я чи селянин,—
Мій край стріча мене з привітом.
Радянський я громадянин
І цим горджуся перед світом!

Лунає жайвір піснею
Над нашою Вітчизною!..
Господар я вершин, долин —
Радянський я громадянин!

На прапорі державний герб
Сіє в сонячнім світанні.
Схрестились Молот в нім і Серп
В єдинодушному братанні.

Лунає жайвір піснею.
Над нашою Вітчизною!..
Господар я вершин, долин —
Радянський я громадянин!

Яка іще країна є,
Щоб вільно жить було народу?
Нам Конституція дає
І труд, і щастя, і свободу!

Лунає жайвір піснею
Над нашою Вітчизною!..
Господар я вершин, долин —
Радянський я громадянин!

Робочий я чи селянин,—
Мій край стріча мене з привітом.
Радянський я громадянин
І цим горджуся перед світом!

Лунає жайвір піснею
Над нашою Вітчизною!..
Господар я вершин, долин —
Радянський я громадянин!

Київ, 1946

ГОВОРИТЬ МОСКВА!

Живу я на вулиці Леніна,
Весь світ мені видно з вікна!
Шинель моя тричі прострелена,
В почесній відставці вона.

Будуємо, тешемо,— бач які
Сьогоднішні фронтовики!
Всміхаються сонячні зайчики,
Стрибаючи на шибки.

«Говорить Москва!..» —
І по радіо
Крокує, неначе жива,
Шумує і піснею радує
В кімнаті у мене — Москва!

До школи йдуть хлопчики-мрійники,
Йдуть теслі в пілотках бійця...
З Москвою звіряем годинники,
З Москвою звіряем серця!

В заводі, в колгоспі, на транспорті,—
Москва, скрізь ми чуем твій клич!
І хоч не москвич я за паспортом,
Медаллю своєю — москвич!

В снігах, в сорок першим, під Істрою
Грудьми захищав я Москву.
І вірив тоді я, що вистою,—
І вистояв я, і живу!

І де б не були — хоч за полюсом,—
Чи мла, чи метіль снігова,—
Ведуть нас і служать нам компасом
Два слова: «Говорить Москва!»

Нема в світі голосу дужчого!
І вдень, і у ніч грозову
Все людство надії грядущого
Настроює
на Москву!

Київ, 1948

МІЙ ОТЧИЙ ДІМ

Благословенна синь озер,
І Пєло, і повів руди-м'яти...
М. Рильський

Благословенна та земля,
Що полюбила звіку-зроду
Труд ратая і коваля,
Земля, що хліб дає і воду,
Що стала матір'ю народу!

Благословен солоний піт,
Пролитий в праці,
І мозблі,
Спів жайворонка,
Яблунь цвіт,
Шум трактора в безкраїм полі
І сяйво міст на видноколі!

Благословенна боротьба,
А не покірне плазування
Всестерпеливого раба!
Благословенна зірка рання
Кармалюкового повстання!

Благословен народ, що дав
Шевченка! І кріпачка мати,
І те село,
І тихий став,
І та похила вбога хата,
Де розцвіла душа крилата!

Благословен Кобзар! Це він
Крізь царські заборони, змови

Сказав народам всіх країн:
Існує українська мова
«І наша пісня пречудова!»

Благословен народ, який
Пішов під ленінські знамена,
Щоб визволився рід людський!
Будь Жовтня кров благословенна
І ти, земля моя зелена!

Благословен мій отчий дім —
Орденоносна Україна!
Горджуся перед світом всім,
Що я твоїм родився сином,
Зростав під небом солов'їним!

Благословен Славут-Дніпро,
І Київ,
І Чернечі кручі,
І створене уже метро,
І наші мрії невсипучі,—
Ми здійснимо їх! Неминуче!

Благословенні люди — ті,
Що не мечі кують — срала,
Жар-птиці ловлять золоті!
Щоб не війна лани орала —
Веселка в синім небі грала!

Благословенні будьте ви,—
Із роду в рід, на віки вічні,—
Зірки немеркнучі Москви!
Крізь мудрі плани семирічні
Дні бачимо комуністичні!

Київ, 1961

**МОСКВА,
ГОДИННИК Б'Є
ДВАНADЦЯТЬ...**

Щодня, як ніч впаде на трави,
Як теплі роси упадуть,
В садах квітучої Полтави
Музика грає, танці йдуть...

В садах квітучої Полтави,
Де мріють в гніздах солов'ї,
Де ходять хлопці кучеряві,
Дзвінки ровесники мої.

Але щодня, в дванадцять ночі,
Коли зійде Чумацький Шлях,
Змовкають голоси дівочи,
Стиха гармошка у руках...

І чую я: крізь шум акацій,
Крізь дальні простори землі —
Москва! Годинник б'є дванадцять
На зореносному Кремлі!

І знаю я: в цей час в подвір'ї,
Над Пслom прозоро-голубим,
Колгоспний сторож перевірів
Артільні ходики за ним.

На сході — вже світає. Дзвінко
Купе зозуля у саду.
Іду в дозор, беру гвинтівку,
П'ять куль у магазин кладу.

В цю мить на вулиці Бульйонській¹
Де річка Либідь вуркотить,
Стихає втомлений Козловський,
Дочка закрила вії — спить.
«Ку-ку, ку-ку»,— кує зозуля...
— Ку-ку, Тамарочко-дитя!
Ти спи спокійно, вірна куля
Оберіга твое життя!

І діти сплять. І дітям сняться
Кудлаті білі ведмеді,
А їм, а дітям — по сімнадцять,
Вони пілоти молоді.
Вони летять крізь ніч північну,
Де ходить в морі риба кит..
Спить льотчиця моя дворічна,
Про дальній мрії переліт.
Уже не вернеться минуле,
Бо міцно замкнено кордон.
Ти спи спокійно, кожна куля
Твій стереже рожевий сон!
У чорну ніч, удень, уранці —
Не дремле пильний зір бійця.

Годинник б'є в Кремлі дванадцять,—
За ним звіряємо серця!

1937

¹ Вулиця в Києві (нині вулиця Боженка).

САД

Давно те було, літ, вважай, з п'ятдесят,
Як ми посадили чудесний цей сад:
Сад дружби своєї, сад щастя свого.
Народи-брати посадили його!
По долі — брати,
І по мрії — брати...
На щастя, на долю, сад дружби, рости!

Піднісся, розрісся чудесний наш сад,
Який ми назвали Країною Рад;
Цвіте, де не гляну, куди не піду,
На радість братам,
Ворогам на біду!

І яблуні в нашім саду, й виноград,
Рожева черешня, й червоний гранат,
І груші, і сливи, й смарагди маслин,
І персики ніжні —
Всім простір один!

Однакове сонце у всіх! А проте
По-своєму квіточка кожна цвіте!
І барви відмінні, і запах, і плід,
І кожна в душі залишає свій слід!

Збираються друзі у нашім саду,
Вітають, впивають красу молоду,
і кожний, хто з друзів приходив,— радів
За сад, що зросили п'ятнадцять братів.

У недруга тільки — журба, п'ять досад,
Ненавидить недруг чудесний наш сад:
Морозом побив би, пустив сарану...
Не вбити наш сад, як не вбити весну!
Мороз а чи й вихор коли б налетів,—
Пильнують сад дружби п'ятнадцять братів!

Милуються гості на наші плоди...
Такі і у них колись будуть сади!
Посадять і в себе зерня золоте,
І виросте сад,
І, як наш, зацвіте!

Я вірю в той день: вся планета підряд
Розквітне садами,
Як братній наш сад!

Київ. 1957

**В САДУ
ІМЕНІ
ПЕРШОГО ТРАВНЯ**

На схилах сивого Дніпра
В обручик грає дівтора.
Гуляй, Тамарочко, і ти,
Забилась трішки — то нічого.
Гуляй, дитя моє, коти
Обруч дитинства голубого.
Ти вже велика — третій рік,
Цей сад до сміху твого звик.
Всміхнулась, узяла обручик
І покотила — скік та скік!
Гуляй, дитя... А я піду
Туди, де пам'ятник в саду.
На нім — гармата і візок;
Акація цвіте, бузок,
Тут сплять герої-арсенальці...
Спинаюсь в вихорі думок.
Схиляю голову свою,
Кладу букет весняних квітів
Над прахом тих, хто у бою
Завоював нам право жити,
Хто виборів тобі в боях
Ці дні, Тамарочко моя!
Стоїть гармата і візок,
Акація цвіте, бузок,
Проходять хлопці — дніпрофлотці,
Десь на Дніпрі гуде гудок...
Десь пароплав загув... І з ним
Заходять спогади у сад:
Тут гравсь я хлопчиком малим,
Тут в Жовтні бивсь за владу Рад.

Давно... Вже ті й дуби змужніли,
Що ми в саду садили цім,
Уже й чуби нам посивіли...
Та порох держимо сухим!
Бо ще багато в небі туч,
Бо ворог тягнеться до круч,
Бо хочуть знов твого дитинства
Забрати голубий обруч...

Гуляй, дитя моє, коти
Обруч дитинства голубого...
Сіє сонце з висоти.
За наші рани, за діла,
Його нам Партія дала,
Як орден стяга бойового!

Київ, 1938

РІДНИЙ КИЇВ

Дніпр широкий, пісня солов'їна,
На каштанах голуба роса...
Рідний Київ — серце України,
Наша слава, гордість і краса!

Розлилися вулиці зелені.
Парк. Бульвар Шевченка в тишині...
Між тополь стоїть гранітний Ленін,
В щастя путь показує мені.

На коні баскому над землею
Мчить Богдан Хмельницький у віки...
Любо йти з коханою своєю,
Відчувать тепло її руки!

У квітучій зелені Хрещатик,
Мов красуня дівчина в вінку...
Скільки тут виходить зустрічати
Свою долю — молодість дзвінку!

Голуби в весняному параді,
Придніпрова зоряна блакить...
Прапор волі на Верховній Раді
Сонцем революції горить!

У погожі дні, і в дні суворі,
Де б не був,— зорітимуть мені
Ці каштани, придніпровські зорі,
Вечорові київські вогні!

Москвичі пишаються Москвою,
Ленінградці люблять Ленінград...
Я пишаюсь, Києве, тобою,
Ти — моєї молодості сад!

Дніпр широкий, пісня солов'їна,
На каштанах голуба роса...
Рідний Київ — серце України,
Наша слава, гордість і краса!

Москва, 1960

**НА ІВАНА
НА КУПАЛА...**

На Івана на Купала,
У хатині край села,
Мене мати повивала
Та й Іваном нарекла.

Догоряла ніч духмяна,
Щебетали солов'ї...
На Купала на Івана
Почалися дні мої,

Коли пахла рута-м'ята,
Усміхавсь багрянцем схід...
У батрацькій вбогій хаті
Народився я на світ.

Віщували мені всюди
Всі зозулі:
«Підростеш,
Підеш, як твій батько, в люди
І батрачитимеш теж!»

На Івана на Купала,
Проклинаючи біду,
Мене мати колихала
У вишневому саду...

Набрехали ті зозулі,
Світ не той, і ми не ті!
Славлю я не дні минулі —
Жовтня зорі золоті!

Тих зозуль затуркав слур —
Віщували невпопад...
Не батрак я, а господар
У своїй Країні Раді

Київ. 1959

ЯЛИНКА

Далекі дні, похмурі дні
Розвіялись, як дим.
Та не забудь тих днів мені,
Коли я був малим,
Коли у панському саду,
Під кожний новий рік,
Цвіла ялинка на льоду,
Чувсь панський сміх і крик...
Я був малим тоді хлоп'ям,
Та знали ми, що вхід
В той сад заборонявся нам
Іздавна — з роду в рід.
Росла в саду ялинка... Раз,
В глуху і темну ніч,
У сад у панський я пробравсь,
Де розважавсь панич.
Зірвав я шишку і приніс,
Сказав товаришам:
— Я посаджу її... Колись
Ялинка буде й нам!

Далекі роки! Вже і світ
Не той тепер, і дні.
Уже ялинці двадцять літ,
І тридцять вже — мені.
Росте ялинка на весь сад,
Яку садили ми
Давно, десятки літ назад,
Коли були дітьми.

Мете пороша і сніжок,
Метелиця мете...
О мій усміхнений синок,
Дитинство золоте!
Тобі — і сміх, і запах роз,
Ялинка ця і все...
От скоро прийде Дід Мороз,
Гостинці принесе...
Сіяй, гори, моя зоря,
Погожі дні принось!

Впаде листок з календаря,
І скаже Дід Мороз:
«Живіть у щасті і в добрі,
Веселий спів, грими
Навкруг ялиноньки-зорі,
Яку садили ми!
Для вас зросла вона, для вас
І сад, і радість ця,
І ця зоря, що зайнялась,
Що гріє вам серця».

Синок всміхається... Рости,
Співай нових пісень,
З ялинкою цвітеш і ги
У цей святковий день!

Київ, 1937

З КИМ Я ДРУЖУ

З ким дружбу я веду, крім хвиль морських?
Я не терплю моральної негідності,
У мене приятнь до людей до тих,
Хто створює для блага людства цінності!
І вчений мені друг, і горновий,
Хто розумом, мозолями упертими
Будує у напрузі світ новий
За створеними Леніним проектами!
Учитель, і шахтар, і агроном,
Ті, що в труді крилаті і напористі!
Навіщо ж, море, ти даєш свій бром
Тим, від яких немає людям користі?
Навіщо ти приймаєш тих, хто «при»
Поважних дядях туться дармоїдами,
Хто не дає труда свого дари
Народу, а живе його обідами?
Ненавиджу гультяїв, ледариш,
Крикливої стиляжної нікчемності,
Вони на наших тілі — гнійний прищ!
Як, море, терпиш цих медуз?
Із чемності?..
З ким дружбу я веду, крім хвиль морських?
Я не терплю моральної негідності!
У мене приятнь до людей до тих,
Хто створює для Батьківщини цінності!
Й художника дружити з нами просимо!
Нехай живе союз і мозолів, і розуму!

Крим, 1956

ВИСОКОСНИЙ РІК

Кажуть, високосний рік недобрий,
Кажуть, він приносить безліч бід:
У житті сімейнім — хмарить обрій,
У суспільнім — війни, недорід...
Кажуть, високосний рік — нещастя...
Я не вірю у прикмети ці
Це — казала Настя, як удасться,
Це яка в нас твердість у руці!
Так, були в той рік на сонці й плями,
Й виверження, й вибухи були,
І висіли зливи над полями,
І свистіли вітру шомполи,
І стихія, й колоніалісти
Так бісились в високосний рік,
Що якби нам скласти руки й сісти,—
Вже палав би в війнах материк!
Високосний був би рік недобрий,
Він приніс би людям безліч бід...
Ми не допустили схмарить обрій.
Захід — Захід,
Але Схід є Схід!

Крим, 1956

ЧИМ БІЛЬШЕ БАЧИВ Я СВІТІВ

Багато знав я мандрувань,
Чужих країн екзотики...
У нас в Криму є теж — поглянь —
Троянди, канни, і герань,
І пальм зелені зонтики!

Багато бачив я країв,
Та отчий дім з тополею,
Мов зіронька, мені світив...
Своїх полів,
Своїх гаїв
Не забував ніколи я!

Чим довше десь я мандрував
Країнами далекими,—
Частіше в пам'яті зринав
Вишневий сад,
І тихий став,
Покрівлі хат з лелеками...

Чим більше бачив я світів,
Тим більш любов'ю вірною
Я рідний край свій полюбив —
І шум дубів,
І голубів
Понад Сулою мирною...

Алупка, 1956

В СВОЄМУ СЕЛІ

Колись я в цім селі був пастухом,
Куркульські на толоці пас корови,
Весною, як вода ішла струмком,
Пускав кораблики тут паперові.
— Пливіть, мої кораблики, пливіть
У тридев'яті землі-океани!..—
Ловив веселку, як жар-птицю, в сіть...
Казали хлопці:
— Не вловить, Іване!

Розтав дитинства голубий туман...
В своє село сьогодні приїжджаю,
Ніхто не зна мене з односельчан.
Та багатьох і я уже не знаю.

Нові садки, нові і солов'ї..
На вигоні сокира, чую, дзенька.
Де пастухи, ровесники мої?
Загинули в боях.
Один Зуенко
Василь, узнавши не в лице — ім'я,
Чоломкнувсь тричі навхрест ізо мною...
Зустрів би десь його — не взнав би й я:
Старий уже, з рудою бородою!
Все теслярує на селі. Щодня
То вікна робить, то вставляє двері...
Василю, ти — і вся моя рідня,
З ким разом ми вступали в піонери,
З ким разом починали путь круту,
Такі ж, як всі, не кращі і не гірші!..

— А ти таки вловив веселку ту! —
Сказав Василь.— Поет... Складаєш вірші...

Йдемо селом біля нових домів.
— Твої? — питаю.
В нього усміх квітне:
— Будую так, щоб кожен з нас ловив
Свою веселку у широкі вікна!

*Олексійка
на Харківщині, 1956*

СТОЯВ ШЕВЧЕНКО НАД НЕВОЮ

Мела зима над Петербургом.
З Адміралтейського шпиля
Зривалась буря, і земля
Гула, як дзвін...

З постійним другом,
З своєю думою-журбою,
Стояв Шевченко над Невою.

У позолоченій кареті
Панок проїхав. Кінь з Петром
Під неба зхмареним шатром...
Про що ти думаєш, поете?
Бив барабан. О чорна туга
Муштрованого Петербурга!

Бив барабан. Під марш солдатський
Когось прогнали крізь стрій...
Яка наруга! Це ж по всій
Росії так, як на Сенатській,—
Ганьбив шпіцрутен людську гідність,
І нікуди від нього дітись.

Бив барабан (як в Кос-Аралі!).
Здригнувся. Тінь кругом лягла
Від двоголового орла.
Два дзьоби шарпали-клювали
Тебе, народе-Прометею...
Зривалась буря над землею.

Він чув її гарячий подих,
І думу-меч гострив, і зір,
І йшов, і кликав до сокир,

Всім миром гострених, народних:
— Не ждїть, не прийде воля з неба —
Мечем ту волю брати треба!

Мела зима... Глибоким снігом
Вкривала землю і серця...
Жандарм з'явився. Звідки ця
В Шевченка тїнь ганебна слідом?
Невже не можна ї над рікою
Побути із самим собою?

Гуля земля, в гранїт закута,
Мов хвиля буйної Неви...
Виходь на берег, хвиле, рви,
Трощи самодержавні пута!..

З своєю думою важкою
Стояв Шевченко над Невою...

Київ, 1938

СІЛЬ ЗЕМЛІ

1

Жаль, що Шевченко не був у Криму,
Крим неодмінно б сподобавсь йому:
Степом своїм, що гарячий, як біль,
Степом, яким чумаки йшли по сіль;
Горами, де лиш орли та безодні,
Морем широким, як думи народні!

Снилась Тарасові кримська краса...
Тільки — сльоза чом в очах повиса?
Тільки — то хто там в каретах з весни
В Крим поспішає до моря?

Пани!

Пляж у Лівадії, море безкрає —
Це для самого царя Миколая!
Парки алупкинські, килими трав —
Граф Воронцов у палац свій забрав!
Море, і гори, і сонце в блакиті —
Все захопили катюги неситі!
Море забрали, замріяні далі...
Мучивсь Шевченко, каравсь в Кос-Аралі.
Мучивсь, каравсь,
Та не кававсь Кобзар!
Слова поета боявся і цар!

2

Взнав я: Шевченко приїхав у Крим!
Ходимо вдвох по Лівадії з ним.
— Де поселились? —
Розмови загальні.

— В царській прописаний опочивальні!
В царським палаці, де жив Миколай....—
Море всміхається...
Грай, море, грай!

Правнук Шевченка! Колгоспний коваль!
Леніна орден за труд. І медаль.
Зникли барони, царі, королі,—
Він тут господарем!
Він — сіль землі!

з

Ходить колгоспник Шевченко в Криму...
Крим надзвичайно сподобавсь йому!

Стара Руза, 1961

ПОДОРОЖ НА ЧЕРНЕЧУ ГОРУ

(17 червня 1945 року)

Пароплав під назвою «Ілліч»
Одпливав у подорож — у ніч.
«Ой зійди, зійди, вечірня зірко!» —
Хтось почав ліричним тенорком.
Зникла Володимирова гірка,
Вслід махнув знаменом Раднарком.
Обминаєм тихий Жуків острів.
Тут, бувало, в довоєнні дні
До зеленого привілля в гості
Йшли човни веселі і пісні.
Мрійний острів, срібна течія,
Пропливли, як молодість моя...
А на палубі уже вальсують пари,
А на палубі — і спів, і дзвін гітари...
Пароплав під назвою «Ілліч»
Плив крізь вірші, крізь пісні, крізь ніч.

І нарешті морок ночі канув,—
Сонце, сонце! В небі й на воді...
Зустрічав нас синьоокий Канів,
І на берег вийшли ми тоді.
І на мить — застиг, спинився час:
Сам Тарас, здалось, стрічає нас!
Йшли на берег по гнучкому трапу,
Зносили вінки і прапори...
Дніпр жував лугів зелену лапу,
Лашивсь до Чернечої гори.
Дніпре, Дніпре! Чайкою кричали
Дні твої, та не корився ти.
Скільки рік і горя, і печалі

Довелось нам вбхід перебрести
В незабутню сорок третю осінь!..
З автоматом кидались ми вплав,
Щоб в цей день, в цю світанкову просинь
Йшов оцей веселий пароплав.
Щоб ніколи ворог з автомата
Не стріляв, Тарасе, в грудь твою...
Слави нашої — не розстріляти!
Бо — солдати ми, бо ми — в строю!
Слала нам не раз Москва салюти...
А сьогодні — подивись на шлях:
Йдуть і їдуть, йдуть і їдуть люди —
На човнах, машинах, на возах.
Після довгих-довгих літ розлуки,
Звівши ворога на смертну путь,
Це твої, Тарасе, йдуть онуки
Не злим — тихим словом пом'януть.

Скільки східців на Чернечу гору!
Мітинг був. Поклали ми вінки.
І здалося: не вінки в ту пору —
Клали ми серця свої дзвінкі.
При мені моя солдатська сумка,
Твій «Кобзар» у сумці і устав,—
З нами йшов ти!..
Виступала «Думка»,
Вірші я з Сосюрою читав.

Ой Тарасе! Йдуть до щастя люди,—
Комуністи їм вказали шлях.
Твое слово правди жити буде
В серці у народному — в віках!

Канів, червень, 1945

**МИ ГОЛОС
ПОЧУЛИ ТВІЙ,
МАМО!**

Смереки, смереки, смереки,
І Прут зажурився внизу...
Ридання трембіти далекі
Навіки в собі пронесу.
О сльози старої Ярини!
Звертала свій погляд на Схід:
Шуміли вітри з України
І Прут переходили вбхід.
Ішли крізь кордони по світу,—
Гей, спробуй їх, пане, спини!
І брала Ярина трембіту,
І йшла — чи не їдуть сини?
Казали: «Повернемось, мамо!»
Немає. Не їдуть. Гай-гай!
За Прутом лежить, за горáми
Щасливий, казковий той край...
На Схід вона думами лине.
Хто висушить сльози її?
Цвіла-одцвітала калина,
Текли з верховин ручаї —
До Пруту текли, Черемошу,
Весною текли, восени.
Надіялась мати: «А може,
А може, приїдуть сини?»
Ходила стрічать до границі —
Немає. Не їдуть. Гай-гай!
Стояла і заздрила птицям,
Що можуть летіти в той край:
— Візьміть мене, птиці-лелеки! —
Не чують. Змахнула сльозу...

Смереки, смереки, смереки,
І Прут зажурився внизу.

Ми голос почули твій, мамо!
Мерщій застеляй же столи!
Прийшли ми з твоїми синами,
Тебе визволяти прийшли!
Як вийшла вона за ворота,
Як глянула мати за двір,—
Полки і полки... А напроти
До неї іде командир.
Підходить до матері перший,
Цілує її, пригорта.
А сам у військовій одежі,
На грудях Зоря Золота.
І другий вже виструнчивсь рівно,
Взяв руку він під козинок.
— Привіт вам, Ярино Петрівно! —
Вигукує дружно весь полк.
Чи яв це, чи матері сниться?
Ярино Петрівно, це яв!
З тобою твій син смаглолиций —
Червоний полковник — стояв.
— Зустрілися, мамо!.. А зараз —
По конях! Бо всюди нас ждуть...-
До сонця земля поверталась,
Нову починаючи путь.
Ридання трембіти далекі!
Змахнула гарячу сльозу...

Всміхнулись до неї смереки,
І Прут усміхнувся внизу.

ОЙ ТРЕМБІТИ, ГРАЙТЕ ЛУНКО

(Під коломийки)

Ой по горі, по горі
Гонять вівці вівчарі.
Гой-гай, хлопці, грай,
Прийшла воля у наш край!
А по горі Горяниці
Йшли дівчата по суніці.
Гой-гай, добре грай,
Прийшла воля у наш край!
Грають хлопці на трембіти:
— Гей, збирайтеся, кобіти! —
Гой-гай, хлопці, грай,
Прийшла воля у наш край!
Ой трембіти, грайте лунко,
Затанцюємо «гуцулки».
Гой-гай, добре грай,
Прийшла воля у наш край!
Через річку в дальню путь
Мчить кіннота, танки йдуть.
Гой-гай, хлопці, грай,
Прийшла воля у наш край!
Йдуть у гори у Карпати
Нас з неволі визволяти.
Гой-гай, добре грай,
Прийшла воля у наш край!
На кашкеті в вівчаря
П'ятикутняя зоря.
Гой-гай, добре грай,
Прийшла воля у наш край!
Ти, вівчарю-вівчарю,
Подаруй мені зорю!

Гой-гай, добре грай,
Прийшла воля у наш край!
Під цією під зорею,
Ми щасливі будем з нею.
Гой-гай, добре грай,
Прийшла воля у наш край!
Прощай, горо-пасовисько.
Йду служити в червоне військо.
Гой-гай, добре грай,
Прийшла воля у наш край!
Ой ви, гори, ви, Карпати,
Будем волю захищати.
Гой-гай, добре грай,
Прийшла воля у наш край!
На трембіту вівчар грає,
Аж серденько завмирає...
Гой-гай, добре грай,
Прийшла воля у наш край!

Київ, 1939

СТАНЦІЯ ТУМАНЯН

На землі вірмен-горян,
Між дрімучих скель уранці
На станції Туманян
Грав оркестр — зурна й баян,—
Підмовляючи до танцю.

Спочиває поїзд. Тут —
П'ять хвилин йому зупинка!
(В Єреван лежав маршрут).
Два грузини з Гудаут,
Із Полтави українка —

В коло кинулись, в танок!
Грали ще шпаркіш музики...
А внизу, мов коні дикі,
Басували гнівні ріки,
Тільки чути — цок та цок —
Срібні бризки підківок!

Біля хат вірмен-горян
На городі паслись хмари...
Не забудь зурну, й баян,
І станцію Туманян,
І вірменки очі карі!..

З нею в коло я пішов!
Та не жалко подошов,
Жалко — стихла вмить зурна!..
Свиснув поїзд...
Я стояв біля вікна.

Обірвалась, як струна,
Пісня та —
Кохання провість.

Єреван, 1955

ПАМ'ЯТНИК ЗОЇ КОСМОДЕМ'ЯНСЬКІЙ

Теплі зимові дні
В цій лісовій стороні.
Хмари — дістать рукою —
Пливуть над Москва-рікою...
Дівчатка — школярки русі —
Сідають в автобус в Рузі,
Завтрашніх днів герої —
Ідуть у гості до Зої.

На перехресті доріг
Мінське шосе — Верея —
Бачите пам'ятник...
Сніг.
Шапку знімаю я...

Рвалися німці в Москву,
Німець в Петрищево каркає...
Знали тут Зою живу —
Комсомолкою-партизанкою.

Глибокі були сніги,
Гасала в снігах орда...
Повісили вороги
За те, що була тверда,
Що не скорилась катам,
Не впала благально в ноги,
За те, що своїм життям
Прокладала в наш день дороги!

Світла, мов ранку привіт,
Дивиться з п'єдестала...
Була у житті мов граніт —
Навіки гранітною стала.

*Стара Руза
Підмосков'я, 1956*

ШВЕДСЬКА МОГИЛА

У степу під Полтавою є висока могила,—
Жито спіє навкруг, пшениці, ячмені,
Мирний день розквіта, розпростовує крила...
У задумі стою.
І згадалось мені:

Тупали копитами
Большаками битими
Чужоземці-вершники,
Все за шведом швед.
Стали під Полтавою...
Ніч взялась загравою...
Карл — король — Дванадцятий
Дивиться вперед.
Пилом припорошений,
Чом прийшов, непрошений?
Що тебе із півночі
В край наш привело?
Мчався, гнаний мрією,—
Покінчить з Росією!..
Він стоїть з Мазепою,
Похилив чоло.
Думав: люди скорені...
Помилився в корені!
Думав: за Мазепою
І мале й старе...
А народ — з Росією!
Не словами — дією:
З вилами, сокирами,—
Хай загарбник мре!

— Не дамось загарбнику
І Мазепі-зраднику! —
Піднялась з Росією
Україна вся.
Бій кінчився славою!
В полі під Полтавою
Карл — король — Дванадцятий
Пе-ре-ки-нув-ся!
На мечі російському,
На штику вкраїнському
Згасла слава Карлова,
Затопталась в степ...
Горб землі, де шведи ті,
Може попередити
Карлів новоявлених
І нових мазеп!

У степу під Полтавою є висока могила,—
Жито спіє навкруг, пшениці, ячмені,
Мирний день розквіта, розпростовує крила...
У задумі стою.
Так згадалось мені.

Суми, 30—31. VII.1953

НА КОНЦЕРТІ «МАЗОВШЕ»

Я слухаю пісні твої, «Мазовше»,
Дивлюся танці — вихори барвисті,
І хочеться, щоб це тривало довше...
Співає і танцює братня Польща —
В стрічках,
В дівочих усмішках,
В намисті!

Лунає слово польське полум'яне...
Я не поляк, не був у Польщі зроду,
Та зрозуміло все, бо ми ж — слов'яни!
Чудово! Браво!..
Цвіт калини — в'яне,
Не в'яне пісня — цвіт душі народу!

«Кукілучка» кує в гаю весела...
Враз — оберék ловицький,— подивіться!
І краківські, і велькопольські села,
І танці,
І приспівки,
І капела,
І українська «Гандзя білолиця»!

Гуральські лісоруби — в свисті, в гулі,—
Пісні запальні, топірці і танці...
Ми щось подібне бачили, щось чули...
Ці хлопці з Татр —
Справжнісінькі гуцули!
Не в Татрах це —
В Карпатах на гулянці!

Вся Польща тут проходить перед нами —
Опочинський район,

Район Куява —

І з танцями своїми, і з піснями,
З дівчатами стрункими, парубками,
В своїх уборах...
Честь «Мазовше», слава!

Так, не рок-н-рола вихиляння сальні —
Чуже воно по формі і по змісту! —
Звучать в містах, у селах, на копальні
І танці, і пісні — національні.

Свої!

Народні!

Повні фарб і хисту!

В цім — сила і краса твоя, «Мазовше»!
Народ — творець пісень і танців! Люди!..

Чим глибше корінь —

Дуб живе тим довше!

Мистецтво, від народу відійшовши,

Втрачає корінь,

Довго жить не буде!

Які яскраві кольори, убори,—

Червоні барви, голубі, зелені...

І зрозуміло все: це — не актори,

Це веселиться Польща, доли й гори,

Народ, який під Жовтня став знамена!

Ми слухали пісні твої, «Мазовше»,

Дивились танці — вихори барвисті,

Й хотілося, щоб це тривало довше...

Співала, танцювала вільна Польща —

В стрічках,

В дівочих усмішках,

В намисті!

Київ, 1958

ГОРЬКИЙ У МАНУЙЛІВЦІ

(1897 і 1900 роки)

I. Вогник у ночі

Про нього згадують і досі
У кожній хаті за столом
Колгоспники сивоволосі
В селі Мануйлівці над Пслом.

В косоворотці полотняній,
Високий, у очах — блакить,
З'явився він у день весняний
На Україні в нас пожить.

Пожить на Пслі. Тяжка хвороба —
Туберкульоз — легені їсть...
Питався піп: — Що за особа? —
І думав: «Підозрілий гість».

Які місця тут справді гарні —
І луг, і річка чарівна...
Він поселився при лікарні.
На вигін з хати — два вікна.

По хатах — видно — гнізда всюди —
Лелеки в гніздах тих живуть!
І — видно, як на працю люди
У економію ідуть...

Сидів — писав... Багато встиг він,
Всі дні з-за столу не вставав...
А у неділю йшов на вигін,
На оксамитну зелень трав.

Народу тут, немов на схоллі,—
Завжди компанія була...
У вишитій косоворотці
Стоїть на вигоні села.

Хай хмари йдуть, дощем набряклі,—
Не міг він жити без людей!
Любив було гуляти в скраклі...
І піп у Піски в тьмі ночей

Строчив уряднику доноса:
«...А ще повідомляєм ми,
Письменник Горький... ходить босий,
З простими водиться людьми...»

«...З селянами у полі косить,
У кузні в коваля бува»,—
Урядник з Пісок вже доносить
В Полтаву кляузні слова...

Спить зморене село. Десь човга
Дід-сторож... Десь кричать сичі...
Лише в вікні — на вигін — довго
Палає вогник уночі.

Дружина спить. В глибокій тиші
Буркоче мрійно Псьол-ріка...
Про ярмарок у Голтві пише
Невтомна Горького рука.

Чуприну, що спада, русяву
Він одкидає раз у раз...
А з Петербурга у Полтаву,
З Полтави в Піски йде наказ...

Із департаменту — не звідкись:
Урядникові з Пісок вмиє
В Мануйлівку переселитись,
За Горьким нагляд встановить!

II. Як сокіл — жить!

Вдень — тиха вулиця Лелеча,
Лиш праник гупа на ставку...
І враз — гарба, в гарбі — малеча,
Дитячу пісню чуть дзвінку...

Що сталось? Це перед обідом,
Дітей набравши у гарбу,
Купатись з ними Горький їде
На луг, у далеч голубу —

На берег Псла! В обідню пору
Вода там тепла і пісок...
Пірнають в купіль у прозору...
Між них — Максим, його синок.

Всім бубликів виймає в'язку,
А потім десь у холодку
Гукають діти: — Казку! Казку!
Скажіть нам казку!
— А яку?
— Про Сокола!
— Про те, як Сокіл
Літав у небо голубе...

Шумлять над Пслом ліси високі,
І кожен уявляв себе
Відважним Соколом у небі,

Лиш очі мрійливо примруж...
І хтось говорить, мов до себе:
— Як Сокіл — жить, а не як Вуж...

III. Читає «Кобзаря» селянам

Не раз, бувало, у неділю,
А то й у будень, як коли,
Сідали в човен і за милю
Пливли собі по Пслу, пливли...

Куліш варили на привалі,
Ловили рибу...
Так весь день.
Пливли, «Дубинушку» співали,
Він — українських вчивсь пісень.

Він був веселий в час дозвілля,
Компанію мав немало...

От якось — теж була неділя —
Пристали човном десь по Пслу.
Зійшов на берег гурт селянський,
Зійшов і Горький, книгу ніс.
— А чий це ліс? — спитався.
— Панський.
— Народний скоро буде ліс!

За Броварською за горою
Заходив день. На килим трав
Усілись. Горький під сосною
Уголос «Кобзаря» читав.

Читав поему «Сон». І очі
Світились гнівом у селян:

— Народ в неволі жить не хоче!
— Коли ж розвіється туман?
— Як панський ліс народним стане...

Вертались пізно у село.
Все небо — буряно-багряне,
На бурю сонце, знать, зайшло!
Ввік не забудь маівку цюю
І Буревісника лице:
— Так, той хазяїн, хто працює,
Запам'ятайте, друзі, це!..

В робочі дні всі люди в полі.
Працює й Горький — пише він
«Мещане». П'еса йде поволі,
Багато потребує змін.

Це — перша п'еса. П'еса вдасться!

.

Ще довго будуть в боротьбі
Шукати люди шлях до щастя...
Сімнадцять літ ще йти тобі,
Народе мій, і крок по кроці
Перемагати у борні,
Щоб у сімнадцятому році
Знайти той шлях в Жовтневі дні!

Київ, 1953

ВОЛОДИМИРУ СОСЮРІ

Я Вас узнав з «Червоної зими»,
Як був хлоп'ям, як пас чужі корови.
Читали вірші під копою ми,
Селянські пастушки русоголові.

Давно-давно! Та книжечка тонка,
Що в полотняній я носив торбині,
Навік запала в серце юнака,
Мов іскорка горить в мені й понині.

Змів я поле й торбу пастуха
На місто, де студентом став тим часом,
Не раз дівчатам — не втаю гріха —
Співав я вірші Ваші юним басом.

Вони лилися з серця, як пісні,—
Про зорі, шум акацій, очі карі...
Пісень тих Ваших не забудь мені,
Студентських гуртожитків, дзвін гітари...

В війну я одягнув шинель бійця,—
Солдатом Ваше слово йшло до бою
І кликало на подвиги серця
Під Києвом, під Курськом і Москвою.

Правофланговим Ваше слово йшло,
Вступивши в тім у незабутнім травні
На брук Берліна —
Хай загине зло!
Не згаснуть ввік знамена наші славні!

Я Ваше слово знаю сорок літ!
Вже і мені вкриває скроні іній,
Але в душі моїй — весняний цвіт,
В очах — огонь не погасає синій!

Сьогодні діти вчать мої, як я,
«Червону зиму»...
Ім, як естафету,
Передає народ ясне ім'я
Свого поета і любов поету!

Київ, 1958

МИКОЛІ НАГНИБІДІ

Я згадую далекі наші весни —
Тридцяті роки,
Юнь твою й мою...
Згадай і ти — і в пам'яті воскресне
І ХаПеЗе¹, і солов'ї в гаю.
Ти був тоді робітником. У шумі
Заводу гартувався зліт думок...
Ходили у юнгштурмівським костюмі,
На грудях — комсомольський був значок!
О незабутні комсомольські роки!
Суботники...
Ми зводили Держпром,
І Дніпрогес, і шахт копри високі...
Усі ми йшли з піднесенням чолом!
Ми — комсомольське наше покоління,
Ентузіасти п'ятирічок! Ми,
Хто за наказом власного сумління
Будов кресали блискавки й громи,
Заклавши Комсомольськ свій на Амурі,
Цехи Магнітки, —
Згине хай старе!
Як шкірилися на нас шури похмурі —
Пілсудський, Чемберлен, Пуанкаре!..
Громи будов гули по всьому світу,
Нагадуючи їм «Авроры» грім,
Б'ючи давно вже їхню карту бити...
Той грім —
Це гімн ровесникам моїм!

¹ Харківський паровозобудівний завод.

Той грім — салюти ленінським знаменам,
Що день несуть в капіталізму ніч...
В костюмі у юнгштурмівським зеленім
Ішли, куди показував Ілліч!
Буремні ви, життя широкі ріки!
Солдатами були ми — я і ти,
Солдатами ми будемо довіку,
Які б нас не покликали fronti!
Хоч сивина й припорошила скроні,
Хоч за плечима вже півсотні літ,—
Ми й досі комсомольці! Не холоне
Вогонь сердець,
Душі не в'яне цвіт!
Душею ми й сьогодні в комсомолі,
Як в ті юнацькі роки, як тоді.
І ми не постаріємо ніколи,
Бо мрії наші,
Стяги — молоді!

Київ, 1961

МІЙ ПІОНЕРСЬКИЙ ГАЛСТУК

Валентину Бичкові

1

Не казки нам з дитинячих літ
Муркотів кіт-вуркіт на лежанці,—
Револуція біля воріт
Промчалась

жар-птицею на тачанці!

Ми були іще зовсім дітьми —
Пастушки, русочубі нескóри,
Як почули «Авроры» громи,
Як червоні побачили зорі
На будьонівках наших батьків,
Біля ганку своєї сільради...
Тиждень панський маєток горів
І село усміхалося радо...
Пас тоді я корови чужі,
Коли дикий Денікін по полю
Гарцював — розпинав на ножі
У боях завойовану волю.
Пам'ятаю бандита Махна,
Його чорні знамена-ганчір'я...
Проклинала його не одна
Удова в те сумне надвечір'я...
Скільки грізних промчалось бур
Над землею в страшну ту годину!
Скоропадських ми знали й петлюр,
Що душили мою Україну,
Розпинали її на хресті —
Трудову, робітничо-селянську...
Не казки пам'ятаєм в житті —
Пам'ятаєм війну громадянську!

Всіх подужав наш Молот і Серп,—
Слава віщому залпу «Авроры»!

.
У селі моїм в затінку верб
Піонери зібрались на збори.
Іскри Жовтня — краватки у них,
Як у мене колись, як у мене...
У надійних руках,
У міцних,
Естафета — червоне знамено!

2

Дорослі ми тепер. Колишні піонери
Вже не один пустили Дніпрогес,
В безмежний Космос відчинили двері
І не знайшли там бога в темі небес.
Єдиний бог, який існує в світі,—
ЛЮДИНА, що позбавилася пут,
Наш розум,
Руки наші працьовиті,
Бо хто створив людину богом?
ТРУД!
Дивлюсь на свій на піонерський галстук —
І старість вже ворота відчиня...
Геть, старосте, від мене і не застуй
Чудесного сьогоднішнього дня!
Не згасне галстук — іскорка нетлінна
Мого дитинства, дня нового схід!
Гори ж із покоління в покоління,
Синам передавайся з роду в рід!

Київ, 1962

ЗА ДОЛЮ СВІТУ Я ВЕСЬ ЧАС В ТРИВОЗИ

«Кобзар» Шевченка, Пушкіна томи,
Бальза́ка біль гіркий і туга Шеллі...
Читав я і роздумував: хто ми —
Планети поселенці невеселі?
Чому не знає щастя чоловік
Із року в рік,
Із віку в вік?

Вельможі всемогутні — і раби,
В одних — усе,
В другі́х, крім сліз,— нічого...
І споконвіку брались за чуби,
Шукали справедливості у бога.
Чи бог те бачив?
Бачив!..
Так чого ж
Ти заступався, боже, за вельмож?

А ми йому молилися, дурні ж,
Поклони били,
Гнулись гордим станом...
А Кармалюк, а Пугачов — за ніж
І різали все те, що звалось паном!
Вивчаю Маркса, Леніна томи...
Жовтневий залп «Авроры» —
Ось хто ми!

І Кіплінга читав я: «Схід є Схід...»
І чувся тупіт ніг, і піт солоний,—
По Африці солдати йшли в похід,
Жорстокі завойовники колоній.

Сваволя, і нагай, і кров,— ать-два!
Віками так...
Та Африка — жива!

Схопила ніж, розгнівана ущент,—
Почули й там «Авроры» залп з Росії...
Рве пута рабства Чорний Континент,
Червоні маки — квіти помсти — сіє...
Однак — свої вельможі чи чужі!..
Благословляю вас,
Святі ножі!

Араб читає Леніна томи,
Не все, не все він розуміє в нього,
Але — чия земля?
Але — хто ми?
Але — яка до щастя ти, дорого? —
Це добре усвідомлює араб.
Господар він однині, а не раб!

Під Києвом, у тихім Ірпені,
Хвилююся,— як Гапа? як Гавана?
І радісно стає за них мені.
Й печалить доля Конго безталанна.
Чом Хаммаршельд убив Лумумбу? Чом?
О чорне серце білолицих чомб!

Зіхось же, зоре волі, і гори —
Над Кубою, над Конго, у Лаосі,
Світи мені в ірпінські вечори!
За долю світу я весь час в тривозі...
Читаю Маркса, Леніна томи...
Я хочу, щоб усі були, як ми!

Підмосков'я, Малєївка, 1961

ДНІПРО

«Ой Дніпре могучий, течеш відкіля,
Відкіль неспокійні береш свої води?»
«Дає мені води російська земля,
Дає лісова білоруська земля,
Дає українська родюча земля —
Три дружні сестри,
Три великі народи!

В російській землі починаю свій

шлях,—

Шумить там берізка мені білокора...
Стріча лісоруб в білоруських лісах,
Стріча мене Київ, увесь у садках;
Пройду Дніпрогес в запорізьких степах,
А далі — гуляй, аж до Чорного моря!»

«Ой Дніпре, ми скорим стихію сліпу,
Впряжем твою хвилю — хай крутить

турбіни!

Каховська засвітиться ГЕС у степу,
Каховське захлюпає море в степу,
І степ, який знав лиш вологу скупку,
Купатимуть хвилі твої білопінні!
В колгосп твоя хвиля помчить голуба,
Ти будеш просторі освітлювать хати,
Орати, косить, молотити хліба...
Та мало для тебе роботи хіба,
Щоб люди не гнули віднині горба,
Щоб люди привільно жили і багато!

В міста пошлемо буйну силу води,
Одягнем її в проводи, як в спецовку:
Працюй на заводі, води поїзди!
Скрізь, Дніпре, на поміч людині
прийди!..

Йдуть баржі, плоти, пароплави сюди —
З Росії, з лісів Білорусі —
В Каховку!

Йдуть баржі, плоти, пароплави униз,
Вслід — піна, мов хусточка з білого
шовку...

Це йде із Смоленщини, з Гомеля ліс,
То Мінськ самоскиди могутні повіз...
Чуть хлюпання хвиль, наче стукіт коліс:
«Спі-ш-шу

у Каховку!

Спі-ш-шу
у Каховку!»

«В Каховку, в Каховку!» — Дніпро
промовля.

Виходять робочі із барж, теплоходів,—
Гідрологи, будівники...

— Відкіля?

— З Полтави!

— З Уралу!

— З Тбілісі!

— Здаля...—

Хай славиться сонце, що світить з Кремля!
Хай славиться дружба радянських народів!

Київ, 1952

СОНЦЕГРАД

«Здесь будет город заложен»,—
Сказали ми... І от по плану
Сьогодні тут, куди не гляну,
Вагони йдуть безперестану,
Везуть залізо і бетон —
Основу завтрашніх кслон.

Будуем тракторний завод,
А коло нього — місто рядом.
Його назвемо Сонцеградом,
По ньому пройдемо парадом
Ми, хто не знає перешкод,
Ми, хто зведе його,— народі!

На цій землі, де спів коси
Глушило вчора бойовище,
Де ще в окопах вітер свище,
Із кожним днем все вище й вище
Ростуть залізних ферм лісі,
Підводять плечі корпуси.

У спеку, в сніг — не легко нам
Нове народжувати місто,
Та знаємо: і літ за триста
В граніті, в пісні тракториста,
У назві площ — на згад вікам —
Сіяти нашим іменам!

Ночам і дням забуто лад,
Наш календар — це графік!.. Згодом
Він загуде новим заводом,

Позве домів парадним входом,
Й новий географ буде рад
Внести на карту Сонцеград.

А зараз ще його нема,
Нема ще міста Сонцеграда.
Є перша, сота будбригада,
Баси гудків, лісів громада.
Ногами впершись обома,
Грунт екскаватор підніма.

Ці вулиці залле асфальт,
А тут, де зараз пустка гола,
Стоятиме висока школа
З веселим галасом довкола
Й за партою дитячий альт
Нас прочита з газетних шпальт.

Збудуєм парк і стадіон...
Їх ще нема, вони ще — задум...
В тім парку й ми спочити сядем,
Ми, що зростали з Сонцеградом,
Ми, що сказали як закон:
«Здесь будет город заложен!»

Одеса, 1946.

ПЕРЕЯСЛАВКА

В залі — оплесків буріни,
В залі — квітне весна.
З комсомольської трибуни
Виступала вона.
Хустка — квіти лілеї,
Дві чорняві коси.
Щоб поглянуть на неї,—
Півжиття віддаси!

Зерно до зерна —
Добира слова.
— Відкіля вона?
— З Переяслава!

Зір не зводить із дівчини
Молодий комбайнер.
Закохавсь за дві хвилини,—
Що робити тепер?
Орден Леніна в нього
Ще й Героя Зоря.
Підійшов після того,
Серце їй повіря:

— Дівчино моя,
Переяславно,
Де стріну тебе,
Моя ластівко?

В нього очі сині-сині,
Наче плеса озер...

Теж сподобався дівчині
Молодий комбайнер.
Гляне — серденько в'яне,
День в цвіту, як в диму...
Усміхнулась рум'яно
І сказала йому:

— Дні в труді горять,
Як у блискавці,
Восени в Москві
Жду на Виставці.
— Не забудеш?
— Не забуду!
Свідок — спів солов'я...
Першість в області добуду —
Переяславка ж я! —
...Ой ви, далі безкрайні!
В літню даль степову
Іде він на комбайні,
А думки — про Москву!

— Дівчино моя,
Переяславко,
Там стріну тебе,
Моя ластівко!

ЦАРЬОВ КУРГАН

Над Волгою, на рівнім лівім березі,
Напроти величавих Жигулів,
Стоїть курган. Я був на ньому в березні
Я літом був на ньому...

Сто віків

Стоїть він — в хугу, в спеку, у туман,
В народі прозваний — Царьов курган.

Як виник він, курган цей, тут, на березі?
Чом він — Царьов?..

Вуркоче річка Сок...

Я розповім про все про це по черзі...

Ламають камінь тут, беруть пісок,
Тритонка добрий камінь повезла
До Куйбишевського гідровузла.

Мов ті орли, що піднялись аж ген де,
Кружляють над курганом цим легенди.

Колись давно,— легенда повіла мені,—
Тут бився з ворогами скіфський цар.
Все поле вкрила рать, списи поламани.
І ніч прийшла з бровами чорних хмар..
Цар перевірить захотів, бо ж пря,—
Чи ще багато війська у царя?

Як це зробить? Став думати-гадати він —
Зібрати рать, порахувать щити?..

І повелів він: кожному солдатові

Землі набрати шапку й принести,
Й на купу сипать землю ту звелів...
Так зріс курган напроти Жигулів!

Так зріс курган, насипаний солдатами.
І цар сказав: — Велика рать — ого! —
Він зброї не складе, він воюватиме!
І в бій пішов на ворога свого,
І в битві біля волзьких берегів
Розбив він чужоземних ворогів...

Мов ті орли, що піднялись аж ген де,
Витають над курганом цим легенди.

Віки промчались, наче дивні віхоли,
Сліди від них — піски та ковилі!

І от сюди геологи приїхали,
Взяли з кургана пробу — глиб землі,
Курган цей, виявилось, — камінь бут,
Якого так шукає Гідробуд!

Царьов курган! З твоїх дрімучих нетрів
Народ радянський владно попросив
Дванадцять дать мільйонів кубометрів
Каміння буту — твій увесь масив!

Кінчається легенда та, яка мені,
Як молодість, як пісня, дорога.
Хай буде порт на бутовому камені,
Порт — Жигулівське море! Хай ляга
Цей камінь бут у полотно доріг,
В наш день, який легенду цю зберіг!

Нехай цей камінь бут стає фундаментом
Електростанцій, трас, нових домів,
Нових легенд, оздоблених орнаментом
Людської праці!..
Грім десь загримів,—
Не грім — у Жигулях підривники
Зривали скелі, мов старі віки!

У Жигулівськ, у Комсомольськ-над-Волгою
Із Куйбишева в неозору даль
Ми їдемо шосейною дорогою,—
Яка прекрасна автомагістраль!
З старої у нову легенду мчить
«Победа» наша.
В сонце!
У блакить!
У Жигулівськ, у Комсомольськ-над-Волгою
Бульдозеристи, зодчі, ковалі
Нову легенду творять — гідростанцію,
Нову легенду — сонце на землі!
Хай сяє сонце, ніч розбивши вщент!
Нехай живе народ — творець легенд!

Куйбишев, 1953

ПТАХІВНИЦЯ НАСТЯ

Тільки сонце піднімається з-за обрію,
Барвами загравши в голубій росі,—
Стріне вас у полі посмішкою доброю
Дівчина русява з квіткою в косі.

В полі — птахоферма. Вуличками рівними —
Домики пташині... А за полем — ліс...
Ранок розспівався голосними півнями,
Жайворонок пісню у zenit поніс.

Сторож біля будки задрімав з рушницею...
— Добрий ранок, діду! — І уже з дверей,
І уже із будки вслід за птахівницею
Жовте, біле, чорне полум'я курей!

Жовте, біле, чорне полум'я — за Настею!
Всіх їх нагодує, всіх їх приміча...
Раптом тінь майнула,— хто там сонце застує?
Кібець з неба кинувсь, ухопив курча.

До курчат побігла, бо вони ж без матері,
Їм ще не знайома воля степова,
Їх взяли учора прямо з інкубатора...
Всім їм кашу варить, всіх їм напува.

Сторож ь кібця стрельнув, наче
в супротивника,—
Впав хижак, як грудка, більше не кружля.
Глянь до лісу, Насте,— лис чатує півника!
Лисом ліс ошкіривсь,
Кібцями — поля.

У «Здобутку Жовтня», в полі, між пшеницею,
Довгі дні працює, довгі літні дні.
Йй колгосп довірив бути птахівницею,—
Білі, жовті, чорні розбрелись в стерні.

Ввечері, як ферма передасться сторожу,
З станції приходить бравий старшина,
Йдуть вони на гулянку, і обом їм хороше,
І про що говорять — хай ніхто не зна!

Тільки сонце піднімається з-за обрію,
Барвами загравши в голубій росі,—
Стріне вас у полі усмішкою доброю
Дівчина русява з квіткою в косі!

Коломок на Харківщині, 1953

ЗИМА

Мете зима! Сніжком тривалим
Поля засипала, степи,
Укрила землю білим покривалом,—
Спи, земле, люлі-люлі, спи!

І сплять в пухкім снігу посіви,
Ліси заметені, сади...
Хай сплять. Нехай їм сняться сни красиві...
Синичко, цить, не розбуди!

Мовчить синичок зграйка тиха,
Червоногруді снігурі,
Лише ворона — баба-бабариха —
«Кра, кра!» — сніг наклика вгорі.

Появиться крізь хмари сонце:
«Спиш, земле!»
«Сплю».
«Ну спи, ну спи...» —
Всміхнеться крізь відчинене віконце,
Сипне лапатої крупі...

Байдуже гляне в даль заснулу —
Аби відмітитись лишень,
Аби не записалося прогулу,
Аби лічився трудодень!

Мороз скував ставки в артілі.
— Де ж прати? — лаються баби.
Лежать замети, як верблюди білі,
Свої ворущачи горби.

У балці — сніг, а поле — голе!
Спи, земле, спи!
Не спить село:
Всі дні вивозять з балки сніг на поле,
Щоб більш вологи там було!

Спи, земле, спи!..
Не сплять лиш люди:
У полі ставляться щити,
Снігозатримання провадять всюди,—
Мети, хурделице, крути!

Йй мете метіль, немов по просьбі,
Жбурляє сніг у дві руки.
— Це добре! — всі радіють у колгоспі.
Не раді тільки двірники:

— Навіщо він? Однак зчищати...—
Колгоспи просять: — Ще коли б! —
Качають бабу снігову дівчата:
— Як буде сніг, то буде й хліб!

Мете зима! Сніжком тривалим
Поля засипала, степи,
Всю землю вкрила білим покривалом,—
Спи, земле, люлі-люлі, спи!

І спить земля...
І тільки трієр
Та біля плуга ковалі
Нагадують усім: весна — не мрія,
Її чекають у селі!

ЖНИВА

(Репортаж)

Комбайнер Микола Волошин

Жовте безмежжя рясного колосся
Морем широким шумить, розлилося,—
Жовте безмежжя, колгоспівський край!
Здрастуй, товаришу наш урожай!
Харківська земле, ниви безкрайні.
В хвилях пшеничних гуркочуть комбайни,
Врізався хедер — і падають стебла,
Сиплеться в бункер пшениця ще тепла,
Тепла — від сонця,
Пахуча — від поту,—
Щедра подяка за людську роботу!

Чорні від спеки, мов з Африки, хлопці,
Сонце палає, як полум'я в топці,
Піт і пилюка...
Решета протер —
Кожну зернину збере комбайнер!
Чий це комбайновий жне агрегат?
Вимпел за першість на ньому...
Солдат!
Сонечко сходить, а він уже в полі,
Зорі на небі зійшли ясночолі —
Він ще у полі...
Жнива є жнива.
В вимпелі — слава його трудово!
Усмішка, гордості трепетні сєєва...
Це — комбайнер із колгоспу «Чапаєва»!
Він — комсомолец!..

Я широ радів:
Двісті збирає з гектара пудів!
Є чим Волошину нині гордиться!
Йде золотою рікою пшениця —
З поля — на тік,
З току — в автомашини...
Славлю дороги твої, Батьківщино!

Шофер Віктор Кадигріб

Пилом і хлібом пропахли дороги,
Пилом, і хлібом, і згаром бензинним.
Місяць приніс з голубої облоги
Пісню дівочу...
Хай лине!
Не спиним!
Автомашинами, автомашинами
Мчать по дорогах в державні засіки —
Вранці,
Удень,
Надвечір'ями синіми —
Хліба колгоспного сонячні ріки!
Мчать на Коломак, ідуть на Ков'яги —
В ранки погожі, у ночі безсонні,
Пісня дівоча дає їм насагу,
Указують шлях
Прапорці їх червоні!
Мчать по дорогах двотонки, тритонки;
Мчить по дорозі шофер Кадигріб:
Поки година — вивезти з току
Чистий, сухий, обмолочений хліб!
З току немає — узяв з-під комбайна...
Місяць в кабінку свій вимпел простяг...

Ходок по десять — справа звичайна,—
З Минківки робить за день до Ков'яг!
Пилом і хлібом пропахли дороги...
— Ранок! — нагадує півень-горніст.
Строга погода. І графіки строгі.
Це пам'ятає шофер-комуніст!

*Колгосп імені Чапаєва
Валківського району
Харківської області
липень, 1961*

Тракторист Іван Римар

Полтавщина. Шлях на Диканьку, Опішню...
Прославлені землі, масний чорнозем!
Пшениця... Згадав я посуху торішню,—
А нині — по сорок центнерів берем!
По сорок з гектара! Не знали такого
Отут урожаю...
Хай славиться труд!
Прийшла ти до нас не сама, перемого,—
Боролись за тебе, за кожен твій пуд.
Вродила пшениця — і хедер не візьме,—
Така густота, і така ряснота!
Це так ми стрічаєм тебе, комунізме,
Тебе, наша мріє в віках золота!

Дорога на Гадяч. Поля, як балади,—
Такої краси більш ніде не знайти!
Співають комбайни,
Гудуть скиртоклади,
Зерно — у засіки.
Солому — в скирти!
Три кольори нині найкращі для мене:
Оранжевий — стерні, куди не зверну,
Зелений — лани кукурудзи зелені.

І чорний — рілля —
Плуг кладе борозну.
Пшениця, пшениця... У жовтім безкраї
Слідом за комбайном — скирти на стерні.
Це Римар Іван — тракторист — їх складає,
Його скиртоклад на сталевому коні!
Гуркочуть комбайни — солома, солома!
Втомилося сонце, сідає за сад,
А Римар Іван —
Він не знає втоми!
Дві зміни працює його скиртоклад.
Куди не погляну — на полі, у лузі —
Соломи і сіна красиві скирти...
Всміхнулася зіронька
На виднокрузі.
Зайшло уже сонце...
Іване, а ти?
Всю ніченьку Псьол буде казку шуміти,
Покриє блакитна роса сіножать...
На сотнях гектарів скирти-піраміди,
Мов пам'ятники
Слави стоять!

Ланкова Наталія Терещенко

Шумлять кукурудзи зелені масиви,
Що ген піднялася, мов ліс, за селом...
І вродою наші дівчата красиві,
А більше красиві — завзятим трудом!
Жнива є жнива! Палить спека липнева,
Скирти марширують у даль степову...
А тут — холодок. Польова «королева»
На зріст перегнала свою ланкову!
Наталія Іванівна зростом нівроку,
Висока й сама, у труді беручка...

Дивлюся на стебла — густу і високу
Її «королеву» — вся в матір дочка!
Недаром ростила, кохала недаром,—
Давала їй добрив (іще із весни),
Підкормку робила... Стоїть понад яром:
В гнізді — два стебла,
В кожному — два качани!
Дівчата сьогодні прийшли не полотни,—
Від краю до краю, мотузка в руці,—
По четверо йдуть — пил збивають з волоття,
Запилюють зав'язь,—
Ростить, качанці!
Дивлюсь на засмагли ці руки, обличчя,
Що м'ятою пахнуть, гірким полином,—
Блажен, кого руки ці, повні величчя,
Обіймуть, обпалять дівочим вогнем!
Ранкова іде від ставка прохолода,
І туркає горлиця десь лісова...
Готується ланка — кукурудзоводи:
Збирають кукурудзу — це другі жнива!
Шумлять кукурудзи зелені масиви,
Що ген піднялася, мов ліс, за селом...
І вродою наші дівчата красиві,
І наші дівчата красиві трудом!

*Колгосп «Червона Україна»
Гадяцького району
Полтавської області
липень, 1961*

Театр імені Гоголя на жнивях

Верстов сімдесят до Зінькова з Полтави,
Та ще в «Авангард» буде двадцять, вважай...
Куди не поглянеш — поля золотаві,
Аж гнеться колосся — такий урожай!

Всі люди — у полі,
Усі — на збиранні!
Запалу людей не вмістить в кінокадр...

Як смерклося, як зорі всміхнулися ранні,
Прибув до колгоспу полтавський театр.
Приїхав театр із Полтави самої!
Заповнений клуб — вісім сотень очей!
Сидять ланкові, трактористи — герої
Великої битви за хліб, за людей.
На тракторі битва іде, на комбайні,
На фермі, в дворі, на току —
День за днем:
За хліб — нашу силу земну життедайну,
За душі людські —
В комунізм же ідем!
За хліб наш насущний! За пісню і мрію
У кожному дворі,
В кожному серці людським...
І крила ростуть у людей, — я радію!
І кожен стає у труді молодим!
Йшла вистава «Сватання на Гончарівці».
На серці — старий, що віджив уже, світ:
Шкурат, і Одарка, й Стецько,
Вовк і вівці...
Та я про спектакль не писатиму звіт.
Пишу не про п'єсу, цей твір невмирущий, —
Про наших людей (всі їм заздрить могли б!),
Яким хліб потрібний не тільки насущний,
Але і духовний потрібний вже хліб!

Світанок за ставом розпалював ватру,
Розходились люди —
На поле, на тік...

Спасибі акторам,
Спасибі театру,
Що світ показали, який уже зник...

У комуністичний вступаємо вік!

*Колгосп «Авангард»
Зіньківського району
Полтавської області, 1961*

ЯБЛУНЕВИЙ САД

Біля самого моря, в Криму,
Всі долини в цвіту, як в диму...
Там дівчата в погожий деньок
Яблуневий садили садок.

— Ви ростіть, молодіжні сади,
Хай пташки прилітають сюди! —
І якраз у цей час, напрямки,
Із дозору ішли моряки.

Бачать хлопці: дівчата з вогнем!
Кажуть: — Шефство над вами берем! —
Сім дівчат — всі Галини вони,
Сім матросів — усі Івани!

Поскидали бушлати з плечей,
Від красунь не відводять очей...
Із Галинами стали у ряд
Яблуневий насаджувать сад.

Ой ви, гори, ви, Кримські мої!
Вже щебечуть в саду солов'ї,
В тім саду, що садили сім днів
Сім Галин, з ними сім Іванів!

Одслужили матроси свій строк,
Попрощатись прийшли у садок...
Про весілля вже мріють вони —
Всі Галини і всі Івани.

— Повезу я тебе в Лебедин! —
Проказав до Галини одинь.
— Будем жити в Москві, на Тверській! —
Мовив другий коханій своїй.

Усміхавсь молодик у росі...
І сказали Галини усі:
— Гарний, хлопці, обрали маршрут...
Але ми залишаємось тут!

Присягали ми серцем палким:
В сад квітучий одягнемо Крим!..
Їдьте, хлопці... Про зустріч на згад
Яблуневий шумітиме сад...

Ой Галини, уперті вони!
Зажурилися враз Івани...
Засумує, зав'яне без них
Сад кохання, сад мрій молодих.

Залишилися хлопці в Криму!
У цвітінні сади, як в диму...
І шумлять ті сади між долин
Про любов Іванів і Галин!

Сімферополь, 1960

ЛИСТОНОША

Що за вершник вранці день при дні
Під дворами їздить на коні?
Чом він їздить, вершник, і чому
Всі дівчата раді так йому?
Це тому, що в нього вість хороша,
Це тому, що вершник — листоноша!
В нього сумка шкіряна при боці,
Гудзики блискучі, аж кричать.
Знає він: ревнують нишком хлопці,
Як листи приходять до дівчат.
Хто дівчатам пише? Відкіля?
Кожен лист підозру їм вселя.

Їздить вершник, возить день при дні
І прості листи, і заказні.
Із Паміру тітці Веклі лист,
Значить — пише син-артилерист.
Цінний лист з Москви Хомі Рудому —
Це диплом йому із виставкому.
От і їздить вершник по дворах,
Виклика сусідів через тин...
Всю вже пошту він віддав. В руках
Залишився тільки лист один —
Заказний, Тетяні Ковальчук,
З просьбою «вручить до власних рук».
Тільки — як зарадити цій просьбі?
П'ять Тетян Ковальчуків в колгоспі,
П'ять Тетян — кому з них? Таємниця...
Може, це — Тетяні-садівниці?
Може, просять друзі-садоводи
Надіслать дерев нові породи?

Під'їздить до двору поштальйон,—
Сумніви беруть його в полон:
Ну, а що, як це, бува, не їй,
А Тетяні другій — ланковій,—
Тій, що хата в неї край ріки,
Що найкращі в неї буряки?
Ну, а що, як це Ковальчуковій —
Вчительці, що в школі початковій?
П'ять Тетян — як бути листоноші?
П'ять Тетян — і всі вони хороші...
І мандрує з двору та до двору,
І не знає — кликати котору?

Заїжджає хлопець до сільради,
В голови питається поради:
— Так і так... Чиї на лист права?
— Розпечатай,— каже голова,—
Якщо лист сугубо офіційний —
Розпишусь — і можеш бути вільний.
А як ні...

Та й розпечатав лист.
} такий в листі таївся зміст:
«Я не раз вас зустрічав у клубі,
По газетах знаю вас... З тих пір
Ви моему серцю стали любі,
І з тих пір шукає вас мій зір...
Одпишіть,— якщо просить я вправі,—
Моя зоре, квітко польова!»
— Не втручаюсь у сердечні справи,—
Каже безпорадно голова.—
Одшукай Тетяну Ковальчук,
Передай листа «до власних рук».

Їздить вершник, возить день при дні
І прості листи, і заказні...

В кожній хаті він бажаний гість,
Бо приносить всім хорошу вість,
Але цю сердечну таємницю
Так що і не зна, кому повість?

Київ, 1941

ЯК ГРИЦЬ ГРИНЧИШИН СВОЄ ЩАСТЯ ШУКАВ

1

Опадає цвіт із вишень
Білим інеєм на шлях...
Розкажи нам, Гриць Гринчишин,
Як ти їздив по світах,
В дальні землі в тридев'яті —
Своє щастя там шукати?

2

Щастя? Це — як на канаті,
Хочеш взяти — спробуй, лізь!
Скрізь було нас: і в Канаді,
Й в Аргентині... Словом, скрізь.
А мое — його ж, бач, мало —
У Париж мене загнало.

3

Дві руки людині дано,
Збуть їх — справа не легка,
Коли вся земля у пана —
В Завадовського Юрка,
А у мене — гнів трясє! —
Що під нігтем — то й усє!

4

Дві руки — куди їх діти?
Вигиналися в дугу,
В одну руку брали діти,
Брали торбу у другú,—

Йшли голодні, босі й голі,
Йшли шукать своєї долі.

5

За життя того старого
Що в дитинстві знали ми?
Їде пан — звертай з дороги,
Шапку панові зніми,
Подорожником слухняним
Простилайся перед паном!

6

Бачиш, он в гнізді лелеки
На одній нозі тремтять?
Так і ми в ті дні далекі,
Бо другою — ніде стать.
На одній — тупу, тупу
Коло пана на цепу.

7

Був австрійський стяг над нами
Польський був, та теж чужий.
Пан стояв двома ногами,
А Гринчишин — на одній.
Та були ще дві руки,
Що стискались в кулаки!

8

Дві руки були зі мною,
А в руках батіг — агеї!
Їхав, лан орав весною.
Заливався соловей,

Сонце грало в росах трав.
Іхав — панський лан орав.

9

Поле, полечко зеленел
Я виорюю тебе,
Та зростеш ти не для мене,
Прийде пан — усе згребе.
Так щороку, з роду в рід.
«Тпру!» — та й випряг на обід.

10

Вийняв хліба шмат, цибулю.
Соловеечку ти мій!
Пану — все, а Грицю — дулю?
Будь ти проклят, світ такий!
Кривда скрізь, біда безкрая...
Взяв газету та й читаю.

11

Хто ти, Грицю? Панський конюх.
Пройдеш вік, як борозну,
Так і вмреш, і ні за понюх,
Як то кажуть, тютюну.
На одній нозі — тупу
Коло пана на цепу.

12

В пана вуха, як у зайця,
Ще гостріші очі, бач?
Як ти, Грицю, не ховайся,
А підгледів доглядач.

«А, попався Гриць Гринчишин?
А подай газетку лишень!»

13

Потім пан позвав до себе:
«Так і так... Шукаєш прав?
Нам політиків не треба!
Бунтувати?» — і прогнав.
Дві руки — куди їх діти?
Будь ти проклят, панський світе!

14

Осипався цвіт із вишень
Білим снігом на спориш.
Взяв дружину Гриць Гринчишин,
Взяв дитину — і в Париж,
В дальні землі в тридев'яті
Свої руки продавати.

15

Гнувсь у пана, жінка — в пані,—
На чотири на руки.
Скрізь було нас: і в Шампані,
І в Парижі,— батраки.
Кілька літ тривав той торг,
Щоб придбать землі хоч морг.

16

Син трирічний — за плечами,
А за паспорт — мозолі...
Босими вивчав ногами
Географію землі.

Піднімались гирла рік
З поту нашого, що тік!

17

Розливались поту ріки
Та шляхами чотирма.
Тісно в світі чоловіку,
Як землі йому нема.
Вчився Гриць Гринчишин в бджіл:
Су до су...
І пнувсь, як віл.

18

Кілька літ і зим холодних,
На одній нозі? Дарма!
Су до су — п'ять тисяч злотих,
Щоб стояти обома!
Щоб двома стоять на ній,
Не на панській — на своїй.

19

Пада сніг, ой пада білий,
Всі дороги замело...
Здрастуй, рідне, здрастуй, миле
Завидовичі-село!
Тут землі собі купив.
Всі три морги. Три і пів.

20

Двоє рук і серце тепле...
Скільки сліз солоних спив
Я за тебе, рідна земле,
За три морги! Три і пів!

А тепер моя ти, ось...
Мріяв, гнувся — і збулось!

21

Йшла весна, рясна, крилата,
Всіх пригріла, як могла.
Вийшов Гриць — пора орати,
Знов біда — нема тягла.
Знов до пана гнути спину,
Щоб позичив конячину?

22

А не діждеш, пане! Дзуськи!
Позичав у куркулів.
Арифметика ж куркульська
От: за оранку й посів
Відробляти мав, як борг,—
Десять днів за кожен морг.

23

Ще й звозити ж його треба!
А землі — три морги й пів...
Ціле літо не на себе —
На куркульський борг робив.
Що не морг, то й десять діб.
Ой гіркий був той наш хліб!
.

24

Збили вісь життя старого,
Од панів зоставсь лиш прах.
Йде Гринчишин край дороги
По колгоспівських ланах.

Поле й поле вздовж і вшир,
Він — колгоспний бригадир!

25

Оцією ось рукою
(А рука його важка) —
Гнав він долом і горою
Завадовського-панка.
Ще й землі йому нагріб,
В акурат — на цілий гріб!

26

Дві руки людині дано.
Де їх діти? Зрозумів!
Однією бити пана,
А другою — куркулів.
Дві руки тепер з руки,
Бо ведуть — більшовики!

27

Дві руки і серце тепле...
Скільки сліз солоних спив
Він за тебе, рідна земле,
За три морги! Три і пів!
А тепер — моя ти ось!
Віддаю тебе в колгосп!

28

Йде Гринчишин полем, степом —
Зеленіє вільний лан.
Під ясним радянським небом —
Сам собі Гринчишин пан!

На своїй землі кує
Щастя знайдене своє.

29

Од старого — шрам на лобі,
Та ще гудзики старі,
Де лежать орли дводзьобі,
Збиті променем зорі.
Шрам — загладить днів метіль,
А орлів — віддам в утиль!

30

А землі старої зморшки
Згладим, згоїм — молодій!
Голубі мої волошки,
Соловеечку ти мій!
Хто багатший в світі є?
Все це — наше,
Все — моє!

31

Рідний стяг горить над нами,
Серце гріє, обніма.
Міцно Гриць стоїть ногами —
На своїй землі! Двома!
Тепле серце, гострий зір —
Свого щастя бригадир!

*с. Завидовичі
Львівської області
липень, 1940*

**В ЛІСІ,
В КРАСНОКУТСЬКОМУ
РАЙОНІ...**

В лісі, в Краснокутському районі,
Взнав я (літня то була пора) —
Шовківник Чучмар живе...

В загоші

У колгоспі попросив я коні —
Іду до Михайла Чучмаря!

Гарно літом у дубовім лісі,—
Материнка квітне, деревій,
Десь щебече пташка на горісі,
Дикий хміль з ліщиною сплелися,
Кличуть вас в намет зелений свій.

Царство тиші, краси й любові!
Ми йдемо стежинкою у яр...
От і зруб. Кущі, кущі дубові...
Вишка між кущами, далі — знову.
— Сторожі,— пояснює Чучмар.

Дівчина стрічає нас в намисті...
Ціле літо, день за днем підряд,
Тут, під туркіт горлиць голосистих,
Не на тутовім — дубовім листі
Вигодовується шовкопряд.

-- Тільки-тільки вилупиться з грени,
Тільки-тільки, бачимо, підріс,—
А дівчата — десять їх у мене —
Листя з дуба носять їм зелене,
Підростуть — вивозимо у лс.

ЗАСУХА

Десь хмари бродять (без дошів),
Десь блискавка (і дуже близько),
Неначе вовк серед кущів:
Не видко — лиш очима блиска.

За цілий рік хоч би роса!..
Пішла на корм худобі стріха...
Дощу б!
Все палить небеса.
Дощу б!
І вітер ліг — не диха.

Якби я міг, якби я вмів,
Я б грім кресав,
Я б кидав грози,
Щоб дощ пройшов, щоб землю вмив,
Щоб світ всміхнувсь і витер сльози!

Київ, 27.VI.1955.

ЛЕГЕНДИ

Там, де море вічно грає,
Бунтівливе та безкрає,
Де баркаси йдуть ставриди
До квітучої Тавриди,—
Бачу: крізь віки сармати
Гонять змилених кобил,
Щоб нові степи займати,
Запалити небосхил,
Там, де вітер, та ковил,
Та над присмерком могил
Кружить сокіл-легкокрил...
Чую: крізь віки в литаври
Б'ють, з війни вернувшись, таври...
Море піпиться, шумить,
Заглушає грізну мідь.
Розлилося море — ген де
Ледве мріє: хить та хить,—
Викидає нам легенди
Із глибин тисячоліть.

Дівчину ведмідь кохав,
А вона втекла із милим
В море. Чóвном...
Гнатись вплав?
Кинутись назустріч хвилям?
Припадає він до моря,
Аю-Даг, красунь ведмідь,
Щоб те море випить з горя,
Дівчину вернути вмить!

Сто ночей він пив, сто днів,
Став горою —
Скам'янів...
Звісно, це — легенда, казка...
Правди хочете?
Будь ласка!

Бачу знову: пилу хмари
В Чорноморському краю,
Кримчаки женуть, татари,
Матір босую мою.
Прадідів моїх по полю
Гонять юрбами на схід —
У турецькую неволю,
У забутий богом світ...

«Пугу»,— пугач крикнув тричі.
То у морі байдаки.
То спішать у гості з Січі
До султана козаки!
В Кафі-городі — не в полі —
Хрестять турка у бою,
Визволяють із неволі
Матір рідную мою!
Море піниться, гуде —
Зник і слід. Нема ніде...
Знає плем'я молоде:
Де легенда, правда де!
Пронеслись віки, мов коні,
Тільки тупіт з-під копит...
Сивашá вода солона —
Сльози предків. Сльози й піт!

Зникло все: і час, і люди...
Так було.

Та так не буде!
Там, де море вічно грає,
Бунтівливе та безкрає,
Мій усміхнений онук
Голубів пускає з рук.
Море й сонце — все йому
У радянському Криму!

Знищено старе доценту!
У бою під Перекопом
Почали нову легенду
Ми, на диво всім Європам!
Гнали Врангеля навалом,
Вбрід форсуючи Сиваш:
За старим Турецьким валом
Світ старий — онуче, зваж! —
Ми добили врукопаш!

Там, де море вічно грає,
Бунтівливе та безкрає,
Де баркаси йдуть ставриди
До квітучої Тавриди,—
Бачу: скрізь, де не пройди,
Виноградники, сади,—
Праці нашої плоди,
Слави нашої сліди!
Там, де били ми барона,—
Виноградні стигнуть грона!

На півострів з континенту
Їдуть люди...
Крим... Весна...
Моря плескіт...
Де ж легенди?
Є легенди! Ось — одна:

Голубі в легенди очі,
В хусточці вона простій,
Вітер кофточку тріпоче,
Дві Зорі на кофті тій...

Виноград на сонці зріє,
Грає сила молода...
Цю легенду звать — Марія
Бринцева.
Герой Труда.
Кримський день в солодкій

млості...

Не за тридев'ять земель —
Приїздить до неї в гості
У радгосп у «Коктебель»!
Там, де море вічно грає,
Бунтівливе та безкрає,
Йде легенда, повна мрій,
В кофті, в хусточці простій...

Ходять в нас живі легенди —
В космосі, на цілині.
Вчені. Шахтарі. Студенти...
Як легенди — й наші дні,
Що ходою йдуть упертою
В голубінь ясних століть...

Кожен може стать легендою,
Треба тільки захотіти!

Ялта, 1961

ЯКБИ У МЕНЕ НАРОДИВСЯ СИН

Якби у мене народився син,
Я б з радістю назвав його Іваном,
Щоб не цуравсь свого народу він,
Щоб не лизав чобіт гостям незваним.

Безбатченкам, що хваляться чужим,
Наслідуючи дикунів тарзанів,—
Хіба довіримо Вітчизну їм?
Такий усе б своє паплюжив, ганив.

Це — чужаки: від імені свого
До душ своїх. Таких пізнаєм скрізь ми.
Усе в них є, немає одного —
Радянського свого патріотизму!

Усе в них є: і модний бакенбард,
І рабське перед Заходом схиляння,
Нема своєї гордості... Чи варт,
Мовляв, своє якогось вихваляння?!

Хто він, хто рід його, спитать коли б...
Він — «громадянин всесвіту»! Не менше.
А їсть з колиски наш радянський хліб,
А батько в нього — Йван або Семен же.

Він, бачте, проти націй взагалі,
Не зна свого ні племені, ні роду,
А ходить по радянській же землі,
Живе за кошт радянського народу!..

Якщо колись у мене буде син,
За нього я не знатиму огуди:
Народу не цуратиметься він...
І я — Іван,
І син Іваном буде!

1963

ЖИТТЯ — ЦЕ ПІСНЯ...

Не вмію жити без роботи.
Я змалку працювати звик —
Щодня. З суботи до суботи.
І у неділю.
Круглий рік!
Володар світу — трудівник!
І хоч яке життя безкрає,
А днів мені не вистачає.

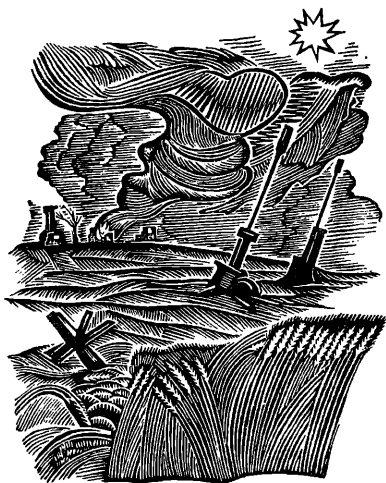
Ці принципи мої — залізни.
Як день без діла промине,
Здається — викинуто з пісні
Слова про саме головне.
Той день немов збіднив мене.
Так день прожити — обікрасти
Себе самого,
Власне щастя!

Життя — це пісня, та, що мати
Ще над колискою мені
Журливо почала співати...
Ту пісню я проніс всі дні...
Нові тепер звучать пісні!
Без пісні людям не прожити:
Не звариш сталь,
Не скосиш жита...

Знічев'я жить — забути пісню,
Даровану тобі навік...

Годину славлю, ранню й пізню,
І кожен день,
І кожен рік,
І славне ймення — трудівник!
Життя — це пісня. Днів так мало...
Живи, щоб лихо танцювало!

1963

БОІ, БОІ, БОІ

Я ЗБЕРІГАЮ ВІД КВАРТИРИ КЛЮЧ

Я йшов на фронт. Замкнув, як завжди, лім,
Замкнув, як завжди, коли йшов на службу.
І ще сусідам наказав своїм.
Щоб стерегли, не забували дружбу...
Замкнув квартиру і пішов на фронт.
В путі згадав: забув диплом в портфелі!
І ще згадав: забув зробити ремонт —
Покрити дах і побілити стелі...
Не знаю, дім зберігся чи нема,
Можливо, бомба вже його розбила...
Минуло літо, осінь,
Йде зима,
Хурделиться, мете пороша біла.
Мете пороша, заміта сліди
Весни моєї, мрій, доріг долсму.
П'ять місяців не брив я бороди,
П'ять місяців я не писав нікому.
Ми бачили зруйновані доми,
І гнів світивсь у нас в очах суворих...
Свої квартири згадували ми,
В яких так само хазяїнує ворог.
І пригадав я свій затишний дім
У Києві, на вулиці Бульйонській.
Стрічалися казок герої в нім,
Кареніна і князь безжурний Вронський.
На стінці — Горький з люлькою в зубах,
«Березовая роща» Левітана...
Невже усе це обернула в прах
Рука якогось бюргера погана?

Я там писав рядки своїх поем,
Шевченка там читав і Руставелі...
Тремтять, убивці! Ми на вас ідем,
Ключі од дому — в кожного в шинелі!
Нікому не дамо своїх домів,
Землі ж дамо вам — тільки на могили,
Щоб їх і світ прокляв, і сніг замів,
Лише собаки щоб над ними вили...
Знов блисне сонця промінь із-за туч,
Знов бути славі! Бути дню ясному...
Я зберігаю від квартири ключ,
Бо вірю: скоро повернусь додому!

МАТИ

Одцвілися волошки у липні,
А у серпні скінчились жнива.
Скоро осінь. Та дні ще блакитні,
Смаглий льотчик ромашку зрива...

Смаглий льотчик — замріяна мама...
Клен високий шумить у гаю.
Знявсь літак, полетів над ланами,
Владно тінь одкидає свою...

Ми додому верталися з сином,
Рвали квіти, кленовий листок.
Може, в ніч, може, досвітком синім,
Коли спатиме наш синок,

Ти постукаєш у віконце
І шолом знімеш свій із чола,
Син прокинеться й скаже:
— Сонце! —
І скажу я: — То мама прийшла!

Київ, 1941

ЯК СПИТАЄ ДОЧКА ПРО МЕНЕ

Я одяг свою форму военну
І петлиці нашив фронтів...
Як питає дочка про мене,
Десь волошки рвучи польові...
Як питає дочка про тата,
Чом так довго його нема,—
Поцілуй її в оченята
(Будь твердою в ту мить сама!)
І скажи їй усе, як треба,
Просто й ясно скажи дочці:
— За блакить свого мирного неба,
За степи, за волошки оці
Б'ється тато, за край свій, за тебе
Із гвинтівкою у руці.
От і все. Вона знає фашистів.
Я не раз говорив їй про них
В мирні дні, як гвинтівку чистив,
Готувався до днів бойових.
Ще скажи їй, що тато повернеться,
Їй скажи це. І вір сама...
Нам до щастя дорога стелеться,
І другої дороги — нема!
Я одяг свою форму военну
І петлиці нашив фронтів,
Щоб шуміли червоні знамена
І волошки цвіли польові ..

Південний фронт. 1.VIII. 1941

Я ВЧОРА СТРІВ ДИТЯ БІЛЯ ВОРІТ...

Л. Вишеславському

В моїм блокноті слід ще мирних днів:
Адреси друзів, задуми безхмарні...
О як би я, о як би я хотів
Вернуть назад ті дати календарні!
Усі надії, мрії наші, все
Війни сталева топче колісниця.
Що знову день грядущий принесе?
Війна! І в снах вона, війна ця, сниться.
Я вчора стрів дитя біля воріт
Якоїсь матері, таке русоволосе.
Я взяв його і уявив на мить,
Що все, про що я мріяв,— враз збулося,
Що це не лиш ілюзія шалена,
Що це дочка Тамара біля мене!
Та ба! Забудь про радощі людські,
Гвинтівку на плече — і в бій, будь ласка...
В ці дні мої посивіли виски,
Хоч як старанно не ховав під каску.

Чорненке, 17. VIII. 1941

І ДІВЧАТА НЕ ВІНОСИЛИ НАМ КВІТІВ

Після бою ніч прослалась по селу.
Пить хотілось. Спать хотілось. Нили ноги.
Пил на тілі, пил у горлі,— світ в пилу!
Все бої, бої, бої.
І все дороги...

Не поїли молодиці молоком,
І дівчата не виносили нам квітів,—
Їх фашисти постріляли за селом,
Ми не встигли їх одбити у бандитів.
І стискались наші руки і серця.
Й раптом пісню колискову ми почули.
Хтось співав у ніч. І звідки пісня ця?
«Спи, мій сину, спи, мій любий, люлі-люлі...»

І побачили ми жінку на містку,
На руках вона дитя своє тримала,
Що заснуло з знаком смерті на виску...
Бідна мати! А вона його гойдала...
Не забудь нам пісню матері вночі
І слова її безумні: «Люлі-люлі...»

Дим пожарищ,
І руїни,
І сичі,—
І згадальсь наші мирні дні минулі.
І серця нам налилися гнівом вщерть.

Пить хотілось, спать хотілось. Нили ноги...
І сказали ми: — По конях! Смерть — за
смерть!

Знов бої, бої, бої...
І знов дороги...

1941

СМЕРТЬ ГНАТА ГОРБАТЕНКА

Йому снаряд одбив і руку, й ногу.
Кінчився бій, і день згасав у житі.
Він умирав... А як хотілось жити,
Вернутись знов до рідного порога,
Де жде дружина з сином на руках...

Зашелестіло щось у колосках.
«Це — санітар... У нього сиві вуса...»
Не санітар!.. Це ходять в житі гуси.
«Гуси, гуси, гусенята...» —
Затуманився зір у Гната.
Щоб вижити, немає вже надій.
Світ сонця впав на ниву пожовтілу...
І млосно втома розлилась по тілу.
Ще мить одна. А там і смерть надійде.
Хтось знов пройшов... «У нього сиві вуса...»

Не він!.. Це колоски збирають гуси.
«Гуси, гуси, гусенята,
Візьміть мене на крилята,
Та й понесіть до батенька
Мене, Гната Горбатенка,
Безногого, безрукого,
До круч Дніпра, до Крюкова...
Ідіть, гуси,— гулі, гулі!..»
Поминули, не почули...
Десь угорі кружляли зграї круків,
Цвіла ромашка, терпко пахла м'ята...
А син, коли бійці йдуть через Крюків,
Біжить за двір — свого шукає тата...

Терново, 12. IX. 1941

СЬОГОДНІ У МЕНЕ СВЯТО

Ніні Разінковій

Сьогодні у мене свято —
Лист я одержав твій!
І знову горить багаття
Любові моєї, надій.
Одержать листа із дому —
Як радісно це на війні!
Від повара до военкома —
Всі заздрять сьогодні мені.
Ця заздрість — на радість схожа,
Ця заздрість — з сердець вироста.
Неначе не я, а кожен
Одержав цього листа.
Узнати, що всі здорові,
Узнати, що ти жива...
Зорі мої вечорові,
Думо моя степова!
Усі ми далеко від дому,
Скучаєм по вас — не секрет...
Дивлюся на твій знайомий,
На рідний такий портрет.
І друзі мене обступили,
І радість ділили мою...
Далеко десь зорі світили...
І кожен згадав про сім'ю.
Один лиш не мовив ні слова.
Печаль йому вкрила чоло.
Для нього, Кирила Квачова,
Ще й досі листів не було.
Та, мабуть, уже і не буде,
Бо ворог у їхнім селі,

Хати залишали люди,
Тікали з своєї землі...
І от — він воює. Де жінка,
Де діти? Нічого не зна.
В руках трилінійна гвинтівка,
Граната при боці — війна!
Він перший виходить в атаку,
Він завжди виходить вперед.
І дивно: ні куля ніяка,
Ні міна його не бере!
Земля його держить для помсти...
Він пройде крізь всі бої,
Він трупами ворожими вмостить
Путі до своєї сім'ї!
Ну от і кінець. Будь здорова,
Хотів написати про любов,
А вийшло, як бач, про Квачова...
От зараз він знов підійшов —
Привіт посилає для тебе,
Бо більше — немає кому.
А хочеться, хоч кому-небудь...
Пиши ж.
І мені,
І йому.

На Дону, 27. X. 1941

БІЖЕНЦІ

За балкою ідуть бої,
Війна гримить за балкою.
Степи, дороги, кураї,
Плетуться гарби валкою.
Жінки на гарбах — хто вони?
На гарбах діти злякані.
Вони тікають од війни,
І лиця в них заплакані.
Плетуться гарби, пил зліта
На всі чотири сторони...
Стоять некошені жита,
Лани лежать не орані.
— Хто буде вас орать, любить?..—
Взяла бабуся грудочку
Землі (о роки лихоліть!),
Замотує у хусточку.
Земля!.. Забутий плуг в ріллі,—
Як біль, як зуб, що ріжеться...
Плетуться гарби по землі.
Куди? Не знають. Біженці!
Майнула в небі чорна тінь —
Літак із знаком свастики...
Тікають люди у полинь,
І бомба впала враз-таки...
О наші діти і жінки!
Ми бачим вас, ми чуємо,
Тернові знімемо вінки
І рани затамуємо!
На обрії — дими, дими,
Гармати гулко ухають...

Це починаєм наступ ми
Стальню завірюю!
Ідуть бої, гримлять бої.
Розриви бомб під хатами...
Положим голови свої,
Але за вас відплатимо!

Астраханка, 16. IX 41

ЛІТО 1941 РОКУ

Спека, спека, спека, спека,
І нема кінця війни.
Вітре з моря, із Самбека,
Прохолодою війни!
Осуши солдатський піт,
Пил струси з зелених віт...
Тупіт, тупіт, тупіт, тупіт
Од ста тисяч пар чобіт.
Ви, шляхи сивашські биті!
В горлі все пересиха. .
Пити, пити, пити, пити...
Та мовчить земля. Глуха.
Хоч би ніч уже скоріш.
Впали роси на спориш!..
Сонце, сонечку, чом довго,
Чом так боляче гориш?
Все обози та обози...
Переярок. Парко. Ліс.
Скрегіт, скрегіт по дорозі
Од ста тисяч пар коліс.
Слався, водо, гірко пита
Із-під кінського копита!
Це б заснути в холодочку,—
Грім... І тінь од месершміта.
Танки — зліва, танки — справа...
Бій. Прорубуем прохід.
Ліва — права, ліва — права,—
Все на схід, на схід, на схід...

Тільки ж знаєм: все одно
Нам вернутися дано!
В кожнім серці уже зріє
Завтрашне Бородіно.

1942

ВОЛОШКИ

Льву Озерсву

У Москві, на вулиці, біля Ільїнки,
Де трамвай проходить без зупинки,
Де у тіні з'єлені й століть
Федоров із книгою стоїть,

Де лиш камінь та ще неба трошки,—
Продавала дівчина волошки.
Польові волошки — сині, сипі,
Наче небо в нас на Україні...

— Де ти рвала ці волошки, дівчино?
— Де б не рвала, на квітках не мічено.
— Звідки ти? — спитався.
— Не скажу.
Хочеш, я тобі поворожу?

Усміхнулась дівчина-ворожка.
Ополченці йшли, гула гармошка.
-- Ці волошки я збирала в житі...—
Й почала на руку ворожити.

— Там твій край,— та й повела
рукою —
Там стояв наш табір над рікою...
Україно! Гарно ми жили
На зеленім березі Сули...

Та пішов на фронт коханий мій,
А колгосп циганський в день страшний
Взяв дітей, взяв збіжжя у чув'яли...
Довго йшли ми. Довго кочували...

На чолі лягли у неї зморшки...
— Там наш край, на рідній Україні! —
Продавала дівчина волошки,
Польові волошки — сині, сині...

Залунала з фронту передача,
Й чули ми — лилася кров гаряча,
Танки йшли — в атаку йшли бійці...
Я держав волошки у руці.

Проступили сльози у ворожки.
Витерла, поправила косу.
І мені здалося: не волошки —
Небо України я несучу!..

Москва, 24. VIII. 1942

НІЧ ПЕРЕД БОЄМ

Шумлять голубі ялини, сосни сухі риплять,
Сплять в бліндажах гвардійці, лиш вартові
не' сплять.

Тихо у лісі. Ні звіра, ні сліду людського
ніде.

Лиш вигуки вартового:

— Стій!

Хто йде? —

Я закриваю очі, кутаюсь: «Люлі-лю!».

Сам себе колисаю, сіплю і, здається, не сплю.

«Мамо, матусю! Другий вже рік

Ні звістки од тебе, ні ласки.

Важко мені. Ляжу спати — з повік

Сон утікає повинню рік,

Шумом дитячої казки.

Мамо, матусю! Ніч догора.

Де ти? Ні звуку, нікого.

Вітер навшпиньках, вітер з Дніпра

Крадеться повз вартового.

Вітре-земляче! Ти хоч скажи,

Втіш мое серце гаряче».

«Сльози і зойки... Люди чужі

Край твій плюндрують, юначе!

Чайкою квилить, к землі припада,

Б'ється при битій дорозі,—

Матір-матусю гонить орда

Босую на морозі:

«Чуеш, мій синку? Муки і кров...

Та не скорюсь їм!»

І вітер

Тихо підвівся і тихо пішов,
Сосен гойдаючи віти.
Спали бійці-земляки в бліндажах,
Мати голубила кожного в снах.
То вітер ходив і шумів із-під віт,
Нашіптував кожному з дому привіт.
О як не хотілось очей розтуляти,
Очей, що у сні цілувала їх мати!..
Суворими й злими устали ми зранку
І мовчки покинули нашу землянку,
А потім, такі ж, як у сні, мовчазні,
Такі, як бувають лише на війні,
Пішли ми в атаку, зімкнувши ряди.
«Мамо, матусю, прийдемо, жди! —
Ми кулею били, штиками кололи,—
Пощади фашистам? Ніколи, ніколи!
Хай кров їхня ллється у три ручаї,
Мамо, матусю,— за сльози твої!»
А вітер услід нам, а вітер: «Карай!»
Зіходило сонце. Горів небокрай.

В той день ми потурили ворога з двох сіл
і п'ятьох висот,
Сам командувач армії вручав нам сонця
нагород!
І, виставивши дозори, утомлені спати лягли...
І кожному снилась мати, що нам застеляла
столи,
І страву на скатерть ставила — горілку,
меди, кавуни.
«Їжте,— казала мати,— пийте, мої сини!»
І ми піднімали чаші, й пили за усі fronti...
Ніч перед боєм. Спіть, гвардійці,
Завтра в атаку йти!

Ліс біля Княжого Клина, 20. XI. 1942

ГОРОБИНА

Була осінь війни сорок другого року,
Нас теплушки везли на Калінінський фронт.
Туманами запнувся сліпий горизонт,
І розпачливо десь скрекотали сороки.
Болотá і ліси, болота і шпилі,
І між листям — намісто дзвінке горобини.
У солдатських мішках кожен жменьку землі
Віз із дому на фронт. Це — земля України!
Рідна жменька землі із Херсона, з Ромен!
Ми взяли б тебе всю, так в мішок же
не вмістиш...

Рідна земле моя! Із гвардійських знамен
Ти нас кликала в бій. І ми йшли.

Комуністи ж!

Це — священна війна. Як раділи, коли
Перший горбик відбили в бою й горобину...
На яких би ми, друзі, фронтах не були,—
Ми воюем за всю за свою Батьківщину!

Ми на захід ідем по сніжку молодому...
Горобину я в лісі старому збирав.
Горобину, як відблиск боїв і заграв,
Посаджу під вікном,
Як приїду додому.
Хай росте, хай цвіте, хай шумить при вікні,
Хай розкаже внукам про грізні ці дні

Монастир'юк, 24. XII. 1942

ЛІСОВІ ОСЕЛІ

Ліс стоїть дрімучий, як загадка.
Між зелених сосен і ялин
Притулилась, мов лисича хатка.
Гвардії стоянка — Княжий Клин.
Ліс і ліс, шпилі і дерева,—
Тут проходить смуга фронтова.
Тут вже рік живем ми під землею,
У лісах Калінінських.
Зима.
Вітер над землянкою моєю
Цілі кучугури підніма.
Пада сніг, шумлять густі ялини,
День і ніч бої. Сніги...
Ми по цей бік Лóваті — долини,
А по той бік річки — вороги.
Тут ми держим всі і подинці
Оборону, наш передній край,—
Ми, артилеристи й піхотинці,
Мінометники й танкісти. Хай
Дме пурга, хурделиться над лісом —
У засаді наші снайпері.
Ходить ворог, слід петлює лисом,—
З ранку і до пізньої пори.
Пильно стежить снайпер Нусупбаєв,
Цілить бронебійник Курінний.
Мінами їх, снігом засипає,
Вдень і ніччю не стихає бій...
А коли на мить змовкають німці
(Є часи затишшя й на війні),
Ми сідаєм у землянці бряться,

Згадуємо довоєнні дні,
Як жили ми — москвичі, кияни,
Смуглі хлопці із Алма-Ати...
Гулко впав снаряд серед поляни.
Знов тривога! Знову в бій іти.
Нам наказ короткий був: за всяку
Ціну відстояти рубежі!
Тричі йшли ми в штикову атаку,
Руйнували їхні бліндажі.

.

Після бою — спати, спати, спати!
І, поклавши в голови кулак,
Спиш. Весь світ здається наче з вати —
М'яко так. І тепло. Спи, земляк!
Б'ють гармати, пада сніг з ялинника.
Глухо б'ють. Ми звикли вже до них,
Як до цокання годинника,
Щереху мишей нічних.
Сплять бійці, їм сон рожевий сниться,
І стихає вогневий наліт.
Нишпорять під вікнами лисиці,
Визирають зайчики з-під віт...
Так і живемо ми під землею,
У землянках, бліндажах. Зима.
Дружною гвардійською сім'єю
У лісах густих біля Холма...

Калінінський фронт, 9. XI. 1942

ШТУРМ ВЕЛИКИХ ЛУК

Три дні метелиця мела,
Заносила путі,
Три дні ні виїхать з села,
Ні пішки не пройти.
Буксують емки у снігу,
Буксують грузові.
Збивають зайця на бігу
Бурани снігові.
Зими такої, поки й світ,
Не знали старики.
Зривалась шкіра із руки,
Як брались за курки.
В таку югу ми йшли на штурм,
На штурм Великих Лук.
Вітри нам грали замість сурм,
Знамена рвали з рук.
Несли гармати по снігах,
Котили їх вручну...

По нас вивчатимуть в віках
Вітчизняну війну!
Ішли і падали в метіль,
І кожен злість беріг.
І — що нам втома, що нам біль? —
Ішли в замети, в сніг...
Грудьми, кривавицею рук
Ми брали кожну п'ядь.
До перемоги нам, до Лук,
Рукою вже подать!

Ми бились вдень і уночі,
І гнів кипів в очах,
Ввірвались в місто, як мечі,—
В фашистів на плечах!
Рубали їх і брали в бран
У зиму цю страшну...

Мела метіль, ішов буран,
А ми — несли весну!

1942

ТРИ БЕРІЗКИ

Три берізки за селом стояли,
Три сестри у похід вирушали.
Шелестіли три берізки за селом,
Витирала мати сльози рукавом.
Виряджала, витирала мати сльози:
— По якій вас зустрічати по дорозі?
Чи Роменським битим шляхом, чи
Таврійським?
— Стрічай, мати, одним шляхом — з нашим
військом! —

Пішли сестри. Три берізки шелестіли.
Дні минали. Журавлями одлетіли...

Що під першою під березою
Не росте трава — корінь в'яне.
Впала перша сестра під Одесою,
Притуляла к землі свої рани.
Що під другою під берізкою
Не тече струмок — пересох.
А що другу сестру десь під Іскрівкою
Цілував свинець — гостра куля в висок.
Під березою та під третьою
Чорний ворон-крук кряче-каркає...
Ведуть третю сестру. Млою смертною
Ніч прощається з партизанкою.
Сумували три берізки за селом,
Витирала мати сльози рукавом.

Виглядала, витирала мати сльози,
Зустрічала славне військо по дорозі,—
Йшли Роменським битим шляхом, йшли
Таврійським...
Пішла мати одним шляхом — з нашим
військом!

1942

МАЛЮНОК

Недавно від дочки одержав я листа,
Мала вона, писати ще не вміє,
Її кореспонденція проста,
Що радує мій зір і сонце гріє,—
Вона малюнок надіслала свій:
Дощаний домок, деревце при домі
І дві ромашки на горі крутій,—
З дитинства ці малюнки нам знайомі!
А угорі, над синім димарем,—
Зелене сонце й промені, як вії...
Оце і все. Весь лист. Все коло тем!
Мала вона, писати ще не вміє.

Вона малюнок малювала цей
В Уфі далекій, там, де тиша біла.
Під мін виття, під гуркіт батарей
Поштова станція мені його вручила.
Я показав листа товаришам,
Що тільки-но вернулися із бою.
Дивились ми. І тепло стало нам
Од сонця, що дитячою рукою
Засвічене... О мрій моїх тепло!
Я скрізь ношу цього листа з собою.
І як би важко в серці не було,
Погляну на малюнок перед боєм —
І відчуваю сил нових прибіїв...
Ведуть мене в боях, в диму і в громі,
Дощаний домок, деревце при домі
І дві ромашки на горі крутій...

1942

ВІР, МОЯ ХОРОШАЯ...

Вітер нашу яблуньку, що в саду, розчах.
Сум в листі твоєму, і печаль в очах.
Вір, моя хорошая, в щастя — не в біду!
Цвіту більш, ніж пустоцвіту,
В серці. І в саду.

Вір у те, що снилося взимку по ночах.
Заживе та яблунька, що буран розчах.
Вір у те, що мріялось, — йдеться вже к весні!
Надсилай листи звичайні,
Шли і наказні...

А як лист повернеться (вибув адресат),
Що ж? Згадай ту яблуньку, і мене, і сад.
Як зазеленіє в нашому саду, —
Буде свято. Вір у свято,
В щастя — не в біду!

1942

МОСКВА

1

Москва. Сніги. Затемнені будинки.
Затемнені вночі зірки Кремля.
На площі Ногіна й біля Ординки —
Сліди домів розбитих; відтіля
Вивозять речі, їх сніжок вкрива...
Такою я зустрів тебе, Москва,
В ту осінь, в той у сорок перший рік...
Хіба тебе такою бачить звик?
Вже чітко чувсь гарматний гул вночі,
Вже ополчались дружно москвичі —
Професор і маляр, учитель і поет
Злізали на дахи, ішли в нічний пікет.
Підперезавшись ременем тугим,
Москва йшла в ополченці — рядовим.
Фашистські танки рвались на Можайськ,
Але сказали ми собі: «Мужайсь!»
Зенітки уночі на шмаття небо рвали,
Й, здавалось, небо падало на брук,
І плакали жінки, й дітей несли в підвали...
О скільки бомб, цих огненних гадюк,
Скидали ми з дахів не раз, не два,
Тебе в ті дні рятуючи, Москва!

2

В театрах — «Фронт», «Суворов», «Руські люди» —
Не до розваг тепер і не до Скріба.
Аеростати в скверах, в парках — всюди,
Немов на берег викинута риба,
Блищать, ворущать срібною лускою...

Ось жінка біля вулиці Тверської
Стоїть у шляпці і кресалом креше —
Вогонь для папіроси добува.
— Допомогти вам?
— Дякую, не вперше!..—
Така ти року сорок другого, Москва.
Такій Москві я шлю привіт прощальний,
Таку йду захищати на фронт Центральний.

В Охотному ряду, де Дім Союзів,
Стоїть пресимпатичнее дівча
У формі міліцейській, синій блузі
І рухом рук порядок відміча.
Це — учні, що прийшли з десятилітки,
Вони — в ППХО й біля зенітки,
В лісах Калінінських, де, може, й ви
Заготовляли дрова для Москви...

Стоїть величний Кремль. Озброєні квартали
Вартують над Москвою небо голубе.
Москва, Москва! Тебе ми врятували,
Це значить — врятували ми себе!

БАЛАДА
ПРО СОЛДАТСЬКУ
ПІДКОВУ

В руках незмінний автомат,
За спиною — мішок.
З боями відступав солдат —
Од Пруту по Моздок...
Чи кров од ран, чи сніг, чи піг,—
Мішок той на ремні.
Дві пари збив солдат чобіт,—
Нема кінця війні!
Він сто доріг пройшов крізь дим,
П'ять рік пройшов убрід...
На захід кликав рідний дім,
А він ішов на схід.
На схід ішов солдат — ну що ж?..—
І тільки десь в душі
Шуміла рідна річка Сож,
Манили комиші,
І молодик між лип густих,
І дівчина сумна.
Женитись думав — і не встиг,
Розраяла війна.
Кивали вслід йому млини,
На клуні — чорногуз.
— Ну що ж,— сказав,— після війни
Приїду і женюсь! —
«На три кімнати буде дім»,—
Такий у нього план...
Іде солдат, мішок на нім
І півдесятка ран.

Чи цвях, чи гайку знайде він,
Підкову, терпужок,—
Промовить: — Здасться на почин! —
І захова в мішок.
Бував солдат в усіх боях
Попереду полків.
«А двері будуть на пазах,
І ручки з двох боків!»
Він все в мішок збирати звик.
А як впаде — ну що ж? —
У кожного — свій молодик,
Своя маленька Сож.
Хтось інший візьме цей мішок,
На щастя на своє,
Поставить дім, заб'є цвяшóк,
В поріг підкову вб'є.
І, може, з сином на руках,
Йдучи через поріг,
Згада солдата, що в боях
Підкову цю зберіг!

БАЛАДА ПРО ЖУРАВЛІВ

Ні встати, ні звестись — такий був мін огонь...
Лежали ми, гвинтівки стисши між долонь.
Отак лежали ми...
Вгорі, у сизій млі,
Над фронтом пролітали журавлі.
«Курли, курли!» — лунало по пслях.
Додому кликав їх Чумацький Шлях.
Такий закон: де б не ходив, не їздив,—
Всевладно чуеш поклик рідних стріх...
Вони в свої летіли отчі гнізда —
В левади, на луги, до верб своїх старих...
«Курли, курли!..»
Окопи. Мовчазні і грізні,
Ми чули сурми клич в тій журавлиній пісні.
Прожектор їх піймав, мов дві огнисті нитки,—
По журавлях фашисти били із зенітки!
Й побачили усі, як птах, вістун весни,
Із світанкової упав височини.
А ключ вперед ішов, не похитнувся ключ,
Бо ж їхні гнізда там, де Псьол, Дніпро і Збруч.
«Курли, курли!..» — дзвенів, мов сурми клич, над нами...
І так хотілось стати журавлями!
Тоді на повний зріст ми підвелись з землі,
Чи міни, чи дроти,—
За вами, журавлі!

Калінінський фронт, 1943

СПИТЬ ПЕРЕД БОЄМ БАТАЛЬЙОН...

1

Світає. Місяць в небі, наче
Забута іграшка дитяча,
Яку дитина, що заснула,
Тримає, сонна, у руці...

Туман пливе, кує зозуля,
Село — неначе в молоці.
Туман, туман пливе круг мене,
Мов сон, мов забуття зелене,
Гойдається туди, сюди...
Спить батальйон,
Цвітуть сади.
Біліє вишня, рожевіє
Метеликами яблунь цвіт.
Вже схід ворушить свої вії,
От-от розплющить очі схід.
Зажди, світанку колісниця,
Нехай солдату сон досниться:
Він стрівся з милою своєю,
Два роки він не бачивсь з нею!
Нехай солдат її пригорне,
Цілунком губи обпече...
У неї очі — чорні-чорні,
Упали коси на плече.
«Ку-ку!» — вітає день зозуля —
І шез, розвіявся туман.
Отак якби й війна минула!..
Копітом б'є мій кінь-булан.
Даю ще раз вівса коневі,
Цілую квіти яблуневі...

Вже скоро в бій іти пора.
На деревáх, за деревами
Зозулі, наче дітвора,
Що грається біля двора:
«Ку-ку, ку-ку!» — жартують з нами,
Земляк мій очі розтуля.
І ми в зозулі щастя просим...
Дзвінку весну кує земля.
Хвала мозолям коваля,
Хвала зозулям, сонцю, росам!
Хвала тобі, моя шинель,
Просмалена в бою жаркому,
І нам, що у труді важкому
Йдемо шляхами всіх земель,
Йдемо — і прийдемо додому!
Хвала, хто в чесному труді
Зпав піт гіркий і щастя, ма́буть,
Хвала і рибі, і воді,
І чарці, і сковороді,
Що після бою зір наш вабить!
Спить перед боем батальйон,
Зіходить сонце над землею...
Хвала тобі, солдатський сон,
Якому здавсь солдат в полон,
Щоб стріться з милою своєю!

ДОРОГА В СВЯТО

Дорога в свято вже близька!
Ці дні — додому кладка.
По Україні йдуть війська,
По землях мого батька.
І день, і серце розцвіло —
Йдемо! Міцнієм в гарті!
Вже звільнено мое село
(Його нема на карті).
Там роси пив... Там пас корів...
Під копами у осінь —
Цигарку юності курив
(Курю її ще й досі).
Висіла вивіска моя
Під дахом на сільраді,
Хлоп'ям писав (вже виріс я) —
Усі були їй раді!

Дітьми при світлі каганця
Ми п'єси грали в клубі.
Змужніли м'язи і серця...
Де друзі? Де ви, любі?
Іду селом — журба німа,—
Тут рвалися снаряди!
Моеї вивіски нема,
Немає і сільради.
О Олексіївка-село,
Сусіди-хлібороби!
Підводить день своє чоло,
Немов після хвороби.

Де друзі? Їх я узнаю
По голосу гвинтівки...
Якщо ж упали у бою —
Чолом на захід тільки!
Чолом до рідних нив своїх,
До отчого віконця...
Ми серцем звернені до них,
Як соняшник — до сонця.
Знов здіймемось після війни
Над тихим нашим ставом,
На грудях — слави ордени...
Немає хат? Поставим!
Гра перемога в срібний ріг,
Шлагбауми піднято...
Ведуть додому сто доріг,
І кожна — в наше свято!

Сенчуги, біля Великих Лук, 12.VIII. 1943

РУШНИК

Було це наче в давнину —
Любив я дівчину одну.
Стрічали з нею весен цвіт,
Весь світ співав біля воріт,
Як молодь, що на колодках
З піснями в свято, у вінках...
О мирний спогад давнини!
Барвінок, м'ята — де вони?
Мовчить, як сум мій, даль німа.
Можливо, й дівчини нема...
Зів'яла м'ята, день поник...
Зоставсь на спогад лиш рушник,
Що дівчина його мені
Подарувала у ті дні.
Чи ж дівчину забудь таку?..
Два півники на рушнику,
Високий явір і криниця,
Дорóгою краса дівиця
З цебром води до хати йде...
Де хата? Дівчина та де?
Спалили німці дім, криницю
Розруйнували, а дівицю
В ясир-неволю повели...
Чи знов зустрінемось коли?
Пройшли ми з боем путь важку,—
Знайду тебе — рушник зберіг!
Як наречений в рушнику,
Прийду і стану на поріг!

*Башмаково
Невельського району
10. XII. 1943*

ВЖЕ ПРОЛІСКИ ЦВІТУТЬ

Вже проліски цвітуть. Це я помітив.
Та ніколи спинитись, щоб зірвать...
В атаку ми йдемо — нам не до квітів,
Ми будем зараз дзоти блокувать,
А потім — бій зав'яжемо в траншеї,
А потім — не один пролле тут кров
За перемогу. Ми заради неї
Повзем в багні, окопи риєм знов
В саду, де згодом зацвіте черешня,
Де до схід сонця дівчина тутешня
Зриватиме із неї білий цвіт:
«Чи прийде милий?»
Якщо прийде — чіт,
А якщо ні...

Ми повземо в багні,
Щоб він прийшов, твій милий,
по війні!

1943

БАЛАДА ПРО ЛАРИВОНОВУ МОГИЛУ

Як підніметься ранок і сонце услід,—
Він виходить у степ на могилу,
Повертає обличчя на схід,
Випростовує постать похилу:
— Чи не їдуть?..— Ні тупоту з степу, ні пилу,
Тільки вітер тривожний шумить з небосхилу.
Прикладає він вухо своє —
Сніг зсувається в щілі розталі,
Чує він: артилерія б'є
Усе далі, все далі і далі...
Одвертає він очі запалі,
Серце б'ється в нестерпному жалі...

А вночі, як спадає п'ятьма,
Пишком сходяться люди до нього.
— Ну? — питаються люди.
— Нема.
— І не чути?
— Не чути нічого.—
І розходяться мовчки і строго,
І сльоза закипає в старого.
Ранком всіх на роботу фашисти женуть,
Лиш старий Ларивон вируша в свою путь.
Як підніметься ранок і сонце услід,—
Він виходить у степ на могилу,
Повертає обличчя на схід,
Випростовує постать похилу.
Ні, не видно. Ні тупоту з степу, ні пилу,
Тільки вітер та хмари пливуть з небосхилу

Прикладає він вухо своє —
Артилерія навіть не б'є.
Значить, далі пішли, відступили..
І він мовчки зіходить з могили.

Знову люди зібрались вночі.
— Ну? — спиталися люди в старого.

Порішили кувати мечі.
Славна будь, партизанська дорбого!

От — чи скоро, чи довго — метіль замела,
Ні стежини у лісі, ні сліду.
Ходить помста народна з села до села,
Піднімає людей, — чуеш, діду?
Взяв китайку, пішов од сусіда к сусіду,
Відкривав своє серце, свій смуток-обиду.

А погожого ранку — не вчулось, не сон! —
Грім гарматний зі сходу почув Ларивон.
І він випростав постать похилу,
Повернувся обличчям на схід:
— Ідуть танки, Свободу везуть зорекрилу,
А за танками — сонце услід;
Іде військо червоне, шумить з небосхилу...—
Він китайку, мов прапор, підняв над могилу.
Іще й досі в степу та могила стоїть,
Лиривонова — звуть її з того.
Час цю назву її збереже для століть.
А про діда? Спасибі. Нічого.
П'ять онуків з тих пір народилось у нього,
Дід живе — ого-го! — і ще житиме довго!
Де воронки були, там барвінок поріс,—
Час руїну і рани загоїв.

На окопах старих діти рвуть барбарис.
Та в неділю кобзар під горою
Пісню-думу онукам співа про героїв,—
Вони в пісні живуть! В шумі липи старої..

Монастирсьок, 9. I.—8. II. 1913

* *
*

Діти просили їсти,
А мати лежала вбита.

Їхали кавалеристи.
Цокали дзвінко копита.

Дітей узяли на коні.
— Дозволь всиновить, майоре!

Солдатські шорсткі долоні,
Горя безкрає море...

Ярославль, госпіталь, 15. I. 1944

НА ЗАХІД МИ ІШЛИ

Розвідники в село вступили перші,
За ними танки... Потім дід Терень
Червоний стяг підняв, плечем підперши,
Й сказав: — Да здраствує радянський

день!

Виходять з погребів, з землянок люди,
Дітей на світ виносять — сон чи яв?
Цілують люди нас, Москва нам шле

салюти,—

На захід ми ішли, хто «смертю смерть

поправ»!

Просили люди нас: — Побудьте з нами,
Посидьте трохи...—
Ні дворів, ні хат...
Усе позаростало бур'янами...
Був кожен нам, як сходу сонця, рад.

Ще за селом війна гримить і гурка...
Розказують жінки: — Усе забрав до тла.
На все село — одна вціліла курка...

А принеси, Марійко! —

Принесла.

— Візьміть її в дарунок, чим багаті...—

Мовчали ми. І мовив командир:

— Тут, де бур'ян,— новій стояти хаті,

Де стоїмо,— колгоспний буде двір,

Нехай в нім зозулясті, волохаті

Курчата милуватимуть ваш зір!

Чи так, Марійко? На, візьми, будь ласка,

Нехай живе, нехай дає приплід!..—

Сипнув пшонця, найшов фашистську
каску,
Налив води, щоб попила як слід.
— На цьому й попрощаємось тепер ми! —
Бо нам в атаку треба йти було.

Так, мабуть, заснувалась птахоферма,
Так почало нове життя село.

Харків, 7. X. 1944

СОНЦЕ ТРАВНЯ

Сонце травня! Сонце травня!
І спливає згадка давня:
Як ми йшли по Хоревій¹,
Святково зодягнені,
В єдиному пориві,
Йшли на вулиці, майдани,
У петлицях — проліски...
Дибивсь кінь баский Богдана,
Грали неба проблиски.

Ліва — права, ліва — права,
Мирна праця — наша слава!
Ми виходили на площі,
Юністю напоєні,
Нам й по двадцять не було ще...
А тепер ми — воїни.

Світ померкнув — війни, війни...
Стали сили в нас подвійні!
Автомат на ремені,
Коні туго сідлані...
Хай доми затемнені,
Та серця — освітлені!
Ой лягли чотири травні
Ранами-нашивками...
Відкривайте двері, ставні —
Ллється сонце ріками!

¹ Вулиця в Києві.

Перемога! Перемога!
Знов весна біля порога,
Знов ідем по Хоревій,
Святково зодягнені,
В єдиному пóриві,
В єдиному прагненні...
У дівчат для воїна
Серце вже відчинене,
Горілка настояна,
І тісто учинене...
— Приїжджайте, чорноброві,
Ждуть вас зорі у діброві,
Жде вас хліб і сіль.

.
Ой скільки ж то буде
На землі весіль!

Київ, травень, 1945

**У ВІЧНІСТЬ
СЛАВА
ДВЕРІ ІМ ВІДЧИНИТЬ**

Ми вибороли мир! До рідних піль, дібров
Ми принесли і щастя, і любов.
Та не забули ми,— й ніколи не забудем,—
Тих, хто з війни додому не прийшов,
Хто у боях віддав гарячу кров
За те, щоб сонце усміхалось знов
Деревам і полям, пташкам і людям.
В серцях вони у нас, вони із нами в думці,
Хто горя шмат гіркий проніс в солдатській
сумці,

На пишнім святі за тісним столом
Ми знімемо прострелений шолом
І всіх-усіх згадаєм поіменно:
Хто — схилиться зажуреним чолом,
Хто — очі мовчки витре рукавом...
Війне печаль раптовим вітерком,
Пахилить в тузі бойове знамено...
Хто в горі вміє аж до дна добратись,—
Зуміє у житті пізнати й радість.

В цвітінні яблунь, у сіянні зір
Хвала життю, благословення й мир!
Де впала їхня кров, там сад зелений виник,
Стругають теслі, спів дзвенить сокир.
Обруч, мов сонце, котить хлопчик в двір.
Життя живим побідний сурмить збір,
Могили мертвих вквітчує барвінок.
У вічність слава двері тим відчинить,
Хто впав за честь і волю Батьківщини!

Не плачте, матері, що не прийшли з війни
Ровесники мої, Країни Рад сини.
Над прахом женихів не плачте, наречені!
Весільну сукню, сестро, схорони!
Повернуться не всі в цей світлий день весни.
Про день весільний мріяли вони —
Не здійснилися мрії їх священні.
Заорює окоп у полі трактористка —
Сестра моя — вдова...
Весняне сонце блиска...

Їм пам'ятник — життя: блакитні небеса,
І заводські гудки, і вранішня роса.
Вони, як заповіт, дали нам день погожий,
Щоб цвів оцей бузок, що край вікна звиса,
Щоб на луку співала замашна коса;
Вони — як сонце, що ніколи не згаса,
Бо ж син, що он біжить,— увесь на батька
схожий!
В серцях вони у нас, вони із нами в думці,
Хто горя шмат гіркий проніс в солдатській
сумці.

Над свіжим прахом дорогих могил
Кружляє спомин — сокіл-легкокрил...
Крізь сотні літ згадають нас онуки:
Це ж скільки треба було мати сил,
Аби розвіять горя чорний пил,
Що застеляв нам синій небосхил,
Щоб вбрід перебрести, як Дніпр, глибокі муки.
І ми зробили все, щоб небо стало синім,
Щоб батько міг сказати: «Я — чесний перед сином!»

1945

ХАТА

Чотири роки — в спеку, по сніжку —
Місив солдат солдатську путь важку.
Ховав солдат під шапку волохату
Тривожну думу, риючи окоп,—
Про спалену свою про рідну хату,—
Хіба ж забуде хату хлібороб?
Про хату мріяв, про високі вікна,
Обернені до сонця, до весни,
Про щастя мирне — чи до нього звикне
Після суворих довгих літ війни?
З мішком солдатським він прийшов додому
Поранений від ніг до голови...
Дав лісу голова райвиконкому,
Сказав: — Ну от. Селися і живи! —
Прийшов солдат у ліс, всміхнувся осикам...
Й, поки там се та те, його синок
Над полум'ям червоним стоязиким
Вже лагодить похідний казанок.
Дзвенить пила... Про мир вона співає...
Валяє лісоруб сосну струнку.
А в казанку картопля закипає,
Парує на осіннім холодку.
Струга солдат, соснові зводить крокви,
Новий собі солдат буде дім
На тій землі, де з бою кожен крок він
Брав кров'ю, ранами, життям своїм!
Будує дім, пригонить щільно рами,
Високий дах залізом обшива,
Антену ставить, щоб гула вітрами,
Щоб в кожному домі в нас жила Москва!

Щоб не стояла наша хата скраю...
Поставить власний дім — іще **не** все.
За долю всього світу — він це знає —
Відповідальність наш солдат несе!

1945

ЗЯТЬ

Війна кінчилась. Значить, маєм право
Знять із вікна затемнення,
Привчать
Себе при гулі самольота — браво
Держати голову! Рівнятися направо,
Якщо праворуч гурт стоїть дівчат.
— Привіт, чорняві! За чотири роки
Забули ми, які й слова казать...—
Літа мої, надії кароокі!
Мамашо, здрастуйте,—
Іде у хату зять!
Вставляйте шиби, засипайте щілі,
Повісимо колиску восени...
Не всі прийшли з війни живі і цілі,—
Тож хай народжуються в нас сини!
А я, зберігши трудові долоні,
Візьмусь за плуга...
Скучила рука!
Солдатські наші сорочки солоні
Нехай ще дужче сонце пропіка.
Посадим сад, посієм жито, рясту —
Гиля, гиля — та й гусоньки на став...
Війна скінчилась.
Рідна земле, здрастуй!
· · · · ·
Ой день який! Ой день який настав!

Сагурами, 17. VII. 1945

НАШЕ ЩАСТЯ

В кімнаті все, як до війни:
Канапа, квіти, мов на свято,
Бюст Горького біля стіни,
Й дочки ласкаве: — Тато, тато...

Все знову так... Але не так!
Бо от — нема напроти дому,
І на обличчі в мене знак
Од рани у бою тяжкому.

Все знову так... Але не так!
Сусідів німці розстріляли.
І гнів стискається в кулак...
І у руїнах ще квартали...

Ще й досі спогад той зринá,
Не віриться мені й понині,
Що вже скінчилася війна,
Що небо знову сине-сине.

Каштани розцвіли не в жарт.
Руїни й рани ми загоїм!
По Володимирській сержант
Жене фашистів під конвоєм...

Все знову так... Але вдивись
В серця прохожих і проїжджих:
В нас щастя більше, ніж колись,
Хоч ми ще в кітелях і бриджах.

Грунт екскаватор підніма,
Дитячий сміх дзвенить у сквері...
І вже затемнення нема!
Відкрито сонцю вікна й двері!

Київ, 5. VI. 1945

Когось хоронили. По вулиці мовчки
В риданні кларнетів процесія йшла.
Комусь нашатирні міняли примочки,
Компреси тулили комусь до чола...

А в парку бриніли гавайські гітари,—
І що для них горе й страждання усі?

Сміялося сонце,
До загсу йшли пари,—
Земля оберталась навколо своєї осі.

Київ, 1945

НА ПЕРЕХРЕСТІ ТРЬОХ ДОРІГ

На перехресті трьох доріг,
Що кожна з них веде в барліг,
У лігво звіра — до Берліна,—
Стояв солдат. Сто сот верстов
На захід він в боях пройшов!
Йшли танки, танки без упину...
Він сів, щоб переждать хвилину.

Він сів, дістав з мішка альбом
Й — щоб видно нам було обом —
Поклав альбома на коліна.
— Це що, товаришу сержант,
Альбом красунь? — спитав я в жарт,—
Злиняють!.. Сніг кругом і глина...
— Це — фотографія Берліна! —

Сказав він, здерши глину з ніг,—
Три роки цей альбом беріг,
Всі вивчив вулиці й квартали;
Альбом цей — пригодиться він,
Як будем штурмувать Берлін!
Не раз міста ми штурмом брали,
Тепер ми всі, брат, генерали!
Покажчик-стрілка: «В Кенігсберг».
І сніг, і радість через верх —
З Берліна піде шлях додому! —
Закрив солдат альбом, пішов,
Хлющить вода з-під підошов...
Щасти тобі в бою святому,
Щасти тобі, солдат, у всьому!

1945

КАСКА

Під Мінськом, у сосновому бору,—
Які гриби сьогодні я беру!
Боровики і рижики, будь ласка,
І підосичник із моховиком...
І раптом у трухлявім листі — каска,
Іржава каска з вицвілим хрестом.

Спиняюсь перед каскою тією,—
Де ж той, який в цій касці йшов сюди?
Згнили його вже й кості під землею!
А ми живем, саджаємо сади,
Берем гриби, прогнавши суму хмарку,—
Закуска є,
Вино у флязі є,
П'ємо за ваше щастя повну чарку...
А хто, фашисте, вип'є за твое?

Ця каска — ворогам урок судьби,
Щоб не ходили в ліс наш по гриби!

Мінськ, 1953

ЕСТАФЕТА МИРУ

Світає... Вікно у садок одчиняю —
От-от уже сонце з-за обрію бризне...
Від сопок Курільських до плавнів Дунаю
Підводиться ранок моєї Вітчизни!

Іде він — і ніч розступається-тане,
Іде він — і грають червоні знамена...
У Києві вже розцвілися каштани,
І квіточка ніжна на грудях у мене.

Весна! Десь дівчата співають веснянку...
Виходжу на вулицю, стяг розгортаю.
А сонце всміхається: «Доброго ранку,
Привіт вам од друзів з Кореї, з Малайї!»

З В'єтнаму, з Коломбо вітають нас друзі,—
Прийміть естафету братерства і миру!..
Іде естафета в Радянським Союзі...
Москва! Їй приносим любов свою щирю.

Іде естафети знамено червоне,
Мов дружба по світу, від краю до краю,
Іде — й розступаються межі й кордони.
Бо дружбі, бо правді кордонів немає!

Іде естафета, де мир на знамені,
Несуть її руки робочі в напрузі.
— Ні! — мовили докери у Антверпені.
— Ні! — кажуть голландці, норвежці,
французи.

— Ні! — чути у Лондоні, у Ліверпулі.—
Не хочем вантажити зброю! Не будем!
Не хочем війни! А розв'яжете,— кулі
Обернемо в тих, хто війни хоче людям.

В нас — жилаві руки, в нас очі — як леза,
Воюем за мир, гнівом душі налляті...
Вся Франція мужня — навколо Тореза!
Італія грізна — навколо Тольятті!

Іде Першотравень, крокує по бруку —
В Москві, у Нью-Йорку, у Римі, Парижі,
Свою мозолясту протягує руку —
На єдність! На дружбу!..
І квіточка свіжа,
Оця, що сьогодні на грудях у мене,
І ці, що розквітли сьогодні, каштани,
І люди оці, і весна, і знамена,—
За мир голосують! І мир цей — настане!

І мир — переможе війну! В це я вірю,
Як в сонце, що млу розганяє повсюди,
Бо мир — це народ,
А народ хоче миру!
Народ-бо сказав: — Буде мир! —
Значить, буде!

Київ, 1950

Я РОЗМОВЛЯЮ, ЯК СОЛДАТ З СОЛДАТОМ

(Лист до американського друга)

У дні війни, коли на шию світу
Хотів фашизм одіть своє ярмо,—
Ти теж шинелю, кулями пробиту,
Носив, бо знав тоді, за що йдемо!

Плече в плече ми бились за свободу,
За право на життя — собі й синам.
Фашизм усім загрожував народам,
І ми його розбили. Слава нам!

Я не забув тих днів, коли в Європі
Лежав і ти, і я в сирім окопі...
На Ельбі стрілись (дружба не холоне!),
Клялись — повік не забувати ран...
І я сказав тоді:

«Будь пильним, Джоне!»

І ти сказав:

«Клянусь тобі, Іван!»

Після війни ми скинули шинелі,
Взялися знов до мирних наших справ.
Я — відбудовувать свої оселі,
Які фашизм у нас поруїнував.

А ти, мій друже?

Статуя Свободи

Тебе зустріла, Джоне, без обійм.

Герой вчорашній, ти вже вийшов з

моди!

Стань безробітним... З голоду дубій!

Нема тобі у них роботи, Джоне,
Ти не потрібний хазяям. І квит.
Ім бариші потрібні, мільони...
І знов війною марить Уолл-стріт.

Ім — що? Для них війна — це зиск,
прибутки!

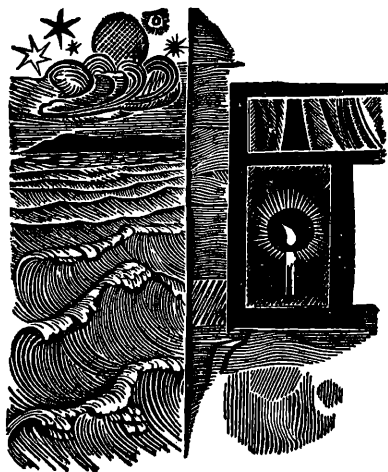
А ти ізнову, Джоне, йди в окоп
І сій червоні крові незабудки
В безкраїх землях Азій і Європ...

Вони тебе нацьковують на мене,
З ким разом, Джоне, ти ішов в бою
За те, щоб волі золоте знамено
Осяювало будучність твою!

Ти чуєш їхнє зле, отрути повне,
Хрипке гарчання, паліїв єйни?
Скажи їм, Джоне, так, скажи їм, Джоне,
Щоб прикусили свій язик вони!

Вони по всьому світу ллють облуду,
Вони нас хочуть посварити знов...
Скажи їм, Джоне, що цього не буде!
Що не за те лилася наша кров
У дні війни, коли на шию світу
Хотів фашизм одіть своє ярмо...
Народів волю, кровію политу,
Ми осміять нікому не дамо!

Скажи їм все це, паліям проклятим!
Не забувай про шрами наших ран...
Я розмовляю, як солдат з солдатом:
Будь пильним, Джон!
Твій друг — солдат Іван

МІСЯЧНА ДОРІЖКА

ПЕРЕД ГРОЗОЮ

(Малюнок)

Несла ворона до мого двора,
Мов сиру крихітку, своє картаве «кра»
Та й упустила, крикнувши: «Лови!»
Схопилося курча в шпориш-траву шукати,
Лелека встав, пройшовсь на хаті,
Собака покачався у траві...
Лиш курка бігає, горить у неї рот...
(Коли вже спека кужіль свій спряде?)
Замірилася небо дзьобом розпороть,
Та от — не знає і клювати де...
Подумав півень. Став. Закутався крилом,
І довго так стояв на 'дній нозі...
Десь блиснуло. Вози заторохтіли за селом..
— Еге! — промовила бабуся.— Буть грозі!

ξХохітва, 1935

РЕВНОЦІ

Десь за гаєм, за туманом
Ходить пісня із баяном...

І тоді, назустріч пісні,
Через сад, на перелаз,
Вийшли хлопці — в хаті ж тісно! —
А попереду — Тарас.

А попереду — Тарас...
Граї, баяне, граї, баяне!
Подивилася б хоч раз,
Та до серця — чи дістану?

Граї, баяне, граї, баяне,
А на серці — туга-млосьть...
Розлучила нас Тетяна,
Що доріженька за Рось...

Тільки ж знати хочеться —
Хто вона-таки?
Кажуть, вона — льотчиця,
Водить літаки...

Граї, баяне, плач, баяне,
Знов за Рось пішов Тарас.
Льотчиця Тетяна
Розлучила нас.

Чи у мене, мій коханий,
Не така хіба краса?

Чи не вмiла б, як Тетяна,
Теж злетiть пiд небеса?

Чи забув, як цiлувала
На Iвана на Купала?
Як iшли по просiцi,
Як цвiла любов...
Знаю, ще попросишся,
Хоч i не прийшов!

Грай, баяне, плач, баяне!
Затуманивсь зiр...
Льотчицею стану
Всiм наперекiр!

Прийдеш з баянiстами
Кликать до садка,
Я махну униз тобi,
Крикну з лiтака:

— Що, зустрiтись хочеться?
Не визнаю я щось...
А де ж тая льотчиця,
Що ходив за Рось?

Пiдемо по просiцi —
Сонце... Зелен цвiт...
Ти iще попросишся,
Прийдеш до ворiт!

I скажу я: «Хлопчику,
Серце кам'яне!
Треба бути льотчиком,
Щоб любить мене!»

НІЧ НАД УДАЄМ

В. Бичкові

I

Поклавши в голови утому,
Лежу на сіні. Коло мене
Вмостився вечір. Так і ліг із піснею.
Гуляв з дівчатами за кленом,
А це — додому,
Пізно-бо.

II

Риплять десь двері. Полохко у хмиз
(Через гору,
Через низ)
Шмигнула тиша...
Ніч вийшла.
Леліє схід, а їй не спиться.
Все думи, думи —
Чорні, сиві...
Гай-гай! Скоцюрбилась на призьбі,
Розбовтки сну свого досиджує.

III

Десь перепел над Удаєм
Злетів, спіткнувся через тиш
Та й поточився у комиш...
Не дніє ще. А дніти б, дніти...
Шумить комиш — до дна, увесь,
Та перепел у копах десь
Докльовує окраєць літа.

Манжосівка, 1935

* *
*

Вам легко мене пригадати,
Не раз ви казали мені —
Я схожий на вашого брата...
Не знаю, чи схожий, чи ні,
А тільки ваш голос зачую,—
Я думаю також в ту мить,
Що дуже ви схожі на тую,
Яку б я хотів полюбити!

Хохітва, 1936

* *
*

Ти йшла гірською стежкою. Між скал,
Мов птах підбитий, бивсь крилом Байкал.
Ти кинула камінчик. Він упав,
Скотивсь безшумно з кам'яної кручі...
Я взяв його. Немов росинку з трав,
Проніс його крізь днів піски сипучі...

Камінчику мій, спогадів росинка!
І ти, і день, і голуба косинка,
І от, здається, я з тобою знов,
Ти йдеш, весела, стежкою гірською...

Як цей камінчик — так моя любов
Одкинута байдужою рукою.

Київ, 1937

ЛІСОВА КАЗКА

Ви, зірки незлічені!
Віє морем, казкою...
Коло хати дівчина
З сіткою рибальською.
Стала проти місяця,—
Зоряно і зелено...
Без печатки свідчиться,
Що земля — заселена!

Спогади-веселощі,
Ви, таєжні відстані!
Триста верст — до селища,
Вісімсот — до пристані!

— Ти сама тут, дівчино?
— Є лісник — сусіда мій...
Краю мій невивчений,
Краю мій незвіданий!

А як ніч зароситься,
Річка хлюпне щукою,—
Прийде він по просіці,
У вікно постукає.
— Скучила? — питається,
Побреде за сітями.
Біла ніч-акація
За вікном висітима...
Ночі неціловані!
Він до неї склониться.

Буде вітер в комині,
Буде рвать віконниці,
Буде гратись вітами,
Сіткою рибальською...

Та ще ліс шумітиме
Лісовою казкою.

Київ, 1938

* *
*

Над крутою кручею
Стежкою співучою
Йшла, як пісня, дівчина,
Юністю завітчана.

Пружна, грайна, збуджена,
Мов ніким не бачена...
Думав хлопець — суджена!
Мріяв про побачення.

Бачив він, як горлиця
До голуба горнеться.
Бджілка десь під гілкою
Цілувалась з квіткою.

Мріяв...

А в осичині
Сонця ніжні промені
Цілували дівчину
В губи неціловані.

Що зосталось хлопцеві?
Хлопець заздриє сонцеві!

1938

ЗНОВ НАСТАНЕ ЛІТО

Я не знаю, що з тобою, де ти
І чи знов зустрінемося коли...
Та хотів би, щоб зими замети
Літа нашого не замели!

Де б не був я: в Арктиці суворій,
На Далекім Сході чи Близькім,
Скрізь, як та берізка білокора,
В серці ти шумітимеш моїм!

Ходять круки зрання і до ночі,
Наче варта стережуть двори...
Де ви, очі, голубі, дівочі,
Літні наддніпрянські вечори?

Вийду в поле, в снігову діброву —
Не почую спів дзвінкий дівчат.
Де ти, де, дівчино чорноброва?
Сніг... Та круки на мороз кричать.

Дай, лісничий, душу чимсь погріти!
Сніг летить, як білі лебеді...
Тільки вірю: знов настане літо —
Зоряне, співуче, як тоді!

Знов зелена зашумить діброва
І зозуля буде нам кувать.
Знов тебе, дніпрянку чорноброва,
До світанку буду цілувать!

Ялта, 1939

ЛЮБО НАМ З ТОБОЮ

Любо нам з тобою, друже мій!
Грає моря голубий прибій,
Тільки ми та місяць угорі —
Мирного світанку вартовий.

Бачиш — онде зіронька летить?
Дні спадають в безгоміннь століть,
Тільки нам з тобою, друже мій,
Мабуть, що ніколи не старіть!

Любо нам назустріч ранку йти
Через перші сонячні мости
І відчуті трепетне «люблю»,
Хоч його ще й не сказала ти...

Ялта, 1939

ГОЛУБА ШАЛАНДА

Де тебе шукать в широкім світі?..

.

Грало море, пінилась вода.
Край шаланди закидала сіті
Дівчина, рибачка молода.

Підвела свої гарячі очі,
Поглядом байдужим повела...
Сонце сліпить не тому, що хоче,—
Просто в сонця зайвина тепла!

Одпливала голуба шаланда,
Викидалась срібна скумбрія.
Одпливала — правда, чайко, правда —
Не шаланда, а любов моя!

Безліч скарбів нам дарує море,
Безліч в морі голубих шаланд,
Тільки та, якою я захворів,
Більш не поверталася назад.

Правда, чайко, правда,— що ж робити?
Через те й ходжу я сам не свій...
Щастя ходить по своїй орбіті,
А любов проходить — по своїй... †

Ялта, 1939

В КАРПАТАХ

Застиг сріблястий Прут. Карпати,
Як зачаровані воли,
На роги місяць підвели,
Мов хочуть крайнебо підняти.
Хитнувсь, хлюпнувсь, розбігся Прут,—
Лягли воли і воду п'ють.
Лежать воли, хитають роги...
І от, здається, край дороги
Сидять над Прутом чумаки,
Пихтять із люльок, кашу варять,
Повз них ідуть-біжать віки,
Кричать на них і `брови хмарять,—
Гей, гей! Воли ж і не мигають,
Лежать собі та ремигають...

Це так привиділось мені...
Та ось промчався вдалині
Шофер, співаючи «Катюшу»,—
І зникло все, признатись мушу,—
Чумацькі мажі і воли.

В селі гуцульським ми були,
Зустріли привиди вчорашні...
Та вже не в сні, а наяву
В Карпатах слухали Москву,
Курантів спів на Спаській башні!

Київ, 1939

НАТАЛКА

По довгих рóках стрілися з тобою.
Хіба могли ми думати про те?
І знов, як сон ·весною голубою,
Згадалося Міжгір'я золоте,
І Петрівці, і Дзвонкова криниця...
Ми йшли, волошки рвали на межі,
Читали Фета, їли полуниці...
Ти квіточку вплела мені в петлиці,
Сказала на прощання: «Бережи!»
Тебе я просто звав тоді — Наталка...
Чому ж, чому, зачувши це ім'я,
Ти знову зарум'янилася палко,
Натальє Олексіївно моя?..
Я тую квітку зберігаю й досі
На тій сторінці, де спинились ми.
Минуло літо...

Знов надходить осінь,
Край неба затуляючи крильми.
Ми йдем в огнях вечірньої столиці
І знов відчув я по твоїй руці:
Ще будемо ходять по полуниці,
Не заросла ще стежка в Петрівці!

Київ, 1940

* *
*

Святковою порошею
Кружляє далечінь.
Агов, моя хорошая,
Журбу покинь!

Як жить,— то тільки наново!
Крізь тьму алей
Іду в огонь каштановий
Твоїх очей!

Із повним серцем-келихом,—
Що діять з ним?
Нехай згорю метеликом
В огні твоїм!

Як жить, то тільки наново,
Хіба це гріх —
Горіть в огні каштановім
Очей твоїх?!

Київ, 1940

БАБИНЕ ЛІТО

Листок із клена одірвавсь,
Летить додолу — пада, пада...
Люблю осінній слухать вальс
Замріяного листопада!
Люблю осінній шум. Люблю,
Коли, похитуючи гілку,
Мов у колиці — люлі-лю,—
Гойдається тремтлива білка.
Гойдайся, білочко, ану ж!
Гай-гай! Лиш слід між деревами...
Сієє день над головами,
Ну літо, й край. Але чому ж,
Чому їжак у теплі дні ці
Збирає лісові кислоти?
Чом гілку білочка трясє,
Горішки у дупло несє?
Калина стигне. Синя-синя
Задумалася далечінь.
Павук розставив павутиння,—
Там завжди смерть, де мла і тінь!
Не лить, метелику, туди —
В принадне плетиво біди.
Спини, метелику, свій лет,
Хіба тобі ще мало квітів?
На квітах — сонце, в квітах — мед...
Та ба! Він осінь вже помітив.
Мов лист пожовклий, білка скаче,
Нагонить згадку згаслих дум,
Стрибає білочка, неначе
Обтрушує осінній сум.

Гойдайся, білочко, стрибай!
Стрибнула, погойдалась трішки
І знову перебралась в гай
На зиму припасать горішки.
Поспіли яблука червоні...
І ми ті яблука берем,
Радієм, сміємось, живем,
Саджаєм в землю зерна повні.

Каштан упав, збудив мене,
Упав і розколовсь натрое.
Лушпиння — прах землі сирії,
Новий каштан життя зачне!

Срібне, 1940

ВЕСНЯНКА

Весна, весна, весняночко,
Прийди до нас, подоляночко,
Прийди до нас, теплом утіш,
А ти, сонечко, світи ясніш!
Ти густіший, дощику, упади —
На городи, на левади, на сади,
На багаті наші землі, на родючі,
Щоб пшениці колосилися, як тучі,
Щоб стіною піднімалися жита,
Щоб колгоспні розцвіталися літа!
Йди, йди, дощику, упади,
Щоб плодами наливалися сади,
Щоб родило і у полі, і в дворі,
Щоб співалось од зорі і до зорі.
Щоб цвіли черешні,
Зацвітали вишні,
Щоб всі хлопці поженились,
А дівчата заміж вийшли!

Київ, 1940

ВЕСНА

I

Я щоночі виходжу в двір,
Прислухаюсь: в ранковій млі,
Із далекого півдня, з-за гір,
В край дніпровий летять журавлі.

Золотіє Чумацький Шлях,
Мов казковий калиновий міст...
На гранітних Неви берегах
Ти сьогодні одержиш мій лист.

Ти не спи, моя люба, в цю ніч,
Настіж вікна своєї відчини!
Чуєш в млі журавлиний клич?
Це на північ летять вони

З добрим ранком тебе привітатъ,
Із весною в твоєму дворі...
Це до тебе вони летять,
Легкокрилі мої поштарі!

II

Ще рань. Ще снами збрені,
Лани дрімають зорані,
В саду станційнім — ворони
Ще сплять на деревах...
А над землею сірою,
Мов сном дитячим, мрією,
Вертають гуси з вирію —
Весні торують шлях.

Летять вони, курличучи,
Весну з собою кличучи,
У наші любі Літичі,
До нашого вікна.
Вже в небі сині проблиски...
Збираю перші проліски,
Дарую милій боязко:
Весна прийшла! Весна!

Київ, 1941

ПЕРШЕ ПОБАЧЕННЯ

(Жартівливо)

Вийшов хлопець на перше побачення,
Взяв він човник і два весла...
Та минає хвилина призначена,
А кохана його не прийшла.

Ой ти, човнику, два весла!
Просто дівчина підвела.

Ви, страждання юнацькі незлічені!
Пада квітів букет з руки.
Даром, значить, повірив дівчині,
Даром вийшов на берег ріки.

Ой ти, човнику, два весла!
Щоб вас хвиля була понесла.

Вже вечірня зоря засвітилася,
Над рікою упав туман.
В небі зіронька покотилася,
Ні, не зіронька — аероплан!

Ой ти, човнику, два весла!
Все вечірня покрила мла.

Помахав він рукою привітно —
Хай щаслива пілотам путь!
Раптом падає білою квіткою,
Розкривається парашут.

Ой ти, човнику, два весла!
З парашутом кохана йшла.

За страждання юнацькі незлічені,
За чекання прогаяну мить
Довелося в той вечір дівчині
Поцілунком своїм заплатить!

Пригорнула його, обняла...
Ой ти, човнику, два весла!

Київ, 1941

Я ВІКНО ЗАЧИНЮ

Вітер пісню співає в трубі,
Сніг і віхола біля вікна...
Тільки як розказати тобі,
Що у серці у мене — весна?
Що у серці у мене — прибій,
Сила піниться огнева...
Це тому, що прощальний твій
Поцілунок мене зогріва!
Що мені до усіх тих свідчень,
Що надворі лютує січень?
Я вікно зачиню! Зимним днем
Буду мріять про неба блакить.
То дарма, що за календарем
Іще рано шпакам летіть!
Вітер пісні доносить слова,
Він про тебе мені співа!
Він співатиме, аж поки
Не прилинуть із півдня шпаки...
Прилітайте, веснянки мандрівні,
Вже готові для вас шпаківні!

Київ, 1941

ДВІ ПІСНІ

1. Дівоча-сумна

Що робити, що мені робити?
І вродлива я, і молода,
Сині очі — сині оксамити,
Молодик з них, кажуть, вигляда.

Що робити, що мені діяти?
А як вийду у неділю з хати —
Кажуть хлопці, — по моїй вині,
Що не сонцю раді, а мені!
Розцвілася буйним цвітом вишня...
Дівоньки, подруженьки мої!
Чи мені така вже доля вийшла, —
Не мені щебечуть солов'ї,
Не мені печуть короваї...

Чорну сукню одягну з каймою,
Коси пов'яжу поверх чола.
Житиму солдаткою сумною,
Хоч дружиною ще й не була.

Він з сирою одруживсь землею...
Ой війна! Шумить над ним трава.
Мати зве невісткою своєю,
Батька мого сватом назива.
Дні мої, літа мої — лілеї, —
Ні дівчина, ні вдова!

Розцвілася буйним цвітом вишня...
Дівоньки, подруженьки мої!

Чи мені така вже доля вийшла,—
Не мені щебечуть солов'ї,
Не мені печуть короваї...

2. Дівоча-весільна

А мій милий з війни прийшов,
А мій милий живий-здоров...
Давай, мамо, знать,—
Йде у хату зять!

Дубовії вкривай столи,
Святкову скатерть стели,
Двері відчиняй,
Тісто учиняй!

Іди, милий, через поріг,
Якщо мою любов зберіг,—
Жде тебе давно
Серце і вино!

Сидить милий в світлій залі,
В три ряди лежать медалі,
А в четвертий ряд —
Ордени горять.

Перше слово кажуть мати:
— Хочу чарку піднімати,
Хочу привітати
Тебе, любий зять!

Другу чарку, як свячену,
П'ю за дочку-наречену:
Будь здорова, як вода,
Наша молода!

Раді всі, помолоділі,—
Поголяєм на весіллі
За всі дні війни,
Дочки і сини!

Заходжайте, добрі люди,
Всім у нас по чарці буде,
А вам, фронтові,
Буде і по дві!

Сагурами, 1, VIII. 1945

СОНЦЕ

Земля аж біла — спека, спека,
Жага і пил... До них я звик.
Каспійське море важко хека,
Б'є хвилями у материк...
Зайди за хмарку, сонце, зжалься!
Земля і небо кам'яне.
Гарячий край азербайджанця:
Де-де лиш кущик промайне...
Каспійське море важко хека,
Ліниво шию поверта...
Як отака безкрая спека,—
Хай краще б вічна мерзлотá!
Щоб тільки вітру свист безпальний...
Ні, ні. Не треба. Ні, ні, ні!
Сіяй, гори, пали і спалюй —
Хто там ховається в тіні?
Як жить, то краще жить, пожалуй,
На сонячній на стороні!
Світи нам, сонечку, сьогодні
І завтра знову нам світи...
Колеса в такт:
«Ми згодні,
Згодні...
А ти?
А ти?
А ти?
А ти?»

Кілязі на Каспії. 7. VII. 1948

НІЧ Є НІЧ

Жив собі Сич.
І жила Зоря.
Він сказав їй:
— Іці!
Тільки світиш — зря.
Закигичу, схмарю брови,
І на зови —
Сóви!
Свисну: «Страху нажени!»
Й з глушини —
Кажани! —
Закигикав Сич:
— Так що світиш ~~зря~~.
Ніч є ніч,
І вона — моя!

І тоді Зоря —
Клич за моря.
Меч свій звіря,—
Почалася пря.
Ще з-за осик
Вийшов Молодик.
Вийшов Місяць-Молодик —
Й морок ночі зник.
Обізвавсь з алей
Ще й
Соловей.
Хлопець зразу
З перелазу
Крикнув:

— Гей!
Рипнуло. Дівчина
Вийшла з дверей.
Де ті й чари містяться?
— Тьох!
— Тьох!
— Тьох!
Сіли проти Місяця —
Гарно вдвох!
Ніч кохання.
Сміх. Зітхання.
— До світання?
— До світання!
— Ти почула клич?
— Спів солов'я.
.
Ніч є ніч,
І вона — моя!

Сагурами, 1945

В САНАТОРІІ ІМЕНІ ЧКАЛОВА

Цвігуть в Одесі абрикоси,
Як іній — всюди білий цвіт...
І сняться знов дівочі коси
Усім, кому по двадцять літ.
Дівчата білять санаторій,
Саджає квіти садівник.
Всміхнуться б дівчині которій?
Тоді б і сум у мене зник...
Сидіти в затишній рибалці
Й вудити рибу? Навпаки,
Це б свиснути в чотири пальці,
Як вістуні весни — шпаки!
Це б світ увесь поставить струнко
Й сказати радісне й просте:
«Дивіться, як набрякла брунька,
Погляньте, як трава росте!
Он жук напнувся — травинку тягне
В одну мільйонну кінських сил.
А ми? З нас також кожен прагне
Піднять потужність власних крил.
Хвала крилатим будівничим —
Майстрам високого гнізда!
Хвала мозолям трудівничим,
Невтомній армії труда!
Весна! Розквітла навіть глиця —
Не до лежання й не до сну!
Не хочу в затишку тулиться,
На весла хочу навалиться —
У морі стріть свою весну!»

Одеса, 1946

МІСЯЧНА ДОРІЖКА

Яка безкрая далина!
З-за моря місяць вирина.

Човни і місяць, море й ти...
Гей, човне, хвили ріж ці!
Отак би йти, і йти, і йти
По місячній доріжці!..

Дарма, хоча б на край землі,
А скрізь тебе зустрів би!

Ідуть військові кораблі
На гарнізонні стрільби.

Одна мішень з'явилась, дві...
Дозорні, не дрімати!
Ударили берегові
У даль морську гармати.

Після війни ми вкупі знов,
Забуто сум і горе...
Гей, хто там щастя не знайшов?
Мое зі мною — поруч!

У нього чорні дві коси
І місяць на серіжці...
Неси нас, човнику, неси
По місячній доріжці!

Одеса, 1946

РИБАЧКА

До скель прибило штормом дошку —
Скупий останок корабля.
Такі історії потрошку
Щоденно море виробля.

Стоїть на березі рибачка,—
Як взяти дошку із води?
В артілі здасться! Дровинячка
На морі ціниться завжди.

Та шторм такий, що влізь — заморе,
Зімне, затягне в цей байрам...
Улізла (сто чортів вітрам!):
— Життя в нас грізне і суворе,
Нас любить і годує море,
Тріски й легенди, щастя й горе
На берег викидає нам...

Одеса, 20. IV. 1946

СНІЖОК МЕТЕ У КИЄВІ

Сніжок мете у Києві,
Гра вітровій в дуду...
Не взнати вітровієві
Куди я йду!

Йду вулицею Леніна,
Сніжок вкриває путь...
На всіх вітринах зелено —
Ялинки там цвітуть!

Хлоп'ята в сніжки граються —
Зима взялась всерйоз!
До кожного всміхається
З вітрини Дід Мороз.

В огнях вечірня вулиця, —
Люблю тебе, дзвінку!..
Все місто знов красується,
Мов дівчина в вінку.

Земля моя, ти вся така!
Од вітру я засмаг...
Ріг Леніна й Хрещатика,
Зайду в універмаг!

Назустріч із пакунками
Людей пливе потік...
Ми звикли з подарунками
Стрічати Новий рік!

Живу ялинку донечі!
Засніжену несучу...
Тобі ж, Вітчизно сонячна,—
Новобудов красу!

Тобі — нові заводи ми,
Землі нові дари,
Нові міста, що зводимо,
Турбіни, трактори...

Закохані йдуть парами,
Тебе ми пізнаєм,
Любов,— з очима карими,
Із голубим огнем!

Ялинки в кожному паркові,
Злітають зорі ввись —
У Києві, у Харкові,
В Москві — і скрізь, і скрізь!

Кружля сніжок порошею...
До столу, друзі, час!
З зимою вас хорошою,
Із Новим роком вас!

Київ, 1953

НІЧ У ПОЇЗДІ КИЇВ — МОСКВА

Хто сказав, що вночі все охоплене сном?
Ви послухайте, як соловейко виспіває!
Поїзд мчить повз гаї... Ніч лежить за вікном,
Паровоз дим пуска, наче кінь грає гривною...

На Москву!
Солов'їна прослалася путь,
Місяць зорі пасе — в рань бредуть вони попаски.

Солов'ї за вікном...
Я не можу заснути,
І ця пісня моя — це найкращі їм оплески!

9, VI, 1953

**В МИЛОГО
СОРОЧКА БІЛА**

В милого сорочка біла,
Личку смаглому у тон...
Я сама сорочку шила,
Я сама ростила льон!

Зацвітай, мій льон-льонок,
Синьою порошею,
Для весільних сорочок,
Для життя хорошого!

Вишивала по рядочку
Поле в квітах запашне...
Одягатиме сорочку —
Буде згадувать мене!

Зацвітай, мій льон-льонок,
Синьою порошею,
Для весільних сорочок,
Для життя хорошого!

Ой ти, даль ширококрила,
Ой ти, радість без кінця...
В милого сорочка біла
З мого льону-довгунця!

Зацвітай, мій льон-льонок,
Синьою порошею,
Для весільних сорочок,
Для життя хорошого!

Київ, 1953

ЗОЗУЛЯ

Кує зозуля недалечко,
То тут, то там: «Ку-ку, ку-ку!..»
Підкинула своє яечко
В чуже гніздо — та й знай таку.

А горлиця чи соловейко
Висиджують зозуленят,
Що скажуть: «Будьте здоровенькі!» —
Й безбатченками полетять,

Як їхня мати-удовиця,
Чужі. Бездомні. Нічії.
Щоб од мандрика удавиться,
Пісні розтративши свої...

Судьба зозулина жорстока!
Кому кує вона літа?
Бездітна і одинока,
Із гаю в гай переліта.

Була весна — і проминула...
«Ку-ку!» — ізнов комусь кує...
Не куй, не куй мені, зозуле!
Не вірю в щастя я твоє!

ВЕСІЛЛЯ

Сніг — по пояс,
Сміх — по полюс,
І пісень метелиця,
В полі мчить весільний поїзд —
Бригадир наш жениться!

До ясної
Молодої —
Із вином, з закускою —
Мчить він з області Сумської
До області Курської!

Поїзд лине
З України —
Заздрять всі красі П...
Дві берізки, тополини...
Тпру!
Кордон з Росією.

Стали коні
При кордоні...
А з-за пущі темно!
Ім назустріч — в співі, в дзвоні —
Почет нареченої!

Честь весілля!
З хлібом-сіллю
Зустрічали. З чаркою.
Чокнулись — артіль з артілью,
Бригадир — з дояркою!

Край російський!
Дві берізки
Розступились — просимо!
Ще з дитинства, по-сусідськи,
Тут ходили росами...

Дні рясної,
Дні дзвінкої
Пісні-казки руської!
Женихались — із Сумської,
Кумували — з Курської!

Поле й поле...
Світла доле!
Коні мчать, як віхоли,
Дві берізки, дві тополі
З піснею проїхали!

На весіллі —
Дві артілі,
В танці в клубі — вузько їм!
З Сум — артіль «Червоні хвилі»,
«Солнце жизни» — з Курської.

На весіллі —
Дум метілі...
Спорять два старійшини:
— Все гаразд,— пили і їли,
А не все ще рішено!

Танці в клубі —
Глянуть любо!
«Во саду ли...», «Горлиця»...
Дід із «Хвилі» біля груби
З дідом з «Жизни» споряться.

Спорять довго,
Спорять строго:
— Мусимо ж рішити ми,
Де подружжя — чи у нього,
Чи у неї житиме?

— Де? А звісно,
В «Солнце жизни»!
— В прийми? Нареченого???
Хіба в нас в артілі тісно?
Чи нема печеного?

— Що ви, куме!
Хто ж так дума? —
Пих та пих цигаркою...
— Молоду ми візьмем в Суми,
Буде в нас дояркою!

— Але й з кіньми
Йшли ж у прийми...
— Що було — не вернеться!
Дім-палац поставим їй ми...—
А в залі — «Метелиця»!

Молодому —
Лист з обкому
Поштою окремою:
Посилають — з Сум, із дому,—
Вчитись... в академію!

— Так що, куме,
І не в Суми...—
Туш заграли. Оплески!
В молоді — хмарка суму,
В'януть очі-проліски...

З Курська прямо —
Телеграма!
Молодій... як премію...
Посила обком так само
Вчитись... в академію!

Радість в клубі.
Друзі любі!
Знов пішла «Метелиця»...
Два діди десь біля груби:
— А куди ж повернуться? —

Курять довго,
Курять строго.
— Всюди будуть бажані! —
П'ють за неї...
— Час до нього —
Коні вже запряжені!..

П'ють герої
В молодії...
Тиждень путь похрускує
Із Курської — до Сумської,
З Сумської — до Курської!

Ірпінь, 1954

З циклу «ТОБІ, КОХАНА!»

1.

Скільки я разів стрічав світання,
Скільки вечорів таких шукав...
От і знову вечір. Зірка рання
Золотом розшила твій рукав.

В море десь відчалили баркаси,
Хвиля грає, хвиля низова...
Хтось — ти чуєш? — дівчину в цім
часі

Милою своєю назива.

Ну, а ми ж? Усе нам зрозуміло,—
Скоро місяць гляне у баркас...
Почекай, не сходи, нічне світило,
Дай поцілуватись в перший раз!

2. Морський характер

Вранці море — тиша й благодать,
А з обіду — вітер вигнав хвилю...
От попробуй море угадати!
Море нагадало мою милу,
В милої характер теж морський:
Зранку — тиша, потім шторм
такий —
Море перед нею — супокій!

3.

День і ніч, день і ніч, день і ніч,
Де б не був я — про тебе розмова,

Ти не йдеш з моїх дум, з моїх віч,
Моя зіронько світанкова!

Ти почуй мене, Волго-ріка,
Принеси мені вість в Україну!
Як до берега хвиля морська,
Так до тебе, кохана, я лину.

Сонце личка торкнулось твого,
Перший промінь-цілунок шле з
неба...

Я ревную до тебе його,
Що не я, а воно біля тебе!

«Ти ревнуєш мене? Дивина!
Сам просив мене (просьб цих
немало),
Щоб за тебе — хай знає вона —
Я кохану твою цілувало...»

«Сонце-братику, правда твоя,
Я просив і прошу тебе дуже,
Якщо знає вона, що то я,
Так цілуй же,
Цілуй же,
Цілуй же!»

Коли сходиш — цілуй з-за вікна,
Як заходиш — з-за хаток рибачих...
Так цілуй,
Щоб засмагла вона
Від твоїх поцілунків гарячих!»

4. Безсоння

Минає ніч, вже скоро й схід,
Всі сплять — холостяки й жонаті...

Заснув за стінкою сусід...
Лиш я не сплю в своїй кімнаті.

Все думи, думи в голові...
Як важко це, що ти — далеко!
Хвилини — почуття живі —
Летять повільно, як лелеки...

Як я сумую по тобі,
Як хочу, щоб були ми разом!..

.

Минають ранки голубі,
А ми в розлуці все тим часом...:

Осипенко, 1954

В небі над полями —
Райдуга-дуга...
Я люблю тебе з громами,
Із весняними дощами,
Із гаями,
Солов'ями,
Голубими вечорами,
З піснею роздолою
Ніччю над колискою,
З тихою тополею,
З білою берізкою,—
Всю — з морями і містами,
Всю — до болю, до безтями,
Вільну, радісну, без пана!
Серця спів — тобі, кохана
Моя Вітчизно дорога!

1955

* *
*

Ой у полі дві тополі,
А третя калина...
Над Дніпром пливе поволі
Пісня журавлина.

Над лісами, над полями
На хмарині сірій
Відлітає журавлями
Наше літо в ірій.

«Кру» та «кру» журливо лине
В долину імлисту...
Наче сльози журавлині,
Пада жовте листя.

Пада листя на стежини,
Де ходить любили.
Де ходили, там жоржини
Зацвітають білі.

Я вплету жоржини в коси,—
Ну ж, цілуй за квіти...
В журавлів, можливо, й осінь,
А у мене — літо!

1955

ДЯТЕЛ

Я рано-рано вийшов з дому,
Ще сонце навіть не зійшло,
А в лісі, в царстві лісовому,
Проснулось кожне вже дупло.
Пташки збиралися на лови,—
Комах їм треба принести:
Малята он чорноголові,
Бач, як роззявили роти!
Пташки летіли в обрій синій —
Дрозди, сороки, солов'ї...
У них немає магазинів,
Надійсь на дзьобики свої!

Ховайсь в кущі, комарику!..
«Тут-тук!» — десь дятел в кронах,
В чорному кептарику,
У штанцях червоних
На верху дубка старого
Стука в тиші* лісовій:
В поті чола
З сучка сухого
Добуває
Сніданок свій.
Дарма що вітер чубик патла:
«Тут-тук!
Тут-тук!» —
Шукає тлю...
Я славлю працю дятла!
Труд змалку я люблю!

В дятла чорний кептарик,
Вишита сорочка,
Наче сонячний ліхтарик,
На сухім сучку дубочка.
«Тук-тук!» — працює дзьобом.
«Тук-тук!» — мов топирцем...
Трудом ми все на світі робим,
Трудом живем, кінець кінцем!

Хвала тобі, моя дорого,
Хвала тому, хто вирвав хоч би гриб,
Хто в поті чола — свого, не чужого —
Добуває свій чесний хліб!

Комарово, 1955

* *
*

То шторм на морі орди хвиль жене,
То знову штиль, меланхолійна тиша...
Не знаю, що мені миліше,
Що більше радує мене.
Розбушувались хвилі вглиб і вшир,
Здіймаються із самої безодні,
Немов півострів Кримський згодні
Поглинути в кипучий вир!
Крутий, дрімучий, море, норов твій —
Ти чорне, ти безумне, грізне в гніві,
Безтямне, як мужі ревниви!..
А гніву промине прибій —
Ти знову тихе, мрійно-голубе,
Знов ніжне, наче усмішка дівоча...
Вир пристрастей весь час клекоче,
В тобі
Я пізнаю себе!

Алупка, 1956

ЛІТО

Одцвіли кульбаби у гаю,
Облітають, мов пороша біла,
Нагадавши молодість мою,
Що давно так само облетіла.

Сонце піднялося у зеніт,
Запахом медвяним даль наліто...
Сад одцвівся.
Цвіт чи пустоцвіт?
Літо!
І в житті моему літо.

Скоро змовкне пісня солов'я —
Осінь невмолима попереду...
Мед бджола збирає.
Мед!
А я?
Чи у сотах повно буде меду?

Малеївка, 1956

Зозуля подавилася мандриком,
І солов'ї замовкли у гаю...
Зажуреним перепелиним криком
Випроводжаю молодість свою.

Передранкова в полі прохолода,
І перекотиполе по стерні,
Підказує мені сама природа:
Минулися уже весняні дні.

І повна чаша, що була налита,—
Вже випита...
Про це сьогодні зна
І перша нитка бабиного літа,
І перша в мене в чубі сивина!

Малеївка, 1956

Таки і в Крим прорвалися дощі,
Над морем — хмари,
Хмари над Ай-Петрі...
Закрито пляж. Ходжу весь день в плащі.
Промокли вкрай самшитові кущі...
Де ж, сонечко, твої усмішки щедрі?

Заволоклося небо. Хмар сумних
Над Чорним морем потяглись обози...
Так і в житті моїм: не завжди сміх,
Не завжди сонце ув очах моїх,
Бувають хмари,
І дощі, і сльози...

Санаторій «Курпати», 1956

Люблю я труд, люблю процес творіння
В такій же мірі, як і результат.
Люблю я рух,
Думок політ,
Горіння
І не люблю безпліддя. Я — солдат!

Солдат же не забуде й на привалі
Почистить зброю,
Чобіт перевзуть.
Короткий перекур — і далі, далі
Продовжує свою солдатську путь...

1956

* *
*
*

Я стільки сонця в очі взяв,
Що навіть як зімкну повіки,
Мені для мрій
І для уяв
Його вже вистачить довіку!

Стара Руза, 1957

* *
*

Люблю той час, коли над лісом десь
Займається несміливо світання.
Погасли зорі. Й раптом обрій весь
Палахкотить огнем... Ще мить, остання,—
І сходить сонце!
День почавсь новий
В твоїх очах
І в усмішці твоїй.

1957

ЛЮТИЙ

Т. З. Сьомушкіну

Лютує лютий і свистить в два пальці,
Вітрами крутить, наміта бугри...
Сидить зима, вітри пряде на прядці,
Пряде всю ніч, до ранньої пори,
Заметами заносючи двори.

Сніги... Криві у лютому дороги!
Десь визирнув з-за хмари молодик,
Немов ягня...
Десь вовка чути крик.
І лютий взяв молодика за роги,
У хмар кошару знову поволік...
Лютує лютий і свистить в два пальці,
Сидить зима, вітри пряде на прядці...

Стара Руза, 1957

ЛИЖНА ПРОГУЛЯНКА ДО СТАРОЇ РУЗИ

Хмари насуваються із півночі,
Гнуться сосни,
Мов хвостища півнячі,
Вітер вирвавсь,— мабуть, нажене
Сніг чи щось подібне крижане.

Пробиваюсь між берізок з лижами...
Бездоріжжя.
Дійдемо коли вже ми?

Спотикаюся, у яр сповзаючи,
З яру вигрібаюся по-заячи...
Око місяця проглянуло совине
Крізь завісу сизу хуртовини...

Цілий вечір я кружляв за Рузою
З ніжною берізонькою русою,
Цілий вечір,
Ніченьку цілісіньку...
І з тих пір я полюбив берізоньку!
Де б не був я —
З інеем, як з квітами,
В серці та берізонька шумітиме!

Стара Руза, 1957

* *
*

Тишина. У гаю — ні шелесне,
Сплять берези
І марять про весни...
Я на лижах іду
По твоему сліду
В снігове безгоміння чудесне!

Між заметами ковзають лижі,
Тишина, як в колиці, колише...
— Ну хоч слово промов!
— Не потрібно розмов,
Для любові —
Мовчання миліше!

Стара Руза, 1957

* *
*

Я люблю по неходженій стежці ходять,
А протоптану — промину!
Я люблю бездоріжжя шукань і відкрить
І непізнану долину.
Як шукать — так шукать,
Як творить — так творить,
Як любить —
Так тебе одну!

1957

Яких тільки в лісі нема кольорів:
Розкрила палітру художниця осінь...
Дуби ще зелені,
А клен вже горів,
Зухвало підпалював полум'я просинь,
Янтар, і агат, і сапфір, і рубін,
Грибів смолоскипи розсипала сонь ця...
Між сосен — намісто рясне горобин,
Мов кетяги стиглі гарячого сонця.
А в небі така тишина та блакить,
І далеч така над полями прозора,
Що видно, як бабине літо летить.
А справді ж пак літо було ще учора!
Учора? І молодість вчора була.
О бабине літо! Летить павутиння,
Сідає на скроні мої спроквола —
Зиму вже несе мені далеч ця синя!
Ну що ж, я готовий зустріти й зиму.
Весна — легковажна і скороминуча...
Всьому є свій час.
І кінець є всьому.
І літо мінливе: то спека, то туча...
Втомився від літа я: грози, громи...
А осінь — це мрії,
Але не згасання!
Прозорість! Глибінь! В ній мудріші вже ми.
Не тільки побачення —
Є і прощання!
В прощанні не менша глибінь почуття!

Що ж, зимо, приходь, сядем з мудрістю
поруч...

Все звідати треба, щоб знати життя:
Всі запахи, барви,
Всю радість і горе!

Малєївка, 1958

ДВІ БЕРІЗКИ

Ліси, поля,
Ліси, поляни,
Ромашки — сонця бризки...
Стоять у полі, хто не гляне,
Самотні дві берізки.

Чого вони не в лісі — в полі?
Чого у самотині?
Однаково дошкульні болі
Березі
І людині.

У лісі — хор пташиний, друзі,
Конвалії, суниці.

.
Стоять берізки дві у тузі,
Мов дві сестри-вдовиці...

Малєївка, 1958

ГОДУВАННЯ ЧАЙОК

У Ялті у січні
Дні теплі, незвичні,—
В сонці купаємось ми!
Сюди не доходять
Зав'юги північні.
У Ялті немає зими!

Злітають на берег
В хустках білоперих
Гнані вітрами чайки.
Кигичуть...
Чого ви?
Пропали улови,
Пропали їх рибні пайки!

Край берега всюди
Табуняться люди,—
Врятуешся, чайко, між них ти.
Не ловиться риба?
Дать крихітку хліба?
І кидають люди крихти.

Зліта крихта вгору,
І чайка в ту пору
Ловить її на лету...
За мить ціла зграя
Чайок вже кружляє —
Все небо у білім цвіту!

Дідусь у фуфайці
Простяг руку чайці...
Б'ється об берег прибій.
Дід — з краю сільського,
Хліб — святість для нього:
Піт власний у крихті оцій!

Та в шторм, як сьогодні,
Чайки, бач, голодні,
Їжу добути відкіль?
Приніс він з обіду
Окрайчик... Гей, діду,
Дивись, як їдять твій хліб-сіль!

Хвилюється море...
Всмінулось суворе,
Добре обличчя дідка.
Чайки йому ніби
Казали «спасибі».

.
Безмежна ти, добрість людська!

Ялта, 1968

НА СІНОКОСІ

Косили колгоспники сіно,
Сумішно — і вику, й овес.
І небо всміхалося сине,
Волошки — мов бризки небес!
Хороша стояла година,
І спека палила страшна...
Таким бути літо й повинно!
Несмілива — тільки весна!
Сушилося сіно в покосах,—
Світ сіном, здавалось, пропах!
Цей запах в дівочих був косах,
В пошерхлих дівочих губах!
Цей запах п'янив до безкраю,
Та ще ж і зозулі в гаях...
І хлопців безсоння терзає,
Дівчатам не спиться в ночах!
Запахла земля медоцвітом —
Усе за цей пах віддаси!..
А ранком,
Серпанком
Повитим,—
Вогонь голубої роси...
У росах — всі райдуги сонця...
Яке там у біса спання!
Скоріш відчиняйте віконця,
Вітайте народження дня!
Чудесна пора сінокосу!
Дівчата складають стоги...
Мадонну тут можете босу
Зустріть, повну сили й снаги!

Те сіно беруть на платформи,—
Людина красива в труді!
Не в залах отих косметичних
Їй випещена коса,
Де фарбами, лаком — піврічна
Гарантується всім краса,—
Під небом, як очі, бездонним,
Де луг свіжим сіном пропах,
Ви можете стріти мадонну
З граблями в засмаглих руках!

Малеґека, 1959

ВОГНИКИ

Мене далекі ваблять вогники
В нічнім просторі степовім,
І виникають мрійні здогади
В палкім уявленні моім.
Мигають вогники загадкою.
Хто світить їх?
Чабан? Турист?
Чи скарбів шукачі — геологи?
Чи запізнілий тракторист?
Чи зорі над новобудовами
Розквітли сявом у млі?
О скільки, скільки всюди вогників
Горить по всій моїй землі!
Мигають вогники привабливо
І загадково водночас...
Піду у степ,
Піду на вогники,
Що ваблять нас,
Що кличуть нас!..
Люблю я обрії незвідані,
Ще не сходжені стежки...
Як гарно це, що сяють вогники —
Людської мрії світлячки!

Сиваш, 1959

БАЖАННЯ

Як ткаля тче килим, натхненна, святкова,
Так вірші складаю я — слово до слова,
Щоб кожен мій вірш
Був красивий на вроду,
Щоб кожній людині
Давав насолоду,
Щоб був він потрібний,
Як в домі хліб-сіль,
Як чарка до столу
На кожнім з весіль!..
А часом — журбою в солдатськiм поході..
Щоб піснею став він
В моєму народі!
Як ткаля тче в килим і сум свій, і радість,
Так я хочу в вірші —
Журитись,
Сміятись!

Стара Руза, 10. VII. 1959

ВЕСНЯНИЙ ДОЩ

Хай буде дощ! Хай води щедрі
Напоють землю! Хай Ай-Петрі
Ще хмар підкине з трону кам'яного!
Всміхнеться сонце після того —
Сади піднімуть і ліси
Весни зелені паруси...

Нехай піде дощ, дощ,
Пройме землю вшир, втовщ,
Щоб зібрати урожаї
З усіх площ:
З виноградників, садів...
Нехай буде грім, грім,
Аби цвів, молодів
Сад республіки — Крим!
Хай весняна гроза
З-за Ай-Петрі наповза,
Щоб снагою налилася
Виноградна лоза!..

Дощ пройшов хазяйським кроком,—
Сад в росі купається,
Кожна зав'язь життєдайним
Соком
Наливається!
Заіскрилась голубою
Завірюхою роса...
Райдуга над головою
Засвітила небеса!

Ой роса, ой краса,
В росах дівчини коса...
Хай же райдуга і в серці
Вік сіяє — не згаса!

Сімферополь, 1960

Мороз — під тридцять. Зранку це.
А був ще більший в нічці.
Людина носа тре, лице...
А як же тій синичці,
Що он щебече на бігу?..
Це свято для синичок —
Співать про райдугу-дугу,
Шукать в снігу суничок!
Щебечуть, скачуть без перерь
Із гілочки на гілку...
А дятел добува свій черв,
Потрошить шишку білка...
Стриба синичка — так і сяк,
Співає — пісню клепле...
А галка розгріба кізяк,
Йй повезло — ще теплий!
Байдуже дивиться на світ
З дупла сова баньката:
Без пісні не бурчить живіт,
Аби був хліб та хата...
Синичок зграйка — стриб та стрибі! —
Хоч вже пора і пізня...

Життя — не лиш насущний хліб,
Життя — і хліб,
І пісня!

Малєїєва, 1961

БЕРЕЗЕНЬ

Як тихо скрізь у лісі! В сонячній метілі
Берези сплять, мов діви заворожені,
Лиш чути — дихають їх перса білі...
Та дятел стукає про щось стривожено:
Телеграфіст же!
Та коваль в артілі.
Той вісті про весну — тук-тук! — передає,
Цей — плуг майструє в кузні.
В кожного своє!

Пройшли по бездоріжжю лижники, останні
Проклавши лижні: сніг розтане в березні!
Прокинуться берези на світанні,
Закахкають у піднебессі селезні,
Вертаючи із вирію...
Сніг тане!
Заграє шука в ріках, засиніє даль...
Про це шле вісті дятел,
Думає коваль.

Прокинуться берези, усміхнуться, раді,
Помиють ніжки і розчешуть кучері,—
В зелених платтях, у новім наряді...
Чом льотчика нема? По ньому скучили...
Чом їх забув, що стало на заваді?
Пілот летить у міжпланетнім кораблі,
Несе й туди весну з радянської землі!

Малеївка, 1961

БУДИНОК ТВОРЧОСТІ В МАЛЕЇВЦІ

Ми живемо серед лісів,
Краса — неповторима!
Ми схожі майже на богів
З іскристими очима,
З іскристими від дум і мрій,
Від творчого прозріння...
Тобі віддав я, вірше мій,
Душі палке горіння!
Як гарно в лісі! Ловить слух
Синичок писк веселий...
Мого натхнення вільний дух
Не терпить затхлих келій!
Тут я з природою на «ти»
При всім її величчі!
З світанку тут до темноти
Дзвенять концерти птичі.
Я знаю тут стежини всі,
Всю пушу знаю цюю...
Мороз у всій своїй красі
«Камаринську» танцює!
Живе тут добрий Берендей —
Володар всього краю.
Щодня сюди,
У ліс оцей,
Я в гості поспішаю.
Нетерпеливий дятла стук —
Сигнал для Берендея,
Що йде людина, їхній друг...
Пропала стежка.

Де я?
Із дупел дивляться сичі,
І місяць смуток сіє...
Красива вдень і уночі
Твоя зима, Росіє!
В снігу берези, мов кришталь,—
Казковий край здоров'я...
Люблю тебе,
Прощатись жаль
З тобою, Підмосков'я!

Малеївка, 1961

* *

*

Нас, мужчин, жінки вважають грубими.
Це — неправда, наклеп взагалі!
Матір ми свою з дитинства любимо
Більш, як хліб насущний на столі.

Мати, що життя подарувала,—
Сонце, зорі, все, що є;
Від солдата
І до генерала,
Мати, славимо ім'я твоє!

Ти дала Гагаріна, Титова,
Чайку і Поповича Павла...
Мати — найсвятіше в світі слово.
Матерям — і слава, і хвала!

Нас, мужчин, жінки вважають грубими.
Це — неправда про любов мою!
Ми дружин своїх, як сонце, любимо,
І як перший пролісок в гаю.

Наречена, подруга, дружина!
Вдвох з тобою слухав солов'я,
Ти для мене — як життя — єдина,
І єдина, як любов моя!

Ти майбутнього — майбутня мати!
Ти новий відкриєш людям світ,
Де не будуть гримати гармати,—
Скуємо з гармат плуги. І квіт!

Нас, мужчин, жінки вважають грубими.
Це — неправда, злісний наклеп цей!
Ми дітей своїх, як мрію, любимо,
Ми життя не мислим без дітей.

Наші мрії і надії — діти!
В дітях — наше завтра,
Сонця схід,
В дітях знову будем молодіти,
Будем вічно жити —
З роду в рід!

Дочко моя, жінко моя, мати,
Ви не вірте в наклеп на мужчин:
Тільки жінка вміє так кохати,
Як кохає батько,
Муж
І син!

Ірпінь, 12. VII. 1963

ДАМА З БУЛЬДОГОМ

Вона по вулиці йшла —
Бундючна дама із бульдогом,
Він підбігав під кожен стовп
І дама терпеливо ждала —
Вона гулять його вела!..

А навкосо, через дорогу,
Йшла скромна жінка — трьох дітей
Випроводжала вранці в школу.
Вона спішила й на ходу
Хлоп'яті шапку поправляла,
Дівчатам — бантики... За тим
Поцілувала їх усіх
І двері школи відчинила.
«Яка хороша мати в них», —
Подумав я... Пізніш довідавсь,
Що на Вітчизняній війні
Її загинув чоловік,
Що залишилися у неї
Оці дві дівчинки-лілеї.
А в цього хлопчика нема
Ні матері, ні батька — вбито
Під час війни їх... І вона
Взяла хлоп'я із дитбудинку
І всиновила. І воно,
Як і дівчатка, каже «мама»
На ту, що любить всіх їх трьох,
На ту, що маму замінила.
Я уклоняюся тобі,
Радянська благородна жінко!
Поспішно мати йде на брук,

Вона спішить — робота жде...
А дама — пса свого веде.
Бульдог той чхнув.— Ой він охрип! —
Стривожилася дама.— Може,
Він простудився? В нього грип?
А може, нежить, боронь боже? —
І «ох», і «ах»,— у нього нежить! —
І вже кризь сльози: — Пса належить —
До мед... До вет... До лікарів!!!

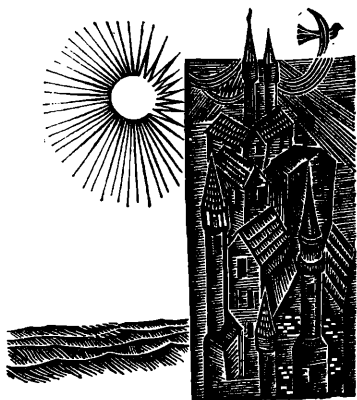
Стояв я, з сорому горів.
Я знаю даму цю тендітну:
Вона «для грації» — бездітна!
Дітей ростить? Вона не мати!
Вона дітей не хоче мати!
Бульдог замінить їй дітей...
Відбилось в цім, мов світ в краплинці,
Усе ество таких людей.
І як не соромно цій жінці?
Біжить з бульдогом, поспіша,
Збиваючи дітей з дороги...
Яка ж дрібненька та душа,
В якій живуть лише бульдоги!
Далеке їй життя нове...
І соромно мені, що дама
На нашій вулиці живе.
Не ця? Байдуже,— така сама!
Бульдог — він що? Бульдог — і все,
І не про нього, звісно, все це.
За даму стид мене трясє,
На даму гнівом повне серце:
Невже для неї пес оцей
Дорожчий за любов дітей?
Така, скажу одверто, дама,
В наш час... немов на сонці пляма!

СКОВОРОДИНІВКА

Село, і ліс біля села, і став,—
Колишня Пан-Іванівка. Козачі
Левади (Васильківський їх писав!).
Лиш дуб зоставсь.
Та крук на дубі кряче...
Давно-давно! Тут жив Скворода,
Під дубом цим, самотня в цілім світі,
Душа його терзалась молода,
Яку хотів, як пташку, світ вловити.
Філософ, і поет, і мандрівник,—
Ціпок в руках,
Свити́на за плечима,—
Ішов у світ, аж поки світ не зник
Перед його очима...
Йшов — крізь віки! — до наших світлих днів,
Пісні збирав, як бджілка мед із квітів,
Із уст свого народу, і яснів:
Себе в душі народу він помітив!
На перехресті вікових доріг
Шукав Свободу, Рівність...
Бачив — грати...
Всеволодний світ ловив, але не зміг
Душі його в кліть золоту піймати!
Всеволодний світ — оті царі земні,
Пихате панство,
Духовенство сите...
Неволя всюди і наруга... Ні,
Ти не такий повинен бути, світе!
В одежі з полотна, як змалку звик,
З душею нелукавою своєю —

Так і прийшов до нас в двадцятий вік,
В граніті підійнявшись над Землею!
Маєтки панські і пани-йвани,
І їх воли,
Й козачі їх левади,—
Все тлін і прах!
Забулися вони,
І світ вельможний більш немає алади!
Лиш дуб zostавсь, та й він давно засох.
Все тлін і прах, світ і його забуде.
Єдиновічним для усіх епох —
Людина,
І Свобода наша, люди,
І мрія наша,
Й пісня молода,
Що йде із уст від роду і до роду;
Єдиновічний і Сковорода,
Як пісня,
Як сама душа народу!

Малєївка, січень, 1963

НА ДАЛЬНИХ БЕРЕГАХ

ДУНАЙ

Я чув пісні про голубий Дунай...
Не знаю — де, але у Братіславі
Не голубий він,
А рудий, вважай,
Не тихий —
Неспокійний з краю в край,
Суворо в далеч води мчить іржаві!

Бурхливий він,
Могутній він,
Баский,
Мов кінь, якого не смирять вудила...
Здавалося б, йому немає діла,
Який там час,
Який там лад людський...

На цьому боці — сяйво прапорів.
Честь праці!
Першотравень... Пісня... Квіти...
На тому — Австрія.
Дивлюсь з-під брів...
Одна ріка.
Два береги.

Два світи.
На тому — ліс австрійський, сіножать...
Так чий, Дунаю, ти?
До половини
Дозволено його перепливати!
А далі — тільки вільна пісня лине...

Дунай, Дунай (вода руда, як дим!).
Дунай, Дунай (б'ють хвилі в берег грізні),
Коли ж ти знову станеш голубим,
І знову — тихим, як в народній пісні?

Коли, коли, Дунаю, будеш ти
Нас не роз'єднувати,
А єднати?
Хай дружби прокладаються мости!
Хай на мости йде сталь,
Не на гармати!

На березі дунайському стою —
Я, син Дніпра,
Твого, Дунаю, брата.
Про тебе сто пісень в моїм краю
Мені співала у дитинстві мати...

Уклін, Дунаю Іваничу, тобі..
Словак танцює, б'є об землю лихом,
Від фейерверків хвилі голубі..
Дунаю, будеш голубим і тихим!

Братіслава, 1961

КАРЛОВІ БАРИ

На взгір'ї дике до нестями
Лежить громаддя кам'яне.
Щодня, умившись дощами,
Там сарна зустріча мене.
Підкралася під самі ту-ї
Залізна сарна.
Камінь змок.
Цю скелю з сарною, ці кручі,
В народі звать — Єлені Скок ¹.
Внизу — там річка Тепла лине,
Наместе Леніна, театр,
Костьол святої Магдалини
І Вржідло ² — дар підземних надр.
Внизу — готелі та кав'ярні,
Винарні, бари, вар'ете,
Вітрини одягу шикарні
І колонада, де п'ете
Русалчину чи княжу воду —
Снагу заховану землі...
Ходить сюди ввійшло вже в моду
Для всіх туристів взагалі.
Внизу — дзвенить, клекоче місто...
На взгір'ї я! Куди не кинь —
Сніги, сніги блищать іскристо

¹ Оленячий стрибок (чеськ.). Справді, на скелі стоїть металева фігура не оленя, а гірської сарни. Зображення цієї скелі з сарною стало однією з емблем Карлових Вар.

² Гаряче джерело, найбільше з усіх карловарських джерел.

І гір безкрая далечінь!
Відціль, з пташиного польоту,
Я бачу гори, кручі всі,
Ліси крізь сонця позолоту
У неповторній їх красі!..
Підкралась на вершечок скелі
Залізна сарна, мов стрибка,—
Безрадісна, і невесела;
І безпросвітна, як журба.
Легенда дивиться у вічі:
Між круч оцих,
Дерев і трав
На звіра — ще в середньовіччі —
Сам Карл Четвертий полював.
І егері, і гончих зграя..
Не знаю, вбив щось Карл чи ні,
Аж бачить — сарна стала скраю
Над урвищем в височині.
Прицілився той Карл Четвертий,
Пальнув — упав підбитий звір,
Зірвався з кручі в прірву смерті —
У яр, в джерел кипучий вир..
Не повезло тобі, королю!..
А звір, упавши у потік,
Скупався в нім, напився вволю
Води гарячої — і втік!
Створив король молитву богу,—
Це чудодійне джерело!
Скупав свою недужу ногу
У тій воді — допомогло!
Була у нім цілюща сила —
В кипучім гейзері води!..
З тих пір, де б Карла не носила
Судьба,— вертався знов сюди!
Тут він заклав курортне місто,

Звів замок свій...
І відтоді
Складають люди
Урочисто
Гімн карловарській цій воді.
І я цю воду п'ю щорання,
І легшим відчуваю крок...
Благословляю полювання
І сарну цю — Єлені Скок!
Хай вічно б'є з землі — не в'яне
Води живої джерело!..
Пражани п'ють, і варшав'яни,
І москвичі — допомогло!
П'ють металурги з Подніпров'я,
Болгарка — ткаля молода...
Вона нам зміцнює здоров'я
І дружбу, ця жива вода!

Карлові Вари, 1962

КАРЛОВАРСЬКІ КОНТРАСТИ

1

Міцкевич, Гете, Сметана, Бетховен —
Погруддя, пам'ятники...
Дощ і дощ...
І Маркса бюст...
Храм Магдалини — повен!
Костьол цей — на одній з центральних площ.
В костьолі дзвонять. Тиша урочиста...
Віряни моляться... Яка ганьба —
В двадцятому столітті, в центрі міста
Коліна гнуть з покірністю раба!
Коліна гнуть, коли Гагарін Юрій
Піднявся в космос!
Це я не прощу!..
Монашка йде, як ніч, як привид хмурий,—
Годинник в неї, зонтик від дощу.
Її чекає «татра» — атрибути
Далеко не Христової доби!
У бога вірує? Не може бути!
У гроші вірує:
Дають — греби!
І — молодь, молодь — в храмі, біля храму,
А потім — в данцінг! В модних піджаках
Тиняються потому вечорами
Із приймачем на півпровідниках...
Звичайний день, і хлопці теж звичайні:
Дівчат кохають, видувають скло
На «Мозері»¹, мистецтва взнавши тайни —
Своїх батьків преславне ремесло!

¹ Славнозвісний завод чеського скла.

А знов зачує плач костьольних дзвонів,—
Він, що збудує кращий світ, ніж бог,
Стає рабом церковних забобонів
На люднім роздоріжжі двох епох.
Можливо, театральність це безвинна?
Можливо, старосвітський етикет?
Двадцятого ж століття половина!
Цього я не прощаю як поет!

2

В Річмонді¹, при вході в санаторій,
Посадили чехи деревце —
В пам'ять про політ людини в космос...
Як це добре!
Як чудесно це!
І — табличка: рік, число і місяць.
Поливають люди — хай росте!..
Німці тут лікуються, угорці,
І румунські друзі... А проте
Я не знаю нічєї мови.
Як сказати «добрий ранок» їм?
Усміхаюсь і кажу: — Гагарін! —
Оплесків ураз лунає грім.
— О, Гагарін! — всі мені гукають...
І відтак я зрозумів з тих пір,
Що «Гагарін» — значить «добрий ранок»
Мовами людей, хто любить мир!

Вдень я знову зустрічаю друзів.
Як сказати «добрий день»? І знов,
Усміхаючись, кажу: — Гагарін! —
Бо, на жаль, не знаю ж їхніх мов.

¹ Санаторій, де лікуються переважно громадяни СРСР та країн народної демократії.

Зрозуміли всі мене одразу,
Хоч вони по-нашім нітелень...
І з приємністю дізнавсь я знову,
Що «Гагарін» — це і «добрий день».

По вечері личить попрощатись,
Як сказати «на добраніч»? Як?
Тисну руку, говорю: — Гагарін! —
Бачу — чех, болгарин і поляк —
Всі мене прекрасно розуміють,
Тільки дивне слово це назвеш...
Значить, для усіх людей «Гагарін»
Означа і «добрий вечір» теж!

В Річмонді, при вході в санаторій,
Квітне деревце в усій красі...
Всі моєї Батьківщини мову
Розуміють на планеті.
Всі!

3

У Карлових Варах, в міжгір'ї крутому,
Де можна рукою дістати до грому,
Де б'ють з-під землі життєдайні джерела,—
Там пісня дзвенить українська весела!
У Карлових Варах, де вілли під тучі,
Співають дівчата про київські кручі,—
Доярки, свинарки, колгоспниці прості
Приїхали в Чехословаччину в гості!
Доярки, свинарки, жінки-агрономи —
З Тетієва-міста, яке невідоме
Не тільки у Чехії, кажучи строго,
Не кожен і в Києві знає про нього!

Сільські комбайнери, сільські трактористи
У Карлових Варах — радянські туристи!
Були вже у Празі,
У Пільзені, в Кладно,
Вивчали сільське господарство докладно...
А нині — неділя. Дівчата в сновці
П'ють воду з джерел,
Піднялись на лановці¹
На гору високу... В снігу всі дерева...
Погруддя Петра. І альтанка царева.
Він тут лікувавсь, цар всієї Росії,
В Карлсбаді, курорті для буржуазії.
Тепер приїжджають у Карлові Вари —
Доярки, свинарки, ткачі, сталевари!
Розкрили роти іноземні туристи,
Наводять фотоапарати іскристі
Панове з Парижа, Америки, Бонну:
— Ви звідки?
— З Тетіївського ми району! —
Співають дівчата дзвінку «Верховину»...
— Ол райт!
— Зеер гут!
— Вівал — чуть без упину...

І пісня лунає — широка, безкрая...
Хай слухає світ —
Україна співає!

Карлові Вари, 1961

¹ Фуцікулер (чеськ.).

КАРЛОВАРСЬКА ВАЗА

Блукаю в срібнім інєї,
Сліди у ліс протоптую...
Печаль смереки синьої
Горить сосною жовтою.

Дуби стоять оголені
Морозами, поземками,
Вверх здіблені, мов олені,—
Хапають сонця промені
На роги оберемками!

Сосни стрункі кераміки,
Прірв пазухи розхристані...
Пливуть хмарин кораблики,
Й нема ніде їм пристані!

Зірвалась враз метелиця
Над урвищами хмурими,—
Нехай зима простелиться
Снігами-кучугурами!

Завіяло порошею...
Як легко в горах дишеться!
У гори всіх запрошую —
Чи лижник ви, чи лижниця!

Знов сонечко над кручами,
Оглушеними тишею,
Над хащами дрімучими
Свое проміння вішає.

Заграло раптом в інеї,
Веселкою — над віллою...
Кришталь смереки синьої,
Кришталь берези білої!

І світ привидівсь вазсю
З химерними узорами,
З фантазією вашою,
Яку не знали вчора ми!

Уяви дивне видиво!
Стоїть художник враженим...
Він створить вазу світові
З точнісіньким зображенням:

Гори з барвистим інеєм
У дивовижній райдузі...
І ми цей витвір визнаєм,—
Дивися, мрій і радуйся!

Любуйсь її величністю —
Красою королевою,
Вкарбовану для вічності
В скло вази кришталевої!

Блакить гірського озера
І світлу гру метелиці
Узяв художник з «Мозера»,
Поніс у цех модельниці,

Щоб в день мого народження
Всміхались чудом-казкою
Ці гори, мною сходжені,
Із вази карловарської!

Ці кручі в срібних маревах,
Смереки в синім інеї,
Ці фантастичні барви їх,
Ці фантастичні лінії!

Так слався, дивне плетиво
Складува і художника,
Уявлення поетове
І костур подорожника!

І світ, що стане вазою
З химерними узорами,
З фантазією вашою
І мріями прозорими!

Карлові Вари, лютий, 1962

ЛІДИЦЕ

Могил бугри,
Метуть вітри...
Схилимо прапори!
У цих буграх
Священний прах,—
Не сміть стоять в шапках!

Німиї стою
У цім краю,
Немов солдат в строю...
Я смерть в бою
Стрічав свою,
Ти, Лідіце,— свою.

Благословен
Вогонь імен
У сяєві знамен!
Забуть війну?
Свій зір зверну
В недавню давнину:

Сто завірюх
Мело навкруг,
Прах-попіл тлів, не тух...
Прах-попіл цей —
Кістки людей,
Зойк женщин і дітей!
У серці й досі біль не вщух...
Я славлю непокори дух,
Ваш, партизани, рух!

Спалили всіх:
Старих, малих
Під автоматний сміх.
А від осель —
Журба пустель,
Та вітру карусель,

Та болю крик...
Будь проклят, штик,
І нині, і повік!
І в сні хай не привидиться
Страшне криваве літо це,
Твое страждання, Лідіце!

Ті дні страшні
Забуто? Ні!
Мільйон проклять війні!
Кулак вузлом...
Іду селом
З похиленим чолом.

Чом Хойзінгера
Й Шпейделя
Не судять досі? Чом?
Це з їх вини
У дні війни
Загинули вони...

Могили ці,
Немов бійці,
Кричать у всі кінці:
— Судити їх
За мертвих всіх
Перед лицем живих!

Лідіце, 1961

ВЛТАВА

Тече віками Влтава —
Красуня величава,
А зліва в неї, справа —
На конях скаче слава:

Лісами та ярами,
З сокирами, шаблями,
На грудях смертні шрами,
Бинтовані вітрами!

По цей бік — ворог скаче,
По той бік — ворон криче,
В полоні чешка плаче,
Кляне дитя незряче.

Спалили Яна Гуса,
Ридає чешка руса,
Кусає Жижка вуса,—
За Чехію помщуся!

По цей бік — Жижка скаче,
По той бік — ворон криче...
За волю стань, юначе,
Як серце ще гаряче!

В огні палає Влтава,
Кипить вода кривава,
А зліва в неї, справа —
В полоні гине слава...

Я Влтаву-партизанку . . .
Зустрів у травні зранку,
Як в'їхали на танку
У Прагу-полонянку.

У травні в сорок п'ятім
Обнявсь я з чехом-братом,
Порубаним, розп'ятим
Фашистом розпроклятим.

По цей бік — наші танки,
По той бік — наші танки,
Вітали нас пражанки
В травневі ті світанки!

Тече, мов пісня, Влтава —
Привільна, величава,
А зліва в неї, справа —
Стоїть на варті слава!

Чайки, чайки над нею,
Красунею моею,
І прапор над землею
З багряною зорею!

Прага, 1962

ПРАГА В ТРАВНІ

Праго, незабутні каштани твої,
Голубливі серпанки на Влтаві,
Де щебечуть в садах цілу ніч солов'ї,
Баламутять пражанок, лукаві!

Праго, зачарований слухаю я
Солов'їні весняні концерти...
Злата Праго, красуне слов'янська моя,
Стать над Влтавою б десь і завмерти...

Праго, мов зелені вітрила — сади
В солов'їнім пливуть океані...
Ти, світанку, гасить ліхтарі підожди,
Якщо тямиш хоч трохи в коханні!

Праго, вже проміння світанок простяг,
Засвітив у високій блакиті
Над Градчанами гордий державний твій стяг,
Наймиліший для чеха у світі!

Праго, я вітаю каштани твої,
Славлю руки робочі шершаві
Хай співають в садах
І в серцях
Солов'ї —
Над Дніпром,
Над Москвою,
На Влтаві

Прага — Київ, 1961

ДВІ ЗУСТРІЧІ З ВІТЕЗСЛАВОМ НЕЗВАЛОМ

1

Ми з ним удвох над Влтавою сиділи,
З рук годували чайок, голубів.
Над Празьким градом ранок голубів,
Стяг президентський в небо рвався сміло.
Був грудень. Але сонцем даль повита,
В блакиті мрів собор святого Віта.

Од сонця випромінювались очі,—
Так ось який він, Незвал Вітезслав!¹
Про Україну все мене питав.
— Я з Рильським у Москві стрічавсь охоче...
Хороший друг!.. Що написав нового?..
Люблю Тичину. Ладен вчитись в нього!

Черкнулося чола крило чаїне...
Чайки, і голуби, і сміх дітей...
— А як Сосюра? О, це соловей
В ряснім саду нової України!..—
І слухав я його розмову щиру...
Читав мені по-чеськи «Пісню миру»².

По Празі з ним гуляли в дні ті давні,
В далекий той п'ятдесят п'ятий рік.
— Народ радянський — слава йому ввік! —
Приніс нам волю довгождану в травні.

¹ Видатний чеський поет, лауреат Міжнародної премії миру (1900—1958).

² Поема, за яку В. Незвалу присвоєно звання лауреата Міжнародної премії миру.

Це — не забудем...
Не ходили ви ще
На червожоармійське кладовище?

До забуття любив свою він Прагу!
З захопленням розказував мені
Про Ледебурзький сад в Малій Страні,
Про Яна Гуса і його відвагу.
Про Яна Жижку...
Мирний місяць сходить
Над темрявою Чорновезьких сходів...

Він говорив про поклики високі:
— Минуле славне любимо своє!
Нащадок Гуса знає, хто він є,
Відкіль бере своє коріння, соки!
Ми свій вогонь взяли — пишу про те я —
В розкутого у Жовтні Прометея!

Від Прометея наш вогонь і слава...
Народе мій, нескорений в віках! —
Сіяла Прага у вогнях-віпках,
Всміхалась їй ширококрила Влтава...
Вся зустріч пригадалася допіру...
В дніпровий край повіз я «Пісню миру».

2

І знов я в Празі. Та один
Ходжу по набережній Влтави.
Його нема. Не прийде він
В дні торжества свого і слави.
На Вишеградській на горі
Стоїть він в променях зорі.

Чайки такі ж і голуби
Над Влтавою, як і раніше,
Такий же вітер боротьби
Над Празьким градом стяг колише...
Стою на Карловім мосту,
Вітаю Прагу золоту.

По волі гіда йде маршрут
На кладовище знамените:
Неруда Ян і Дворжак тут,
Могила Чапека в граніті,
Немцовой пам'ятник... А це —
І я спинивсь. Лице в лице:

Так от де знов зустрілись ми!
Забилось серце у тривозі:
Дивилися на мене з тьми
Знайомі очі, очі в бронзі...
У бронзі Незвал Вітезслав!

Живим був.
Пам'ятником став.
Схиляю голову в журбі.
Не про таку я зустріч мріяв...
Я віз волошки голубі
Йому з Дніпра, як дружби вияв...
Кладу волошок мрійний цвіт
На сірий гробовий граніт.

Уклін вам, вічності жильці!
Граніт і бронза, дати смерті...
Але навіщо дати ці,
Коли вам жити у безсмерті?
Безсмертним бути і — земним!..
Шість літ не бачилися з ним.

Стою з поетом віч-на-віч,
Думками весь до нього лину...
Йому вже жити для сторіч,
Мені ж вертатись в Україну,
Творити пісню про наш день...
Багато треба нам пісень!

І от здалось в одну з хвилин —
Всміхнулись пам'ятника очі,
Й почулося — промовив він
(Так уявилося, так я хочу!):
«Поете, серцем не холонь,
Як Прометей, неси вогонь!

Неси в усі кінці землі —
В людські серця,
У їхні мрії,
Щоб не згасили сили злі
Надії людства молодії!
Живи, поете, для людей,
Як Прометей!
Як Прометей!»

І пам'ятник, здалось, ожив,—
Ми знов ідем на берег Влтави,
Годуем чайок, голубів,
Стрічаєм ранок золотавий,
Немовби Незвал Вітезслав —
Живий! Ніколи не вмирав!

Прага — Київ, 1961

БАВАРІЯ З ВІКОН ВАГОНА

Від Праги до Парижа путь ішла
Через Баварію — німецьку землю,
Що завдала народам стільки зла,
Хотіла погасити сонце Кремлю...

Так ось вона, Баварська ця земля,—
Красоля біля вікон, чорнобривці...
Хто б міг подумать, глянувши здаля,
Що тут родилися фашистські вбивці!

Доми з високопіднятим чолом,
Балкони, мезоніни...
Тісно.
Густо...
Орють волами, косять ще й серпом!
Опудало маячить на капусті...

Дубові та березові гаї,
Плантації зелені хмелю всюди...
Які красиві, справді, тут краї!
Які хороші быть повинні б люди!

Та це — з вікна вагона. Це — здаля...
А зблизька — й досі ниють мої рани,
Знов Бонн свої гармати націля
На Схід,
Муштруючи солдатів зрана...

Червоні, чорні — всяких кольорів
Дахи домів звелися черепичні.

Похмуро знову дивиться з-під брів
На мене вся ця готика сторічна!

І кірхи, і розп'яття край воріт,
Багато барв,
Багато всюди квіту...
Не віриться, що звідси вийшла в світ
Війна, страждання сіючи по світу!

Немов саме блаженство тут, немов
Життя оцих мирян — служіння богу.
Ці квіти в вікнах...
То не квіти — кров
Мого дитяти вбитого малого!

Красоля і калачики в вікні,
У палісадниках — жоржини, маки...
Дивлюсь на них, а ув очах мені
Війни мигтять криваві й досі знаки.

Калачики на вікнах. І — війна...
Як може під одним це дахом жити?
Дивлюся на Баварію з вікна:
Це кров мого народу — ваші квіти!
У Нюрнбергу солдати йдуть в строю,
Америку заслужують прихильність...
Я був на фронті, кров пролив своєю.
Ці квіти
Не притуплять мою пильність!

Поїзд Прага — Париж, 1956

ГОТУЮСЬ В ПОДОРОЖ ДО ФРАНЦІЇ

1

Що знав про Францію я з юних літ?
Французьку булку (нинішня російська),
Наполеона, що скорив весь світ,
Розгром його у нас, в Росії, війська...

Знав каламбур: «Мартин теля пасе,
Марія льон тре...»

О студентські жарти!
Любив Ронсара, і Гюго, і все,
Що треба знать студенту біля карти.

Чув про Бастілію, про Пер-Лашез,
Про чудо-юдо — Ейфелеву вежу...
Паризької комуни день не щез,
Він — не погас!
Він запалив пожежу!

Він — стяги піонерські вогневі,
Він — співана ще змалку «Марсельеза»,
Він на Двадцятім з'їзді у Москві
Палав огнем у виступі Тореза!..

Про Францію узнати більше б варт...
Як мало знаю я навдивовижу,
«Мартин теля пасе» — це, звісно, жарт...
Готуюся в мандрівку до Парижа.

2

Франція почалася для мене в Києві
З енциклопедій. Склав собі план:

Вивчаю Париж, парижанок,— які є ви?
Переді мною — Матісс, Сезанн.

Книги Бальзака, Золя... І — в полоні ми
Вулиць паризьких, дійсності, мрій.
Вся Франція умістилась — з колоніями! —
В київській тихій кімнаті моїй.

Йшла підготовка фронтальна і флангова,
Душу пізнати країни, людей!
Бачив Жері «Шостий поверх» — в Вахтангова,
В Харкові — Сартра «Ліззі Мак-Кей».

Це — драматурги французькі, сучасники...
Бачив «Франсез комеді» у Москві...
Дружба культур! Для народів це — празники.
Люди уміють дружить трудові!

Молот і серп на червоному паспорті —
От він і весь, наш туристський багаж.
Франція! Дружбі народів — не згаснути!
Ідемо поїздом.
— Бон вуайаж! ¹

Київ, 8. VIII. 1956

¹ Щасливої дороги! (Франц.)

**ПРИВІТ ТОБІ,
ФРАНЦУЗЬКА ЗЕМЛЕ!**

На землю Франції вступили ми вночі.
Привіт тобі, вітчизно «Марсельези»,
І вам, Паризької комуни кумачі,
І вам, Ліона славного ткачі,
І вам, солдати армії Тореза,—
Від круч Дніпра,
Деснянської берези!

Як на Дніпрі моїм, на Марні краснотал...
Земля французька дивиться убого.
Тут народивсь «Інтернаціонал»,
Що гнів народний на дев'ятий вал
Підняв, нові одкривши нам дороги,
Народ привівши наш до перемоги!

Уранці-рано прибули в Париж.
Пробилось сонце через хмару сіру...
Сіяй же, сонце, з голубих узвиш!
Стрічай, Париже, нас,— ти вже не спиш?
Ми привезли тобі з країни Миру
Палкий привіт
І нашу дружбу щиру!

Париж, 25. VIII. 1956

ПАРИЖ

Я Париж полюбив не за те,
Що зустрів там красуню якусь,
Закохався у неї...
Пусте!
Багатіша красунями Русь!

Я Париж полюбив за красу
Його площ, Єлісейських Полів¹
І за Сени русяву косу,
Від якої Париж захмелів!

Полюбив я прекрасний Париж
За кипучі бульвари його...
О Париж,
Ти на мене зориш
Іменами Бальзака, Гюґо!

Я люблю широчінь твоїх площ,
Безкінечність бульварів твоїх,
Коли сонце ясне
Й коли дощ,
Коли музика в парках і сміх...

Древній острів на Сени — Сіте,
Де піднісся Нотр-Дам де Парі...
Осінь листя пожовкле мете,
Крутить листя, мов думи старі.

¹ Одна з головних вулиць Парижа.

О Париже! Дві тисячі літ,
Задивившись в Сену свою,
Ти чаруєш красою весь світ,
А сьогодні — всю душу мою!

Полубив я веселих людей —
Парижан, парижанок струнких:
Очі — сонце ясне між алей,
Із очей — іскрометливий сміх!

Лувр... Сорбонна під сяйвом зірок...
Знане з книг я в усім пізнаю.
Переконаюсь: кожен мій крок
Воскрешає уяву мою.

Пляс Конкорд¹. Бовваніють здаля
Вісім статуй...
І спогад іде:
Тут повісив народ короля,
І убивцю Марата — Корде.

Тут робочі в диму барикад
Захищали Комуну свою...
По літопису славних цих дат
Твій характер, Париже, визнаю!

Пляс Бастілії. Звідси у світ
Пролунав революції грім...

¹ Пляс де ля Конкорд, площа Згоди, — найбільша і найкрасивіша площа Парижа. Тут гільйотинували короля Людовіка XVI, страченого за постановою Конвенту, королеву Марію-Антуанетту, герцога Орлеанського, убивцю Марата — Шарлотту Корде.

Кров народну цей бачив граніт.
В знак Свободи — колона на нім.

Шелестить пожовтілий платан,
І здалося в тім шумі мені —
Це співає наш друг Ів Монтан
Про Париж свої ніжні пісні!

До Великих Бульварів піду,
На Монмартр подивлюсь, Сен-Жермен,
Зупинюсь в Люксембурзькім саду...
Скільки чув цей розложистий клен

Тут студентських зітхань уночі
І признань у коханні палкім...
Не виказуй ці тайни, мовчи,—
Хто не був з нас колись молодим?!

Шум кафе, сміх кокетливих дів,
Що рум'яна кладуть на лице...
Білу жінку тут негр полюбив
І його не лінчують за це!

Вдень на площі студент обніма
Свою милу відкрито, при всіх,
І любов ця прилюдна німа
Не вважається й трохи за гріх!

Бачив я і Мадлен, і Пігаль —
Центр розпусти, нічних кабаре,
Де Венеру, закутану в шаль,
П'яний янкі
За франки
Бере...

Не люблю я Пігаль уночі,
Дно падіння твого, о Париж,
Очі блудниць твоїх — дві свічі,
Що метеликів ловлять за гріш,

Хто — на модне манто, хто — на хліб...
Злидні й розкіш,
Повії й церкви...
Не помітить цього взагалі б...
Не помітить не можете ви!

...Слухав я, о Париж, в ранній час
Гул гудків, спів заводів гучних...
Я люблю робітничий твій клас!
У Монтре¹ стрів я друзів своїх —

Комуністів, по зброї братів,
По війні...
Знову Шпейдель воскрес?..
У Парижі б я жити хотів,
Якби був президентом Торез!

Не багатством палаців, прикрас,
Не п'янкими бульварами, ні,—
Тим, що стяг комунарів не згас,
Ти, Париж, полюбився мені!

Париж, 6. IX. 1956

¹ Робітничий район Парижа,

ВУЛИЦЯ МАРІ РОЗ

В Парижі, на вулиці Марі Роз в будинку № 4 з липня 1909-го по червень 1912 року жив В. І Ленін. Влітку 1911 року в передмісті Парижа Лонжюмо Володимир Ілліч організував партійну школу. Про це пам'ятають французи.

В Парижі, на вулиці Марі Роз,
За рік до мого народження,
Коли лютував у Росії мороз
І путами воля була стрижена,—
Далеко від рідного дому
Жив Ленін... В потоці людському

В Парижі по вулиці цій ідемо...
Тут Ленін широкими кроками
Спішив на околицю — у Лонжюмо,
Людей вечорами збирав глибокими,
Учив комунізму надійно,
Засновував школу партійну.

Французи повік не забудуть цих днів!
Робочі казали нам з гордістю:
— Наш — Ленін!
У нас, у Парижі він жив!..
Незборні ми ленінською незборністю!
В колонах в дні травня зелені
Із нами крокує наш Ленін!

Багато в Парижі ми бачили див.
Та серце ще дужче хвилюється,
Хвилюється серце —
Ленін тут жив!
Леніна кроки чула ця вулиця...
За це ти мені ще щиріше,
Ще більшч подюбився, Париже!

Мені особливо Париж дорогий,
Коли в нім шумлять демонстрації...
Ленін іде по країні моїй!
Ленін іде по Франції!
В знаменах червоного цвіту
Ленін крокує —
По світу!

Париж — Київ, 1956—1958

ВОГНІ НЕОНОВИХ РЕКЛАМ

Як прийде вечір, тут і там
Зеленим, білим сяйвом, рижим
Огні неонових реклам
Кричать заклично над Парижем:

«Зайдіть, мосьє!
Вітрини — повні. Крам — хороший...»
В мосьє зайти бажання є,
Але в мосьє немає грошей!

«У «Лафайєтт»¹ зайдіть, мадам,
Все знайде тут мадам для дами...
Купіть!
Купіть!» —
Огні реклам
Над Єлісейськими Полями.

Немає франків? Геть назад!
В Парижі люблять франки,
Франки!
За франки — і мандат в сенат,
Й любов красуні парижанки...

З вітрин кричать до вас авто
В реклам неоновім промінні:
«Купіть!
Купіть!»
Але ніхто
Не купить їх в ці дні осінні.

¹ Найбільший універмаг в Парижі, відомий по роману Золя «Для щастя дам».

В вельможі є авто свої,
А рядовий, простий робочий
Не прогодує і сім'ї,
Хоч він авто б купив охоче!

Машини, одяг робить — він,
А гроші, франки — у заможних...
Париж — це виставка вітрин,
Вкрай повних,
І кишень порожніх!

Все рекламується — гляди —
Від назв кіно до кока-коли.
Мовляв, десертної води
Такої ти не пив ніколи!

Покуштував її я теж,—
Звичайна суміш морсу з квасом...

Огні реклам, як блиск пожеж,
Вас приголомшують тим часом.

Все є в Парижі! Всякий крам!
Шовки і шерсть, манто з лисичок,
Але чому ж усі мадам
Одягнені в дешевий ситчик?

Здаля — красиво, підійди —
В мосьє костюми грубошерсті...
У нас у Києві — куди
Багатше ходять. Слово честі!

...Все є в Парижі... Так чого ж
Ви не купуєте, нужденні?
Смаку нема, як у вельмож?
Немає франків у кишені!

Сліпуча розкіш Ріволі...¹
А в підворотті, в темнім місці,
Спить безробітний на землі:
Дружина з ним.
Дитя в колиці.

Бездомний він! Є дві руки,
Та руки ці в Парижі — зайві...
Иду, стискаю кулаки
В реклам неоновому сяйві.

Бульвари, вулиці усі
Осяюють огні лукаві:
«Зайдіть, мосьє!..»
«Зайдіть? Мерсі!..»
Що може взять він? Чашку кави.

Такий бюджет, чорт забери!
В Парижі люблять франки,
Франки...
Не всім веселі вечори,
Не всім несуть надії ранки.

Багач і франки має, й фрак,
В багатія — і влада, й вілли...
Чому це так?
Чому це так?
Віки від дум цих посивіли!

Иду Парижем в повний зріст.
Туман.
Передранковий холод...

¹ Одна з головних аристократичних вулиць міста, що славиться дорогими крамницями, ресторанами, кафе.

Як добре це, що я — турист,
Що паспорт в мене — Серп і Молот!

Світає вже. І тут, і там
Зеленим, білим сяйвом, рижим
Огні неонових реклам
Поволі гаснуть над Парижем...

Париж, 26. VIII. 1956

НА НАБЕРЕЖНІЙ ВОЛЬТЕРА

В Парижі, де платани променисті,
На узбережжі Сени — Ке Вольтер,
Стоять лотки паризьких букіністів.
За Франса так стояли
І тепер.

Собор Нотр-Дам замріявся в тихій Сені...
Як сонце кине перші промінці,—
Відкриються ці ящики знаменні
Край парапетів.
Є вже покупці!

З'являються бібліофіли зрання...
Годинами тут порпавсь Франс колись,
Вишукуючи рідкісні видання.
І зараз є любителі — дивись!

Ось юнака сховала тінь зелена —
Студент Сорбонни щось перегорта.
Схилився він, читає том Верлена...
Поезія! Надія золота!

Переглядаю теж лотки-вітрини...
І вмить — з обкладинки — мені в упор
Із пістолета цілиться людина...
Американські комікси
Й собор

Нотр-Дам відбили Сени тихі води,
Відбились в Сені божий храм і ніж...

Ганс Шпейдель — кат французького народу —
Приїхав знову, кажуть, у Париж.

Підводять знову голови фашисти...
Не спить французький робітничий клас.
Париж уміє погулять іскристо,
Та «Марсельези» дух в нім не погас!

Над Сеною-красунею в Парижі,
На узбережжі тихім Ке Вольтер,
Беруть «Юманіте» газети свіжі...
За Франса так не брали, як тепер!

Нова гряде, комуністична ера!
Червоний стяг несуть робітники
По набережній Франса і Вольтера,
Повз букіністів,
Де стоять лотки...

Париж, 1956

СЕНА

Сена! Скільки є легенд про неї,
Про її принадливу красу...
Я іду в платановій алеї,
Їй волошку з-над Дніпра несу.

Розлилася велична Сена —
Гордий спокій...
Вечорова синь...
Від платанів тінь в воді зелена.
Стань і мрій... А в далеч оком кинь —

Височіє Ейфелева вежа,
І вогні реклам горять ясніш...
На деревах — осені пожежа,
В полум'ї осінньому — Париж.

Бачу два у човні силуети...
Сена.
Тінь зелена,
Молодик.
Сміх... І дзвін гітари... Човне, де ти?
Десь під Луврським під мостом він зник.

Попливли закохані у парі...
І мені здалося, що то я,
Що в тім човні під акорд гітари
Одпливає молодість моя...

Знов з'явився човен, хвилю ріже...
Ніч на Сені! Мрійно очі мруж...

Гарно тут, під зорями Парижа,
Краще, ніж сидіти в «Мулен-Руж»¹,

Слухатъ бугі-вугі завивання
Десь на пляс Пігаль у вар'єте...

Сена.

Човен.

Золоте світання...

Молодість удруге не цвіте!

Київ, 21. IX. 1956

¹ Нічне кабаре в Парижі.

НОТР-ДАМ

(П'ять сонетів)

1

Обсіли собор цей легенди похмурі,
Та й сам він, Нотр-Дам, як легенда стоїть,
Це диво мистецтва минулих століть,
Готична симфонія архітектури.

У небо звелась ця краса — горді мури,
На бронзу фігур перейнявши блакить,
Застигши у Сені, навік, не на мить,
Які б не шуміли житейські там бурі!

А бурі шуміли, вривалися в храм...
Ховавсь Квазіmodo тут... Книга знаменна
Віктора Гюго повіла про це нам...

Хвала тобі, праце людини натхненна!
Художник малює з-за Сени Нотр-Дам...
Та він не відтворить його так, як Сена!

2

Сховалась під склепінням сіра мла.
Не мла — то причаїлись там сторіччя!
Лягла скорбота на святі обличчя...
Гуде орган...
В соборі служба йшла.

О скільки тих, що моляться! Хвала
Ісусові! Храм сповнений величчя.
Стоять віряни в млі середньовіччя,
Навколідшки спустившись спроквола.

Гуде орган... І стелиться туман
Від свіч, від мідних лиць святих, від чаду...
Молились тут і Гі Молле, й Шуман,

Готуючи війська за океан
Душить Алжір, вбивати єгиптян...
І бог благословляв насильства владу!

3

Мовчать химери дивні вздовж карнизу.
В відсіку храму при сліпих свічках
Звисають капелюхи на шнурках
Від самого склепіння аж до низу.

Єпископів ці капелюхи — сизі
Від пилу, почорнілі у віках...
Володарі їх, кинувши свій прах,
Стоять у черзі в рай,
Чекають візу...

Нам кажуть: як перегниє шнурок
І капелюх впаде на твердь підлоги,—
Душа того єпископа-небоги

В ту ж мить до раю свій направить крок...
Не падають щось капелюхи многі,
Гріхи тримають тих святош за ноги!

4

Сидять, стоять парафіяни. Гоже
І на коліна власти ув екстазі...
Сміялись? Я — турист. Ні в яким разі!
Направоруч — Паризька матір божа.

Так ось вона яка! Ні, не вельможа,—
Проста мадам з дитям... Згадав одразу:
Її стрічав я десь в універмазі,—
Струнка, тонка, на парижанку схожа!

Не статуя — живий цей мармур білий!
За святотатство... що ж, читачу, вилай,
Але, їй-бо, типова парижанка!..

Ця статуя — дарунок з Гваделупи...
Захоце янкi — й богоматір купить.
Держави й уряди купують янкi!

5

Оці химери на соборі,
Ви думаете,— водоскиди?
Й легенду повідають гіді:
Чорти вночі, як згасли зорі,

На храм напали в злобнім хорі,
Щоб зруйнувати! Вчувши біди,
Бог повелів: «Хай кара зійде!» —
Й закам'яніли ці потвори...

Легенди, звісно, є легенди...
А ці на дверях орнаменти,—
Чаклун створив?
Трудящі люди!!!

Чому ж на пам'ятниках всюди
Все — королі? Не королям,
Народу пам'ятник — Нотр-Дам!

Париж, 1956

В ЛУВРІ

1

Венера Мілосська

Чого неспокійний мій зір,
Чом туга мене не покине?
Шукаю тебе з давніх пір,
Венеро Мілосська, богинє!
Тобою я марив, повір.

Ця грація, ця простота...
Ні, ні, ти — земна! Не богиня!
Твої цілувались уста!
В очах сяла іскорка синя...
І посмішка ця не свята!

Не з неба — з землі ти прийшла!
Ці мрійно прижмурені очі,
Цей мармур — в нім стільки теплї!
А що, якби ти ожила?
О вродо!
О чари жіночі!..

2

Ніка Самофракійська

Чи вчулося? Щогла скрипить...
З далеких віків, наче зблизька,
Крилата ця жінка летить —
Перемога Самофракійська!

Вчуваються бою грім...
Її не забуду довіку,
Цю статую — жінку з крильми,
Цю статую з мармуру — Ніку!

Ввижається моря блакить,
Співучі над нами вітрила...
Ми бачимо: Ніка летить!
В напрузі розгорнуті крила —

Казково-прекрасний порив!
Скрип щогли, шум вітру морського,—
Мчить Ніка на крилах вітрів...
Така ти і є, Перемого!
Таку я тебе і зустрів!

8

Монна Ліза Джоконда

Чомусь уявлявся мені
Портрет Монни Лізи Джоконди
Великим полотнищем... Ні,
Маленький по розміру онде —
Між інших — портрет на стіні.

З-за лісу голів, з-за плечей
Німкень, негрів з Мадагаскару
Я бачу крізь натовп очей
Очей її усмішку кару,
Цнотливу спокусу очей!

Немов ожило полотно,—
Безсмертна в нім сила принали!
Хвилює студента воно,
Абата,
Матроса з Гренади —
Сьогодні. І вчора. Й давно.

Чарує краса молода —
Брів чорних лукава підкова,
Коса, що на плечі спада,
І усмішка ця загадкова,—
Хто тайну її розгада?

Я бачу тремтіння губи,
Я голос в тій усмішці чую:
«У небі не знайдеш судьби...
На мене поглянь, молодую,—
Земную мене полюби!»

Париж. 1956

ЕЙФЕЛЕВА БАШТА

— Ви не були на Ейфелевій башті?
О! — цмокає француз.— Це — дивовижа...
Що — не були? Не бачили? Завважте:
Ви, значить, ще не бачили Парижа!

Емблема міста — Ейфелева вежа!
В путівниках вона, на книгах, картах,
На запальничках, навіть на одязі...
Туристові її побачить варто!

Дивлюсь на зріст її трьохсотметровий,
На чудо-юдо — плетиво зі сталі.
На ній хмарки сидять і хмурять брови,
Перепочинуть — і рушають далі...

Тут сонце косу свою русу чеше,
Проміння золоте іде від неї...
На вежі я! Париж відкрився вперше —
Живий, якого не вмістить в музеї!

Побачив не Пігаль, де місяць сховався,
Над «Мулен-Ружем»,— інші краєвиди:
Дими, дими над трубами заводів,—
Париж, який від нас ховали гіді!

Париж, де Маркс із Енгельсом зустрілись,
Париж, в якому жив наш рідний Ленін,
Де вперше стяги Травня загорілись —
Червоні стяги
В дні весни зелені!

Париж — лежить під нами! Ми — на небі!
Згори Париж, немов поштова марка.
Пізнаємо з приємністю для себе:
Он — Лувр, Нотр-Дам,
Ось — Триумфальна арка!

І Сена, Сена, що, мов срібний пояс,
Обперезала стан Парижа...
Сена!
Мости на ній...
Подався в далеч поїзд...
Булонський ліс підняв свої знамена...

Й на небі сувеніри є, завважте!
Є кока-кола.
Є питво і їжа...
Ви не були на Ейфелевій башті?
Так, значить, ви не бачили Парижа!

Париж, 1956

ЄЛІСЕЙСЬКІ ПОЛЯ

Красивий зблизька і здаля
Прспект Єлісейські Поля!

Відкривсь він з майдану Конкорд —
Широкий, прямий, як стріла...
Сьогодні гуляє народ,—
Хвала цьому дневі, хвала!

Полотнища мають знамен,
Хвилюється море пісень...
Навіки будь благословен,
Визволення радісний день!

Гори, фейерверку, гори ж,
Це — Франції стяги,— погляньте!
Свій день відзначає Париж —
Визволення від окупантів! ¹

І в чорні фашистівські дні
Ми знали: Париж не поникне!
Відбилися в Сені вогні,
У темних парламенту вікнах...

Святкує Париж трудовий!
І тільки міністрам, бач, ніколи:

¹ 25 серпня 1956 року Париж святкував дванадцятиліття свого визволення від німецько-фашистської окупації. Цей день щорічно відзначається по всій Франції.

У них розпорядок є свій,
В парламенті — літні канікули!

Огні фейерверків, пісні
І трикольорові знамена...
Близький ти сьогодні мені,
Париже,
І рідний для мене!

Ішли парижани — їх тисячі,—
І усміхом кожен яснів...
Це свято у серці висіче
Новий до фашизму гнів!..

Красивий, шумливий сьогодні
Проспект Єлісейські Поля!

.
І з жахом на товпи народні
Буржуй поглядає здаля...

Париж, 25. VIII. 1956

МОГИЛА НЕВІДОМОГО СОЛДАТА

На пляс Етуаль — площі Зірки,
Де шум не стихає й на мить,
В могилі,
Обдурений гірко,
Солдат Невідомий лежить.

Поліг він в бою під Верденом
У дні світової війни,—
Плита розказала про те нам
Під шепіт сумний давнини...

І вдень, і вночі на могилі
Горить негасимий вогонь,
Знамена над ним посмутнілі
Звисають з державних долонь...

В тіні Триумфальної арки
Лежить Невідомий солдат...
Йому б веселитися в парку,
Йому б цілувати дівчат!

Йому б працювати на заводі,
Йому б виноградник ростить,
Йому б...
Але мріяти годі,—
Солдат у могилі лежить.

Скажи, Невідомий солдате,
Чи знав ти, за віщо ішов
Життя молоде віддавати,
Гарячу пролить свою кров?

Жоржини живі на залізній
Плиті...

У задумі стою.

«Віддав я життя за вітчизну,
За Францію рідну свою».

Скажи, Невідомий солдате
Полків незчислених і рот,—
А хто ти? Чи можеш згадати?
«Я — Франції син!
Я — народ!

Під арки залізної грати
Поклали мій прах... Гний і тлій...
Не хочу я більш умирати
За тих, що на смерті моїй
В Парижі, Марселі, в Ліоні,—
Банкіри, тузи біржові,—
Прибутки гребуть мільонні,
Плануючи війни нові...

Не хочу я війн і колоній,
Не хочу в могилі лежать...
Букети червоних півоній
І маки на луках, де гать,—
Це вбиті ткачі, вуглекопи,
Робочі заводу Рено,
Це кров всіх солдатів Європи,
Що вбиті тепер. І давно...

Я впав у бою під Верденом,
За Францію йшов...
За яку?
За ту, де робочий — поденним,
А влада вся — біржовику?

Не хочу за це умирати!..»
...Повз арку в задимлену путь
Нові невідомі солдати
В Алжір умирати ідуть.

За кого? Для кого? За віщо?
Куди ти женеш їх, Париж?
Ідуть засівать кладовища,
Магнатам ідуть по бариш

Повз пляс Етуаль — площу Зірки,
Де шум не стихає й на мить,
Де брат їх,
Обдурений гірко
Солдат Невідомий, лежить.

Ялта, 1958

БУЛОНСЬКИЙ ЛІС

Я ще на Ейфелевій вежі
Його помітив з висоти:
Він — мов палав на всі світи
Осіннім полум'ям пожежі...

Булонський ліс! В твоїм безмежжі
Оце б із милою брести...
Як жаль мені, що виріс ти
Не на дніпровським узбережжі!

Поміж кущів, серед поляни
Відпочивають парижани —
В авто,
В наметах,
Просто так...
Хоч всюди людно, день — що з того? —
Цілує дівчину юнак...
Любов не бачить анікого!

Париж, 27. VIII. 1956

НІЦЦА

Олені Косарик

1

Ніцца ввечері

Хвиль безбережних голуба принада,—
Так ось вона, славетна Ніцца та!..
Спалахує Англійська променада¹
Над морем, як підкова золота...

Підкова! Зберегли повір'я люди:
Той, хто підкову знайде на путі,—
Щасливий, кажуть, все життя вже буде,
Не відатиме горя у житті!..

Сіє Ніцца — золота підкова
На середземноморських берегах.
Здаля — приваблива і загадкова,
Зблизька — фальшивий блиск в її вогнях.

Розкішна Ніцца, пишна і красива!
Ці пальми, що підсвічені вночі,
Вітрини ці,
Кафе,
І сйива злива,
За столиками — пані й паничі!..

Під шепіт моря тчи розмову тиху...
Ти знайдеш все тут, ненажерна плоть:
Смокчи коктейль, цілуй красунь на втіху...
Сум, як горіх, тут можеш розколоти!

¹ Набережна Ніцци, яка має форму дуги. Увечері вся вона залита світлом неонових вогнів.

Істерика реклам... І хвиля п'янка,
Мов кіт-вуркіт, дрімотно муркотить...
І вие джаз, трясе, як лихоманка,
Трясе, не затихаючи й на мить.

Концерти, казино... Вся ніч — в розвазі!
Як віяла — пожовклі пальми в млі...
Тут богу втіхи моляться в екстазі
Мільярдами хрещені королі!

Вони знайшли цю золоту підкову!
Палé Негрéско ¹ в райдузі вогнів...
Пляж персональний!. Ну, а вранці — знову
У Монте-Карло...
Біль пече і гнів,

Як бачу отакого мільярдера
На «кадилаку»... Поруч — крик очей
Голодного, що онде біля скверу
Газети продає...
На хліб ачей!

З англійської цієї променаді —
Під горами, з підстрижених терас —
Я бачу мертві лози винограду,
Оливкові гаї... Мороз якраз

Побив зимою їх у всім Провавсі...
Чи виживе цю зиму селянин?..
В пале Негреско —
Музика і танці,
На променаді — шерхлий шурх машин...

¹ Один з нейфешенебельніших і найдорожчих готелів Ніцци.

Що мільярдерам до біди народу?
Вони знайшли підкову золоту,
Вони щасливі з роду і до роду,
Для них — і джази, і сади в цвіту!

Ні, до життя такого я не звикну...
Вікно в готелі зачинив своє...
Як вітер, джаз вривається і в вікна,
Тривожить серце,
Спати не дає...

Ніцца, 31. VIII. 1956

2

Ніцца вранці

Сонячна Ніцца, далі прозорі,
Хвиль голубий прибій...
У Середземнім гойдаюсь морі,
Як в гойдалці голубій.

Може, хоч море зніме утому...
Що це там на воді?
Водний велосипед! І на ньому —
Буржуйчики молоді...

Гарну розвагу винайшли люди —
Кожен мускул засмаг...
Коли ж у нас продавати буде
Київський універмаг
Водні — такі от — велосипеди
Для хлопців і дівчат?
В спорті нам треба бути попереду,
Дужчими від буржуйчат!

Ніцца уранці тиха і млява,
Спить вона до обід...
Сонце у морі рибкою плава,
Ген — золотий її слід!

З берега кинув рибалка хрипко
Вудку. Звисла рука...
Кожного дня золоту він рибку,
Кажуть, з води виклика.

Хоче просити у неї щастя...
Друже, часи не ті!
Рибку піймать золоту не вдасться —
В казці вона, не в житті...

Очі в рибалки сумно-суворі,
З вудкою стій,
Дубій...

Сонячна Ніцца, далі прозорі,
І хвиль голубий прибій...

Ніцца, 1. IX. 1956

3

Ніцца в дощ

В дощ Середземне море бурхливе,
Хиляться пальми,
Гнуться оливи,
Чайки над морем — розхитано ж глиб —
Спритно полюють на риб...

Вкуталась Ніцца в хмари, як в світер.
Вітер гуляє,
Злива і вітер!..

В Ніцці у час отакий не були ви?
Значить, не знать вам, як плачуть оливи!
Вбиті морозом, пожовклі сьогодні,
Плачуть оливи...
Це — сльози народні!

Плачуть оливи... Та що це я, справді?
Ніццо! В тобі ж народивсь Гарібальді!
Ось його домик. Табличка сія:
Вулиця носить це славне ім'я!
Пам'ятник тут Гарібальді стоїть...
Сонце пробилось.
Всміхнулась блакить...
Ніццо, свого Гарібальді люби!..
Сіли у ноги йому голуби...

Ніцца — це місто троянд. Двічі в рік
Квітнуть троянди тут.
Гай із оливок, що зжовк на морозі,—
Знову розквітне!
Весна вже в дорозі!

Квіти — квітуйте,
Рибалки — рибальте!
Ніццо, нового роди Гарібальді!

Ніцца, 1. IX. 1956

МОНТЕ-КАРЛО

Усе тут не так, як в людей, все — інако.
Стовпи із зображенням різних святих —
Оце і кордони князівства Монако.
Хто з грішми — відкриті кордони для тих!

На кручах крутих Середземного моря
Приткнулось Монако — найменша з держав...
Нема тут податків! Не звідав тут горя,
Хто пити-гуляти сюди приїжджав!

Владичить тут князь над населенням трохи
Щось більш за Коломак...¹
А втім — все одно!
Ніякі насущні проблеми епохи
Його не турбують, окрім казино.

Вмістилась у жмені б держава Монако,—
Князівський палац. В центрі —
Ігорний дім...
Сюди приїжджають вельможні гуляки,
Щоб тут, в Монте-Карло, розважитись їм.

Монако, це, власне, і є Монте-Карло:
Рулетка!.. До неї, в обійми її,
Труснути мошною, пожити шикарно
З усіх континентів
Спішать буржуї.

¹ Районний центр Харківської області, батьківщина автора цих рядків.

Пливе і сірома, шукаючи щастя,
Останні поставивши франки, як є.
А може...
А може ж таки, йому вдасться
Мільйони ті виграти!..
Стежить круп'є¹.

Сидить біля столу круп'є, бог рулетки...
Ти виграв? Метне тобі фішку одну...
Мчить кулька, і крутиться, пущена метко...
Програв? Твої франки гребуть у казну².

Йде гра в казино, в найдешевшому залі...
Програв! Безнадія кричить із очей.
Програв своє щастя!
Всі франки!..
Що ж далі?
Виходить над море.
Парк.
Темінь алей.

Над саму безодню звисає ця скеля,
Де парк. В нім — дерев екзотичне шиття.
Історія парку цього невесела,
Це — парк самовбивць, тут — кінчають життя.

Стою в казино. Влада грошей, жадоба
Спотворює лиця; кров б'ється в виску...
Тут руки дрижать,
Очі лізуть на лоба...
Рулетка принижує гідність людську!

¹ Банківник в ігорнім домі, який стежить за грою, видає учасникам їх виграш і забирає програні ставки.

² Вся виручка від казино йде в князівську казну.

Не хочу, не хочу, щоб гроші з кишені
Цього бідолахи байдужий круп'є
Сипнув їх мені на столи ці зелені...
У нього — своє,
В мене щастя — своє!

І крутиться кулька у колі довгастім,
Мигають і цифри, і фішки весь час...
Чужі взяти гроші —
Це зветься тут «щастям»...
Крадіжкою зветься цей метод у нас!

Я бачив жадобу в анфас і у профіль,
Людей, їх звірині інстинкти, їх шал...
Згадалось мені — це про них Мефістофель,
Про них: «Люди гинуть,— співав,— за метал!..»

Машини, машини — «рено», «кадилаки»,
Міністри, банкіри, послы, королі,—
В Монако!
В Монако!
В Монако!
В Монако!
З усіх кінців світу,
З всієї землі...

Рулетка. Палаці. Готелі шикарні...
Скоріше в автобус, забути б цей сон!
.
Нервово мигали вогні Монте-Карло...
У млі, де італо-французький кордон.

Монте-Карло, 1956

ПАБЛО ПІКАССО

Білий голуб — голуб миру,
Він — емблема, прапор тих,
Хто планеті хоче щиро
Щастя,
Долі,
Днів ясних!

Голуб миру — білий голуб —
Пікассо робота ця!
Не простив собі ніколи б,
Не згадавши про митця,

Що живе — не знать не можна —
Тут ось, тут, в Сен-Рафаель¹,—
Пабло Пікассо, художник,—
Біля моря, біля скель.

Друг Радянського Союзу,
Миру армії солдат...
Всюди в світі є в нас друзі,
Бо народ народу — брат!

Бо народ війни не хоче,
Білий голуб — дружба, мир!

¹ Невеличке курортне містечко на березі Середземного моря. Тут живе славнозвісний французький художник Пабло Пікассо — комуніст, активний борець за мир, автор емблеми борців за мир — голуба миру.

Не селяни, не робочі
Поять кровію Алжір...

Ми були в Сен-Рафаелі,—
Мрійне море, тихий пляж,
Вілли, бари і готелі,—
Скрізь однаковий пейзаж!

Пікассо не біля пляжу —
Між гірських живе красот...
Він «Калинку» любить нашу —
Нашу пісню,
Наш народ!

Він живе від нас далеко,
Десь за тридев'ять земель —
Воїн миру і безпеки,
Твій земляк, Сен-Рафаель!

Сен-Рафаель, 2. IX. 1956

МАРСЕЛЬ

Богданові Чалому

В Марселі платани, як в нашій Одесі.
Шумить Середземного моря прибій.
В порту — пароплави,
І чайки на плесі...
Марсель — наче докер в тільняшці своїй:
Засмаглий, кремезний, од сонця хмільний.

Недаром родилася тут «Марсельеза»!
Відважний Марсель і стійкий в боротьбі:
Смугаста матроска,
І кортиків лева,
І очі, як море, й стрічки голубі,
І люлька матроська висить на губі!

Марселя! Велет порт, гомінка Канеб'єра...¹
Париж ще й не думав родитись на світ,
А він — шість віків жив до нашої ери!
Кого тільки тут не стрічав цей граніт,
Яких тільки стягів не знав цей зеніт!

Все бачив Марселя! Для Марселя не в подив —
І хто ти, і звідки, і що ти одяг...
Марсель — суміш фарб,
Мов,
Убрання народів...
Вночі, коли морок підніме свій стяг,—
Марсель аж кишить од злодюг і бродяг.

¹ Головна вулиця Марселя.

В нічних кабаре п'ють з крем-содою віскі,
Цілують в дешевих притонах повій —
Солдати, матроси,
Іспанські, англійські,
Приїжджі бродяги — послід світовий!
Гульня і розпушта,
Грабіж і розбій!

В порту пароплави з Цейлону, з Марокко,
В крамницях дива всіх країн, всіх земель:
Мигдаль. Восьминоги. Інжир. Кофе мокко.
Живі черепахи. Швейцарська форель...
Їж, пий і гуляй,
Веселися, Марсель!

В марсельців — південний, шумкий темперамент...
Скандали на вулицях, сварка і сміх
Мені нагадали французький парламент,
Вірніш, депутатів, міністрів отих,
Де кожен тріщить, мов порожній горіх!

Крикливі бульвари, строкаті реклами...
Бідніший Марсель за розкішний Париж,
А люди — сердечніші. З портовиками
Й себе почуваш простіш і вільніш.
В них більше вогню.
Й ти вогнем їх гориш.

Веселий Марсель! Але в гніві — суворий:
Бунтує, бушує, кулак підніма,
Вирує, як шторм в Середземному морі...
Та шторм — це стихія сліпа і німа,
Марсель — знає шлях свій, знає силу керма!

Суворий Марсель в своїй докерській блузі!
Синь моря, і сяйво червоних знамен,—
Люблю я ці фарби в поєднанні, друзі!
Марсели! Чи не звідси ім'я взяв Кашен?
Живе «Марсельеза» в цій дружбі імен!

В борні голова у Марселя твереза!
Смугасті тільняшки,
Стрічки голубі...
За те, що родилася тут «Марсельеза»,—
Вклоняюсь тобі
І бажаю тобі,
Робочий Марсель, перемог в боротьбі!

Марсель, 3. IX. 1956

ШАТО Д'ІФ

Це не легенда, не давній міф,—
Є справді острів Шато д'Іф,
Похмурий острів, що звівся в морі,
Де хвилі в скелі б'ють суворі,
Де бурі в шторм гудуть вихристо...
Сидів там в'язень граф Монте-Крісто.
Про це в дитинстві ми всі читали,
Тепер живі я бачу скали,
Тюрму підземну, підземний льох...
І вітер давніх
Пахнув епох...

Хто — Монте-Крісто? «Залізна Маска»?
Аристократи! Для них — будь ласка:
І під землею, і в царстві тьми —
Розкішна мебель і килими,
Камін у стінці, жилплоща гожа...
І у в'язниці вони — вельможі!

А поруч — льох, де морок заклика,
Де стать не можна на повний зріст...
Тут тридцять років сидів моряк,
Зів'яв, ізсохся, мов жовтий лист.

«За що я,— думу він ткав тяжку,—
У кам'яному сиджу мішку?
За що в могилі, з яких причин?...»
Бо — капітана образив він!

Дивись на скелю, що повість пий...
Моряк той вийшов уже сліпий.
Він збожеволів...
Це — факт.
Не міф.
Такий він острів цей — Шато д'Іф!

Акт правосуддя?
Моряк помер...
Та в Франції таке й тепер:
Бідак вмирає не на скелі —
На пишній вулиці в Марселі!

Марсель, 1956

АРЕНИ АРЛЯ¹

Арени Арля! Пил тисячоліть...
Припорошив ці кам'яні трибуни,
Оці арени, звідки арфи струни
Або бики, що випускала кліть,
Серця втішали,
І не тільки юні!

Кипіли пристрасті людські і сміх
У древнім Арлі, що належав Риму...
Крізь дим і пил ту бачу даль незриму...
Арени Арля! Юлій Цезар їх
Побудував як цирк. Віки над ними

Промчали, прах посіявши руїн...
Скількох поетів чула ця колона!
А трагіків!..
Про це засвідчить Рона,
Що розлилася в Арлі між рівнин,
Що знала Цезаря й Наполеона...

Під оплески безумної юрби
Тут відбувався бій биків — корида!..
Як тихо зараз! Тільки голос гіда
Порушує цей сон,
Та голуби,
Та вітер в тиші бродить, мов сновида...

¹ Місто в департаменті Буш-дю-Рон на південному сході Франції (в Провансі).

Арени Арля! Пил тисячоліть
Припорошив і пристрасті, й буруни...
Травою поросли старі трибуни...
Та крутиться Земля!
Світ не стоїть!
Нові часи. Нові лунають струни!

Арль, 4. IX. 1956

ДОЛИНА РОНИ

М. Т. Рильському

Тихо тече по долині
Рона — велика ріка...
А в дощ вона буйно лине,
Розгнівана і стрімка.

А в дощ вона каламутна,
Хвиля у неї руда.
В повінь дерева, як судна,
Бурхлива несе вода!

Рона — ріка-годувальниця
З давньої старовини.
Поля, що долиною тягнуться,—
Врожайми славні вони!

Мул на полях вона сіє...
Щедрі в Провансі поля!
Знає прованську олію
Й заокеанська земля!

Схожі на латану свитку,
Франціє, ниви твої.
Ген — виноградники видко,
Далі — мигдальні гаї...

Путь — в Тараскон! Рона, Рона...
Млин показавсь,— хтось іде?
Це — Тартарен з Тараскона,
З книги Альфонса Доде!

Здавна знайомі ці назви!
Юність війнула на нас...
Наче були тут не раз ви,
Наче корів я тут пас.

В школу ходив з товариством...
Так відбулась в цім краю
Зустріч моя із дитинством...
Мрійний у полі стою.

Вечір вже падає тінню,
Райдуга в небі — дуга...
Квіточку вирвав я синю
Петрового батога.

Райдуга... Трави... І роси...
І уявилося мені —
Наче пробігло тут босе
Дитинство моє по стерні!

Райдуга... Стерні і гони...
Я не забуду про вас —
Про світлу долину Рони,
Казку дитинства — Прованс!

Долина Рони, 1956

Ле Бо — це мертве нині місто в скелях.
 Легенд багато ходить невеселих
 Про те, як тут, серед прованських нив,
 В середньовічній цій фортеці кам'яній,
 Жили грабіжники прадавніх днів,
 Чинивши над проїжджими розбій,
 За успіх підіймаючи свій келих!

Ле Бо проіснувало два століття...
 О, скільки сліз було, кровопролиття
 На цих шляхах!
 Не заздрю тій їзді...
 Молись, мандрівнику, пригадуй «Отче наш».
 Ховався злодій у своїм гнізді.
 Вся влада й суд — мушкети і палаші!..
 Тепер тут — пустка. Степове саміття.

Ми бродимо у кам'янім безладді:
 Бійниці в скелях (для бійця в засаді),
 І житла в скелях, і між ними — хід,
 І вулиці, й каплиці в брилі кам'яній...
 А де ж розбійники? Пропав і слід!
 На біржі чинить правнук їх розбій,
 Але вже в іншому тепер наряді!

У туфлях модних він, а не з мушкетом,
 Він не загрожує в путі каретам,
 В руках у нього — золоте перо!
 Мільйони франків він за раз один гребе.
 Карета? Франції всієї добро!

В столиці краще почувать себе!
В Ле Бо життя, скажу, було важке там.

Він не ховається в млу підворіття,
Оцей пірат двадцятого століття,
Він — знатний парижанин, депутат!
У нього на устах елейний сміх...
Ні, не в Ле Бо такий сидить пірат —
На біржі він!
Грабує, зразу всіх,
Пускаючи на злидні й безробіття.

Ріїни Ле Бо, 1956

ПЕТРАРКА ТУТ ЖИВ...

Як схожий Прованс на країну Тараса Шевченка,
А Рона широка —
На велич і славу Дніпра...
Та тільки дорóга сюди, у Прованс, далеченька,
В пошані історія тут не нова, а стара.

У Арлі — показують древні туристам 'арени!
В Гланумі — прадавній, ще з римських часів, саркофаг.
З старого живуть продавці сувенірів численні.
Старий млин Доде, мов жебрак,— став і руку простяг.

І от — Авіньйон¹, що високим обнесений муром,—
Колишня фортеця: ще й досі бійниці в стіні...
Я бачу ченців і черниць із обличчям похмурим,
Стрічаю робочих,
Які усміхались мені.

З ченцями немов бредемо у минуле на Роні...
«Столицею» вигнаних пап тоді був Авіньйон.
Жили ці вигнанці із Риму в розкішнім «полоні»,
Дивіться: що папський палац —
Стиль новий.
І фасон.

Мостом знаменитим милуюся — міст через Рону...
Люблю і шаную часів старовинних красу!

¹ Місто на південному сході Франції (в Провансі), адміністративний центр департаменту Воклюз.

Та тільки я вирватись з папського хочу полону,
Не папам —
Петрарці любов і уклін свій несуч!
Тут жив, у цім місті, великий Франческо Петрарка,
По цьому камінню ступала поета нога...
Пробачте нам, папи,
Раюйте в небесному парку,—
Петрарка тут жив! Цим земля мені ця й дорогá.

Петрарка тут жив! Тут убивчі писав епіграми
На ваше розгульне, розбещене, папи, життя...
Любив тут Лауру,
Зустрівшись з нею у храмі,—
В сонетах увічнив її всім огнем почуття.

Петрарка тут жив,
В Авіньйоні померла Лаура...
Та тільки про це не сказав мені екскурсовод.
Це — люди сказали!
Не пап, не минуле похмуре —
Петрарку в серцях зберігає французький народ!

Авіньйон, 1956

СТАРОВИННИЙ ГЕРБ ПАРИЖА

Ще раз одвідав я Карневалé —
Музей історії Парижа-міста.
Багато експонатів там... Але...
Запав мені у пам'яті туриста

Парижа старовинний герб. Ось він.
...Під срібними, мов крила, парусами
Мчить корабель по морю між стрімнин,
Змагаючися з хвилями й вітрами...

Мчить корабель... Читаємо девіз:
«Його хитає, але він не тоне...»
Цей образ Франції я і повіз
Додому з берегів і Сени, й Рони.

Париж від нас за тридев'ять земель.
І я гукнув із пагорба Монмартра:
«Щасливої дороги, корабель,
Пливи до берегів ясного завтра!»

Ялта, 22. I. 1958

МІЙ СУВЕНІР

Набравши вражень повні зошити,
З блакиттю в серці молодому
Кінчаю мандри я хороші ті,
Вертаюсь в отчий край — додому!
Чужі об'їздивши світи,—
Що хочу рідним привезти?

Духи «Коті», що всім з обов'язку
Включає гід до сувенірів?
Ні! Рук людських гарячі потиски,
У щирість котрих я повірив,
Огонь очей,
Іх дружній зір —
Такий везу я сувенірі!

В далекій буржуазній Франції,
Де уряди міняють нині,
Мов паровоз на певній станції,
Немов товари на вітрині,—
Простий народ, я взнатъ був рад,—
Надійний друг Країни Рад!

Він зна: не атомною зброєю
Добудем в світі спокій — миром!
Не війни —
Мир француз відстоює!
Мир переможе!
В це ми вірим!..
Везу додому, як сувенір,
Надію всіх народів — мир!

Прага, 7. IX. 1956

СПІЛКУЙТЕСЬ, ЛЮДИ!

Я ще не весь об'їздив світ!
Не був у Римі, в Сан-Франціско,
Не бачив нив індійських цвіт,
Не був у Польщі, хоч це й близько.

Не пив з чілійцями вино,
Не був на Темзі,
У Малайї...
Та скрізь я буду! Все одно!
Життя моє лише світає!

Іду в потоках парижан,—
Мене визнаєш ти, Сен-Жермене? ¹
Я — інтурист,
Нехода Іван...
Волошок цвіт в очах у мене...

Моя домівка — на Дніпрі...
Іду своїм упертим кроком
На Луврський міст, у Тюільрі ²,—
Усе вбираю жадним оком!

Все хочу взяти, що не встиг,
Весь білий світ пізнати хочу...
Того не вичитати з книг,
Що сам на власні бачиш очі!

¹ Бульвар в Парижі.

² Один з кращих міських парків Парижа.

Спілкуйтесь, люди! В добрий час!
Як подружить нам? Дуже просто:
Ми будем їздити до вас,
Ви — приїздіть до нас у гості.

Хай буде дружба між людьми!
Хай усмішки сіяють щирі!
Сусіди ж по планеті ми,
А жись сусідам треба в мирі!

Хай лине пісня, квітне сміх;
Невже ми сонця не поділим?
Нам сонця вистачить для всіх —
Червоним, чорним людям, білим!..

Навік хай зникнуть війни злі!
Хай кожен любить землі отчі
І хай на власній на землі
Живе собі, як сам він хоче,—

У себе дома, у сім'ї,
В своїм дворі, в своїй державі...
Коли співають солов'ї,
Хто спів заборонити вправі?

У світі — тисячі доріг...
Хай ходять ними, їздять люди,
І цей мій шлях, що в світ проліг,—
Нехай він шляхом дружби буде!

Париж, 1956

В АЛЬПАХ

На схилах Альп я бачив горобину,
На перевалі рвав п'янкий чебрець.
І пригадав далеку Україну...
До неї все частіш думками лину,
Ждучи — коли вже мандрям цим кінець?!

Признаюся: люблю я мандрувати!
Живе життя вивчається не з книг —
Землею йди в світанки сивуваті,
Над Волгою, Дніпром а чи в Карпати...
Всю землю б обійшов, коли б я зміг!

Жива земля — це не картонний глобус
В затишші кабінету на столі,
Що від задухи зсохся, покоробивсь,
Як той «учений», що над ним он згорбивсь,
Вивчаючи по нім... життя землі!

Що він побачить там? Волошку в полі?
В широкий з кабінету вийди світ:
Зустрінь людей
І з'їж із ними солі,
Узнай, які вони, оті мозолі,
По чім пуд лиха
І як пахне піт!

Узнай і шахтаря, і хлібороба...
Люблю, признаюсь, мандрувати я!
Та напада в чужім краю хвороба,
Це — ностальгія... А простіше щоби —
За рідним краєм туга — їй ім'я.

Хоч як цікаво в цих краях далеких,
А тягне вже додому, в рідний край...
Чи не тому вертаються й лелеки
Деь навесні з країн страшної спеки —
До клунь,
До верб,
У придніпровий гай!..

На схилах Альп я бачив горобину,
На перевалі рвав п'янкий чебрець.
І пригадав далеку Україну...
До неї все частіш думками лину —
Скоріш, скоріше б мандром цим кінець!

Альпи, 30. VIII. 1956

ПРАПОРЕЦЬ ВІТЧИЗНИ

Червоний на машині прапорець,
Мов полум'я, горить під вітру клекіт.
О, скільки зогріває він серцець!..
Автобус наш — рухливий острівець
Країни Леніна у Франції далекій.

Летить автобус наш вітрам навстріч,
Дивуючи землі живої глобус,
Людей, які шарахались з узбіч,
Не криючи розгублених облич,—
Відкіль, мовляв, радянський тут автобус?!

Здивовання, оторопіння,— все
В очах, в обличчях (мчали ж як в галопі!).
А потім застигає на шосе
І вслід машині свій привіт несе —
Привіт революційний у Європі.

Піднятий враз на рівень пліч кулак..
Школяр-хлопчак впустив із рук портфелік
І так з розкритим ротом і закляк..
Ракета б з марсіянами не так
Задивувала цих дітей веселих,

Як наш автобус з прапорцем Москви
Селяни в полі, і робочі, й діти —
Всі раді нам!.. О дружбо, вік живи!
І горді за свою Вітчизну ви,
Яку так люблять люди всього світу.

А там, де ми ставали на спочив,
Збирались юрми! Ї здивування знову...
Цей потиск рук... Без перекладачів
Ми розуміємо сердець порив —
Німу, багатозначну цю розмову!

І знову мчить автобус в дальній шлях,
Тріпоче прапорець, як блискавиця...
В Греноблі — остовпіння теж в очах.
Вершини Альп у снігових шапках
Зійшлись на прапорець наш подивитися!

Червоний на машині прапорець,
Мов полум'я, горить під вітру клекіт...
Автобус — миру,
Дружби посланець!
Автобус наш — рухливий острівець
Країни Леніна у Франції далекій!

Гренобль, 30. VIII. 1956

ЛІОН

Ліонські тумани —
Сирі, безнастанні...
Але не тумани згадались мені,—
Дими, що їх пихкав Ліон у світанні
Сигарами труб заводських в вишині!

В міжріччі, де Рона зливається й Сона,
Схилився за верстатом Ліон...
Сорочка прилипла до спини солона —
Ткачі! Втома клонить у сон...

Колись я у школі з історії вчив
Про мужне повстання ліонських ткачів.
Так здрастуй, Ліон,
Брат по класу мій, здрастуй!
Ліон — робітничий,
Ліон — мозолястий,
Ліон — вередливої Франції ткач...
І в мене долоні з мозолями,— бач?

Відбився Ліон в Рони лагідних водах,
Не спить він і вдень і вночі,—
Тчуть сукна, шовки мільйонерам на одяг.
Невтомні ліонські ткачі!

Ліонські тумани —
Сирі, безнастанні...
Але не тумани згадались мені,—
Дими, що їх пихкав Ліон у світанні
Сигарами труб заводських в вишині!

Ліон. 29. VIII. 1956

ХТО ТИ ЕСИ, МОСЬЄ?

Почувши мову нашу близько,
Носильник, взявши чемодан,
Гукнув глузливо по-російськи:
— Іван — в Парижі!
Мсьє Іван!..

Ми гнівно глянули на нього,—
Що за суб'єкт носильник цей?
Чого сміється він
І з кого —
Цей тип, презрений цей лакей?

Так, ти вгадав: Іван — в Парижі!
Але не наймитом, як ти,
Панам, як ти, чобіт не лиже,
Не продає на всі світи

Своїх батьків, свою Вітчизну,
Свій стяг...

Хто ти еси, мосьє?
Із білоемігрантів, звісно,
В очах — денікінське щось є!

Чи поліцаєм був, падлюка,
Стріляв людей, вивозив хліб
І від народного втік дрюка
До «переміщених осіб»?

Фашистські слуги, яничари!
Накоївши удома бід,

Ви за кордон втекли від кари?
Кривавий з рук не змити слід!

Так, я — Іван і цим горджуся!
Я у Парижі — званий гість!
А ти, запроданець-лакуза,—
Рюкзак піднось і чобіт чисть!

Так, я — Іван, я — син народу
Великої Країни Рад!
А ти?
Без племені і роду!
Ніхто й ніщо...
Повзучий гад!

Париж, 1956

* *
*

Над Парижем небо голубе,
Лувр застиг у Сені і Нотр-Дам...
О Париже, не забудь тебе!
Все, що бачив,
Друзям передам!

Розкажу про Тюільрійський парк,
Про твої бульвари голосні,
Про фонтан Мольєра,
Жанну д'Арк,
Що сидить, як витязь, на коні...

Як бродив проспектом Опера
У веселих юрбах парижан...
Повезу на береги Дніпра
Пісню, що співав мені платан...

Над Парижем небо голубе,
Лувр застиг у Сені і Нотр-Дам...
О Париже, не забудь тебе!
Все, що бачив,
Друзям передам!

Париж, 1956

ВЕРСАЛЬ

З Парижа автомагістраль
Іде на захід — у Версаль.
Оці шістнадцять кілометрів...
Були колись — далека даль!

Колись, у давні ті часи,—
Ліси стояли тут, ліси,
Водився звір, пташки співали
На всі пташині голоси!

А між дерев, де килим трав,
Мисливський домичок стояв.
Тут полювали королі —
Кати французької землі.

Приємно час тут провести
Удалині від суєти:
Ріжки лунають їхніх ловчих,
По заростях біжать хорти...
Проте пора в Париж, на жаль;
Біжить карета в дальню даль...
І Чотирнадцятий Людовік
Узявсь «освоїти» Версаль:

Палац поставити звелів,
В якому б він постійно жив...
Так став Версаль з тих пір далеких
Житлом французьких королів,
Іх резиденцією став!..

Палаці... Парк... У парку — став,
Фонтани, статуї, альтанки
І кулі із кущів і трав...

Розгульна розкіш тут жила,
Вино лилось, як з джерела...
Версаль був центром шику, моди,
Великосвітського стола!

Бали з зорі і до зорі...
Землі російської царі
В усім Версаль копіювали
У Царськосельському дворі...

Заходимо в «почесний двір»,
Обнесений з тих давніх пір
Залізним велетом парканом,
Щоб не гуляв сторонній зір!

У центрі — пам'ятник: в броні
Якийсь Людовік на коні...
О, як уже вони набридли —
Оці Людовіки — мені!

Будь прокляті вони усі —
У Франції і на Русі...
Ми ситі ними вже по горло...
Не хочем більше їх. Мерсі!

— Платіть за вхід в музей, мосьє! —
Плачу. На це сто франків є.
Версаль, колись ти був монархом,
Тепер — типовим став рантьє!

Давно палац Версальський цей
Вже перетворено в музей,

Гуляю в королівських залах,
В дзеркальнім сяйві галерей.

Я бачив мармур цих колон,
Убрання королів, і трон,
І королівське марнотратство
З твоїх кишень, Кола Брюньон!

Та збунтувалася земля —
Народ повісив короля!..
Ось той балкон: Антуанетта
Людей благала відціля,

Згадавши про гріхи свої...
Народ повісив і її,
Антуанетту-королеву...
Відціль, з Версаля, буржуї —

Кривавий Тьєр, народу кат,
Стоптав останню з барикад,—
Паризьку задушив комуну —
Давно. Сто майже літ назад...

Тут, у Версалі,— спом'яну,—
У першу світову війну
Підписаний був мир Версальський...
(Гід нагадав ту давнину).

Одна мітла причину зла —
Царів і королів — змела!
Але — подумав у Версалі —
Не все зробила ще мітла.

Версаль, як це народ звелів,
Зробивсь музеєм королів...

Чом не створить у всьому б світі
Такі музеї буржуїв?

Щоб робітник — шахтар, коваль —
Йшов їх дивитись, як в Версаль.
Я вірю: так воно і буде!
Вже близько та далека даль!

Версаль, 1956

ЗУСТРІЧ В МОНТРЕ

Були в робітничім районі — Монтрé,
Де мером — Лену Даніель, комуніст,
Тут влада — трудящих! І радість бере...
Людина тут ходить на повний свій зріст!

В саду — дитмайданчик. Між кленів густих —
Русяві голівки, блакитні берети...
Це — діти робочих! Майданчик — для них!
Безплатно: на кошт муніципалітету.

Таких у робочого грошей нема,
Щоб їздили діти на літо до Ніцци,
Та мер — комуніст! Влада дбає сама
Про юних оцих парижан,— подивіться!

На грудях — емблема Монтре¹ у хлоп'ят,
Мов сяйво незгасного стяга того,
Що маяв з паризьких колись барикад,
Що сяє у променях Жовтня мого!

В саду невеличкий будинок — музей
Історії революційного руху,
Борців за свободу, за щастя людей...
Усе тут близьке нам і рідне по духу!

Портрет Робесп'ера... Марата... Самі ж
Робочі збирали оці експонати...
Історія тут твоя справжня, Париж,
Не в Карневале її треба шукати!

¹ Персик на квітучій гілці.

Париж — це не тільки Монмартр і Нотр-Дам,
Веселі бульвари, замріяна Сена,—
Париж комунарів зустрівся тут нам,
Днів Опору, днів юнака Фабієна!¹

Ось — дошки шматок. Кров на нім ще жива.
Це — Опору славні герої-солдати
Гарячою кров'ю писали слова
В фашистській тюрмі:
«Волю — з Сходу чекати!

Хай здрастує — віва! — Радянський Союз!..» —
І йшли умирати. На страту йшли в тузі...
Зі Сходу зустрів день свободи французі!
За мир підняли гордий стяг їхні друзі —

Жоліо-Кюрі, Дьєн Раймонда...
Ідём,
І люди нам шлють свій братерський салют...
В Монтре ми зустрілися з завтрашнім днем,
Майбутню ми Францію бачили тут!

Монтре (департамент Сени), 1956

¹ Двадцятичотирирічний полковник, що воював проти гітлерівських загарбників під девізом: «Перемоги і жити!»

БІЛЯ СТІНИ КОМУНАРІВ

Всі знають Пер-Лашез в Парижі.
По нім, забувши блиск бульварів,
Ідем, шукаем в бездоріжжі
Стіну паризьких комунарів.

Дорога є, дить правди ніде,—
Сюди ідуть з усього світу...
Зна шлях народ!
Не знають гіді...
Пани-туристи з Уолл-стріту

Тут не бувають. Прості люди
Нас повели — гостинність вища!..
Ні пам'ятника, ні споруди,
Глуха стіна край кладовища...

— Оце,— сказали нам бувальці,—
Стіна паризьких комунарів...
Тут розстріляли їх версальці...—
І брови друг-француз нахмарив.

Схиляем голови в мовчанні...
В стіні — плита, на ній читаю:
«Загибим за Комуно...»
Ранні
Спускались тіні з небокраю.

Ми поклонилися могилам,
Хоробрим рицарям свободи...

Платани в листі пожовгілім,
Здалось, хилились від скорботи.

Вінки поклали з свіжих квітів,
Які при вході ще купили...
І тільки зараз я помітив:
Лежать чиїсь троянди білі.

Із іскр Комуни — сонце Кремлю!..
Беру з могили квітку яру,
Як пам'ять про французьку землю,
Як заповіт ваш, комунари!

Париж, 1956

ГРОБНИЦЯ НАПОЛЕОНА

В Будинку інвалідів, між колон,
Покоїться твій прах, Наполеон.
А скільки знав ти воєн, знав походів,
Під чобіт свій підм'явши стяг народів —
Європи стяг, яка гула, мов кратер...
Ти задушив Європу, імператор!
Росія не скорилася одна...
Тепер ти — прах.
Твій дім тепер — труна.
Світи топтав, а час — тебе й твій шлях...
І слава, й влада, й гроші — тлін і прах!
Сім трун, укладених одна в одну,
Ховають імператорове тіло,
Що пиндилось, владичити хотіло...
Весь світ його вмістивсь в одну труну!
Знадвору дощ у вікна тоскно крапа...
Будинок інвалідів. Між колон
Лежать під склом його трикутна шляпа
І шпага...
От і весь Наполеон!
Йшов на Росію? Сталось диво з див:
Російський камінь прах твій придавив!¹
Дивлюсь на цю гробницю знамениту,—
Хотів Росії? Ти її досяг:
Цю усипальницю — твій саркофаг —
З російського збудовано граніту!

Париж, 1956

¹ Прах Наполеона покоїться в гробниці, яка зроблена з карельського рожевого граніту. Цей камінь подарував Франції хтось з династії Романових.

**МАДАМ,
УЖЕ ПАДАЄ ЛИСТЯ...**

Паризьке глухе передмістя,
Вечірній осінній бульвар,
І чути під бренькіт гітар:
— Мадам, уже падає листя!..

Кленовий листок піднімаю,
Такий, як у Києві в нас...
Й здалося мені у цей час,
Немов я в дніпровому гаю!

І зорі такі ж, і алеї,
І кленів осінній вогонь...
Та тільки у нас там — гармонь,
Дівочий танок біля неї!

Там пісня широка й іскриста
Лунає — за душу бере...
А тут — емігрант в кабаре:
— Мадам, уже падає листя!..

Люблю я тебе, о Париже,
Та тільки вже сумно стає:
Не хочеться бути мосьє —
Товаришем стати б скоріше!

Ялта, 1958

БАЛАДА ПРО НЕГРИТЯНСЬКОГО ХЛОПЧИКА

У порту нью-йоркському, в Америці,—
Пароплави, крани, рейок дзвін...
Хлопчик оглядає всі химери ці,
Наче все це вперше бачить він.

У порту Америки багаті —
Безліч люду, кораблів, знамен.
Статуя Свободи. Біля статуї —
З гумовим нагаєм полісмен.

Хтось біжить з юрби...
— Ловить моторного!..—
Упіймали, повалили, б'ють,
Б'ють за те, що кольору він чорного,
Що він — негр! (У цім провини суть).

У порту робочі ходять з гаслами:
«Хочемо роботи!» Та — дарма.
Ходять-бродять із очима згаслими,
А роботи їм нідé нема.

Тяжко жити бідним у Америці —
Всі багатства загіба буржуй.
Джек втече і більше не повернеться...
Хочеш їсти, хлопче? Гуму жуй!

Хмарочоси... Пляж на сотім поверсі...
Вся ця розкіш — для багатіїв.
Він бреде в порту, в портовім поросі,
Став. Очима — всю б вітрину з'їв!

Кораблі... Найважче з перевіркою...
Він питає у портовиків,
Він шукає пароплав, що з зіркою,
Що прийшов з землі більшовиків.

Джек втече на ньому із Америки!..
У порту радянський пароплав,
У порту скрегочуть крани й дерики,
І ніхто про Джека не згадав...

Ніч. Над океаном чорні сутінки.
Скоро зникнуть береги чужі.
Полісмени — всіх портів супутники —
Оглядають в трюмі вантажі.

Все в порядку. Ходять чинно п'арами,
Скоро вже й скінчиться огляд цей.
Ввічливо попихкують сигарами,
Блискають холодністю очей.

Боцман з ними йде замість обходчика...
Й раптом — що там сталось? Що за
шум?

Гвалт! У трюмі виявлено хлопчика!
Як він і чого забрався в трюм?

— Злодій? Чом ховався там? —
З істерики

Полісмен до хлопця морг і кив...
— Я не злодій! Я тікав з Америки
У щасливий край більшовиків!

— Утікав?..—
Зробили обшук хлопчику:
Був при ньому Чкалова портрет...

О мій любий, мій у мріях льотчику!
То був Джек, скажу вам наперед.

Повели його...
З імлі хвостаті
Одпливав радянський пароплав...
Статуя Свободи. Біля статуї —
Полісмен з дубинкою стояв.

Київ, 1947

У ДЖІБУТІ

(Розповідь радянського моряка)

Наш пароплав, пропливши шторми люті,
Опівдні десь зайшов у порт Джібуті.

На березі пальми, як зонтики,
День в сонці, немов в тюбітейці.
— Джібуті — це місто екзотики,—
Говорять пани-європейці.

По місту йдем. «Рено» і «фордів» рев,
Старих зразків, що вийшли вже із моди.
Джібуті — місто майже без дерев.
І раптом в центрі — щедрій дар природи:
Між зелені — палац, як в хвилях катер...
Тут прожива французький губернатор!
Ще ряд котеджів, їх щороку більш —
Ділків паризьких і марсельських бірж.
— Ол райт! — фісташку янки смачно луска...
Це — Сомалі, колонія французька.
Як привид, як міраж в Червонім морі —
Американські крейсери, лінкори...
На вулиці центральній, на єдиній,
Що впорядкована, — крикливі магазини:
Є кока-кола, є жувальна гума,
Американські гребінці й підтяжки,—
Весь мотлох, що у США збувати тяжко.
Та купувать ніхто і тут не дума!
Насунувши на очі капелюх,
Якісь суб'єкти крутяться: нюх, нюх —
Відрізи пропонують ці чи ті,
Взуття і парфюмерію Коті...

Околиця. Низькі хатки-халупи,
Їх стільки, як піску серед пустель!
І сморід скрізь, і всюди сміття купи...
Заходимо в одну з таких осель.
Ні меблі у хатині — пусто й голо.
Поміст один старий. І все. Навколо
Сім'я сиділа — батько, мати й діти.
Кричало горе з віч, де горе діти?
Обсівши всі посудину одну,
Якусь безбарвну їли рідину.
З капіталізмом вже кінчать пора бі..
Глава сім'ї, середніх літ араб,
Забачивши радянських моряків,
Вклонився, у привіті очі звів,
Сказав: — У нас велике свято нині!
Ми бачимо людей з щасливої країни! —
Зніяковів — почастивати ж нічим...
І знову згас і посмутнів обличчям.
І розповів про біль тії землі:
— Джібуті — порт в французькім Сомалі.
Я працював вантажником в порту.
Півроку, як роботу втратив ту.
Розправились не тільки так зі мною,—
З всіма, хто відмовлявсь вантажить зброю
В Малайю, у Корею, у В'єтнам...
Колонізатори помстились нам!
Півроку без роботи я, без хліба...
На ласку не надіюся саїба¹.
Надіятися нам нема чого
На те, що прийде сам свободи час.
Лиш ми, лиш ми прискоримо його —
Це усвідомив кожний вже із нас!

¹ Пан (арабськ.).

Ми не питаєм долі, як же бути?
Й таких — десятки тисяч у Джібуті...

Ти молодець, араб Ібн Абдаллах,
Ти правильний обрав для себе шлях!

— Джібуті — не місто екзотики!
Ще визнають французи й англійці
Міцних кулаків наших дотики! —
Почули ми, їдучи звідси...

Обеса, 1952

КАТЕРИНА

Заспів

Сіла бджілка на меду,
Хлопчик грає у дуду,
Грає хлопчик у дуду,
Завертає череду.
Південь, спека не спада.
Розбрелася череда.
Грає хлопчик, примовляє:
— Ой да горе — не біда! —
Він до цього степу звик,
Бравий хлопчик-степовик.
Дід вдивляється у небо —
Сивовусий чередник.
Вухом, слухом він повів —
Віє вітер з-над степів...
Розбрелась в степу худоба —
Ціла тисяча голів.
Все він знає, сивий дід,—
Де росте калина, глід,
Де найкраще в літню пору
Перейти ріку убрід.
Хмар глибока висота,
Тінь круг місяця густа,—
Таємниці всі природи
Наче з книги він чита.
Восени, в минулий рік,
Коли вітер-січовик
Налетів раптово з моря
І худобу гнав і сік,—

Він губитися не звик,
Він одяг важкий башлик,
Він зберіг усю худобу,
Сивовусий чередник.
І за це його схваля
Вся колгоспная земля,
І за це він носить орден
Од Калініна, з Кремля!

Вітер вибіг з-за горба
На колгоспівські хліба;
Піднялась в степу могила,
Наче дідова журба.
Ти до діда підійди
Та спитайся у біди,—
То чия в степу могила,
Днів горьованих сліди?

Вечір. Спека вже спада,
Розбрелася череда...
Два сини було у діда,
Третя донька молода.

І

Степ і степ, ковил безкраїй,
Молочай і тирса...
У степу глухим Таврійським
Вогник загубився.
Ви, степи мої широкі,
Шлях Чумацький уночі!
Та й спинились чумаченьки,
З Криму ідучи.

(«Ой у полі вогонь горить,
Коло вогню чумак сидить...»)
Ішли полки, йшли червоні,—
Пугу, хлопці, пугу! —
Підіймалась Україна
Від Дінця до Бугу.
Ішли полки, ішли грізні
Та Чумацьким Шляхом,
Командарм їх вів — Будьонний —
В тил білополякам!
(«Ой у полі вогонь горить,
Коло вогню чумак сидить...»)
Воли мої круторогі,
Немазані мажі!..
Та й під'їхав сам Будьонний,
До чумаків каже:
— Добрий вечір, чумаченьки,
Відкіля та хто ви? —
Кінь баский об землю вдарив
Місяцем підкови.
Мружить Василь хитрі очі,—
Хто вони, вояки?
— Покажіть свої,— говорить,—
Військові ознаки! —
Подивився на хлопчину
Командарм, всміхнувся.
Френч у нього з орденами,
Закручені вуса.
Де Василь ці бачив очі,
Усміх в вусах русих?
Пригадав!
Сміялись хлопці
У дублянках куцих:
— От чудило!.. Ознак йому...

Пізнавай по вусах!
Впізнав Василь, ізняв шапку,
І сказав Василь:
— Ми — із Криму, партизани,
А на возі — сіль.
Сіль на возі — для годиться...
До Будьонного пробиться —
Наша справжня ціль!
Третій день Чумацьким шляхом
З Криму ідемо.
Чи Микола-цар, чи Врангель —
Все одно — ярмо!
(«Ой у полі вогонь горить...»)
Усміхнувсь Будьонний:
— Партизани? Геї, за мною! —
Стяг майнув червоний...
— Воли мої круторогі! —
Здав на кухню сіль.
За Радянську Україну
В бій пішов Василь.
Чи Микола-цар, чи Врангель —
Крізь степи, крізь бурю
У краї пішов дніпровські
Добивать Петлюру.

2

Край дороги ворон кряче,
Хата на припоні.
Заіржали коло хати
Осідлані коні.
Заіржали бистрі коні,
Вітер вирвавсь — дожени!
Розставалися із батьком
Молоді сини.

— Час в дорогу,— каже перший,
Вийшов з хати другий,
Підтягнула Катерина
Бойову попрягу.
Два сини із хати вийшли,
Катерина з ними.
Зашуміли явороньки
Вітами густими.
Рідний шуме яворовий,
Пісне яворина!..

З Василем в полку червонім
Стрілась Катерина.
Стріла хлопця, полюбила,—
Хіба спиниш серце?
Понесла любов, мов крила,
Мов човен — весельце!..
Вдвох ішли в атаку, їли
З однієї миски
І однакові носили
Шинелі армійські...
Що на світі є сильніше
За любов? Із нею
Йшли на бій, щоб прапор волі
Сяв над Землею!

3

Насувала чорна хмара,
Мов та ніч похмура...
Наступала панська Польща,
А з нею — Петлюра.
Насувала чорна хмара
Та й на місто Фастів.

— Завоюю Україну,—
Пан Петлюра хвастав.
— Завоюю Україну
До самого Дону...—
От і Київ.
— Здрастуй, Київ! —
Вийшов із вагону.
Наче кіт, що ласо вскочив
У чужу комору,—
Позирає боязливо
На товпу сувору...
Дніпр котив кипучі хвилі,
Гнівno вітер віяв,
Метушились мідним дзвоном
Лавра та Софія.
Аж сльозу пустив Петлюра.
— Київ! О нащадки!
(Дві-три сотні петлюрівців
Та конфедератки
Вартували отамана
Так, як і годиться,
Бо це ж таки не Вінниця,
А Київ — столиця!)
Хліб та сіль підніс священник,
Обнялися тричі...
Захлинались мідні дзвони,
Надривались півчі.
«Ще не вмерла...» — голосили,
Метляли чубами...
Одвернувсь робочий Київ
Од такого страху.
Цілу ніч в кафешантані —
В корчмі стародавній —
«Ще не вмерла...» — хрипів Симон,
Катюга державний.

Цілі дні із тьми Шулявки,
З цехів «Арсеналу»
В піч виводили робочих,
Коло стін стріляли.

4

Чула Дарниця Софію,
Чула Лаври дзвони...
Готувалися до бою
Червоні загони.
Ніч над Дарницею впала...
— Чуєш, Катерино?
Піднімає прапор волі
Гнівна Україна!
Піднімає Україна
Прапор волі вгору...—
Та й ударили гармати
З Дарницького бору.
Кінь спіткнувся перед боем...
В ніч глуху, у мряку,
Лобовим пішли ударом,
Кинулись в атаку.
Гостра шабля Василева,
Вивірене око...
Вдарить з маху — летять шлики
І спереду, й збоку!
Та й ударили гармати...
— Чуєш, Катерино?
Зацвіте барвінком-цвітом
Вільна Україна!

Б'є Василь, рубає зліва,
Катерина — справа,

Тільки слід горить від шаблі —
Блискавка кривава.
— З Криму виб'ємо барона,
А по тому — просто —
Поїдемо, Катерино,
В Крим — до моря в гості.
Будем слухать плескіт моря,
Тихий шепіт хвиль...

Близько десь снаряд ударив,
Поточивсь Василь.
Ой снаряд над зрубом вдарив,
Впав Василь на зрубі.
— Катерино, Катерино,—
Шепотіли губи.
Світла зірка покотилась,
Як сльозинка з вії...

— За Радянську Україну,
За червоний Київ!

8

Утікав Петлюра Симон,
Посміхався гірко...
Одпливав стодзвонний Київ,
З пам'ятником гірка.
Отамане, отамане,
Де ж твоя держава?
Тільки й згадки — в чемодані
Булава іржава!
На колесах — вся держава,
На колесах — уряд,

А червоні б'ють у спину,—
Турять,
турять, туряты

6

Впала ніч на полі бою,
Трупи — смутком чорним...
Птахом б'ється Катерина,
К серцю хлопця горне.
Кінь копитом землю рие,
Чує кінь тривогу,
У сідло взяла: — Василю! —
Рушила в дорогу.
Скаче вершник одинокий,
Мчить, здіймає порох,
Серцем вгадує дорогу
По холодних зорях...
Скаче вершник одинокий
До отця старого,
Скаче вершник, пришпорює
Коня бойового.
Ніч минає, день проходить,
Б'ються дум прибої...
Зачерпнула із криниці
Води ключової.
Не літай, не вийся, ворон,
Не кряч над землею,
Над моєю головою.
Долею моєю!
Чорна нічко-петрівочко,
Упади над степом,
Зогрій його, укрій його
Поцілунком теплим!

От і хата. Кучерявий
 Явір коло хати,
 Що на радість чи на горе
 Посадила мати.
 Що на радість чи на горе,—
 Угадать не вміла...
 Зупинилась Катерина.
 Ніч місячна. Біла.
 Тихо всюди. Не співають
 У селі дівчата,
 Не виходить старий батько
 Дочку зустрічати.
 Він не вийде, Катерино,
 Бо вступили білі,
 Пішли батьки в партизани,
 В степи полетіли.
 Катерино, Катерино,
 Подивись на вікна:
 Крізь порожні шибви вие
 Пустка непривітна.
 Ходять шпики біля деору,
 Ходять біля саду,
 Біля явора старого
 Готують засаду.
 Катерино, Катерино,
 Ворухнувся явір...

.

Пізно. Ворог, Катерино,
 Здійснив чорний намір.
 Грізний шумє яворовий,
 Темряво зрадлива!
 Оточили Катерину.

Ішли полки, ішли полки —
 Армія Червона,
 Наступали на Врангеля —
 Чорного барона.
 Ти далека, ти безкрая,
 Степова дорого!
 Пришпорила Катерина
 Коня вороного..
 Ішли полки, йшли червоні
 Форсованим маршем ..

Ніч. Дроти. Усівся Врангелъ
 За морем Сивашем.
 Ніч. Не спиться Катерині,
 Перемага втому,
 Пише листа прощального
 Батькові додому:
 «Може, тату, не вернуса,
 Може, куля вража
 Увостанне поцілує,
 До землі прив'яже...
 Ніч. Окопи. Одлітає
 Журавлиний клекіт...
 Завтра — Жовтень. Вийде
Ленін

У Москві далекій;
 Вийде Ленін на трибуну,
 Гляне на знамена...
 «Ми — готові!» — скаже Фрунзе
 За бійців, за мене,
 За усіх, хто в ніч цю темну
 В гнилині Сивашу
 Ладен голову зложити

За Вітчизну нашу,
За мої, за наші рани,
За степи безкраї,
За Свободу, що ніколи,
Тату, не вмирає!
Що серця веде гарячі
На дріт-огорожу...»
Ніч. Окопи. Ходить в небі
Прожектор ворожий.
Тихо-тихо. Так буває
Лиш перед грозою.
(«Може, тату, не вернуся,
Впаду головою...»)
Славні роки перекопські,
Незабутня путь!

.

Понад берегом Сивашу
Поїзди ідуть.
Видно пам'ятник із вікон
Десь над степом. Даль.
Голова чиясь поникла...
Траур і печаль.
Може, мати кличе сина,
Може, батька — син...
Глянь, Василю,— сходить сонце
З кримських верховин!
Встань, Василю, глянь, Василю,
Серцем молодим!
Зеленіють Кримські гори —
Уже вільний Крим!
Будеш з нами слухать море,
Тихий шепіт хвиль...
За Радянську Україну
В битві впав Василь.

Епілог

Проліта літак над степом,
Над тими степами,
Де лягли мої герої
К сонцю головами.
Де лягли мої герої,—
О далеке — рідне!..
Той же явір коло хати,
І жоржина квітне.
Той же явір, тільки ширше
Розрослося віття,
Тільки пісня яворова —
Молода, новітня!
Слава сонцю, дням погожим,
Небу голубому!
Два сини гостюють в діда,
З'їхались додому.
Старший — голова колгоспу,
Обранець народу.
— Ти у мене — знатний, сину,
Колгоспного роду! —
Два сини в гостях у діда,
Дві невістки, внуки...
А молодший — академік,
Командир науки!

Проліта літак над степом,
Над веселим краєм,
Біля явора старого
Той літак сідає,
Із кабіни — Катерина...
Я хотів би, діду,
Теж дожити до такого
Славного обіду!

Катерино, Катерино,
Я дивлюсь на тебе,—
Соколині маєш крила,
Що літаєш в небі!
Кличе батько всіх до столу,
Сіли діти-гості,
Всі — удачею у батька:
Працьовиті, прбсті.
Славне свято! Про минуле —
Одна тільки згадка...
І зривається щаслива
Сльозинка у батька.
Роки, роки! Цвіт спадає,
Підрастають внуки,
Пестить дід їх, усміхнеться,
Забере на руки,
На плече собі посадить:
— Ух, яке завзяте!..—
Тільки шкода, Катерино,
Бойового зятя.
Пада дуб, грозою збитий,
Але квітне парость!
Впав Василь, та син зростає,
Памолодь зосталась...

Ти рости, зелений явір,
Не хились додолу!
Ходить чаша круговая
Піснею круг столу.
Ти рости, зелений явір,
Та все вгору, вгору!
Ходить пісня жданим гостем
До кожного двору.

Ходить чаша круговая...
Вип'єм, Катерино,
За рідню велику нашу,
Нашу Батьківщину!

Київ — Москва, 1937—1938

П'ЯТАКИ

I

Усе почалось через ті п'ятаки...
Якби ж було знав, як служив у конторі,
Що ось через них будуть м'юки такі,—
Всі роки б збирав їх, оті мідяки,—
Оті миколаївські й ще там — которі?

Усяких часів,— і з царем, і з орлом,
Усяких чеканок — і бронзові, й мідні...
У горщику б їх закопав під полом...
Якби було знав дід Степан Костолом...
Сьогодні неділя. Ішли до обідні.

Йшли в церкву... А в діда Степана — своє...
Пішла й Аграфена. Хай молиться баба,
«За воїнів» проскурку хай подає...
Сидить дід Степан, смокче те монпансьє,
Що внук йому дав... Теше держално з граба.
Вже восьмий десяток живе на землі,—
Своїй!.. Сонце сходило десь біля тебе ж...
По сонцю він жив, як усі на селі...

Ота он дорога — в село Шавелі,
А ця — на большак простяглась і на Себеж.
На сонячній жив дід Степан стороні!
А зараз... сиди при зачинених ставнях.
І день починали в селі не півні
(Іх німці поїли у перші ще дні!),
А так: по шляхах, большаках стародавніх,
Здіймалась пилюка... Мов дикі бики —
Ревіли сирени, гуділи мотори,

З розгону вривалися грузовики —
Оті, що з кривими хрестами боки...
Вривались в двори, і тріщали комори,

І плакали діти, й худоба ревла.
Пси вили... Під регіт губної гармошки
«Команда» — штук тридцять громил,— як мітла,
Усе, що попав, вимітала з села,
Всі скарби! І навіть дитячі матрешки!

(Матрешки, привезені батьком з Москви,
З сільськогосподарської виставки...)

Злодій,

Так той хоч вночі залізав у хліві,
А ці — прямо зранку...
Отак і живи
Під регіт гармошок губних, їх «мелодій»...
Сьогодні неділя. Смоктав монпансьє,
Що внук угостив. Натщесерце. Не їв ще.
Поглянув на шлях — аж зів'яв: — Так і є!
Знов ідуть...—
— Заховуйте збіжжя своє...
— А я не пущу... Я замкнуь на горище! —
Це Вітя, онук...— Я їх всіх не люблю! —
Сім років онукові, що з нього взяти? —
Як виросту — бомбою їх розбомблю!..—
Схопила невістка: — Тікай, як велю!
Замки не допоможуть...—
І вибігли з хати.

Грав марш на губній на гармошці шофер...
«Команда» ж в хліві вже лигала корову,
Хтось з скрині одержу невістчину пер...
А обер-ефрейтор і пан офіцер
Тлумачили дідові знову і знову:

— Картожка давай!... Понімайт? Сто пудів! —
Степан розуміє, так де ж її взяти?
Була — всю ж забрали...
На призьбі сидів...
— Ми будемо ставить паф, паф!.. Зрозумів? —
І в діда уставились два автомати.
— Назавтра щоб здав! —
Він не здав. І тоді
Пан староста викликав діда в управу
Й сказав, що його... Словом — скажуть в суді...
— Щоб завтра у Себеж збиравсь! —
Буть біді...
— Сам пан комендант буде слухать цю справу! —
Журилась невістка, ридала стара,
Вони розуміли (не виб'еш із себе ж!),
Що значить, як зве комендант...

не з добра.

Лиш Вітя не плакав. Що їм? Дітвора...
Хіба вони знають, що значить — у Себеж?

Дід вимився в лазні, попаривсь як слід
Березовим віником; чисту білизну
Одяг... Обійшов господарство, сусід,
З всіма попрощався, поглянув на схід
Й пішов.

— Чи повернеться? —
Хтозна. Незвісно...

— А правильний був чоловік... І така
Неправильна смерть...

.

В коменданта сьогодні —
Піднесений настрій. От — гість з літака!
Приїхав з Берліна... на хрест натяка...
— За гарну роботу... (Хрести тепер модні!)

За «організацію»... як їх... корів
Та іншої живності... Фюрер все віда...—
Так гість із Берліна йому говорив...
Ввійшов ад'ютант.
Усміх блиснув з-під брів:
— Степан Костолом... За картожку...—
І діда

Упхнули у зал. (Сім до Себежа верст...)
Зняв шапку Степан (всю дорогу йшов пішки...).
— Степан Костолом? — А в думках — фюрер, хрест...
Поглянув на діда, зробив йому жест,
Щоб, значить, вклонився... Заглянув до книжки.

І знову на діда. Всміхнувсь: — Жаль старих...
Степан Костолом? Очень гут!..— Згладив зморшки
Й почав щось пояснювать гостю крізь сміх...
А потім обидва — на діда, та — чмих!..
— Так от, Костолом... За нездачу картожки

Я мушу стріляйт!.. Понімаєт? Цюрук!
Рус надо пороть! Рус не знає порядку...
За це треба вішати на першому сук...—
Погрожував — всіх прибере він до рук!..
А потім ізнов усміхнувсь, як спочатку.

— Узятъ з нього штраф! — наказав комендант.
«І все?»
— Штраф айн рубль...—
Дід Степан очі кóсить...
— Всього... на айн рубль? — дивувався ад'ютант.
Не віриться й дідові. Вчулось чи жарт?
— Ми мусим жаліт стариксф! Айн — і досить,—

«Карбованець? Тільки й всього? Хоч
тепер
Готовий цей штраф заплатить... Слава богу,
Що так обернулось...»
Піт хусткою стер.
Не вірилось навіть...
Сміявсь офіцер.
Топтавсь ад'ютант, зір впустивши в підлогу.

Карбованець? Дід без жалю, без образ
Дає комендантові штраф в тій хвилині.
— Навіщо ж все зразу? Це важко — все враз...—
І пан пояснив свій «гуманний» наказ:
Дід мусить платити свій штраф... по частині.

Платити щодня, в вісім ранку,— п'ятак!
Степан розуміє? П'ятак — і все діло.
Платить скарбникові. Державі. Оттак...
— За спізнення ж...— пан комендант стис кулак.
— Ми різками будем пороть!
Зрозуміло?

2

А вдома Степана не ждали уже.
Хто йшов у район — не верталися
звідти.
Хрестилась стара: — Відпустили?
Невже? —
Степан повернувся, борідку стриже...
— Карбованець — штрафу... Віддам завтра, бітте!!
Лише б не спізнитися,— дід гомонів.
Ще й не сіріло — вже був у дорозі.

Сім верст?.. В Себеж пішки ішов між
ланів...

Щоранку ітиме отак. Двадцять днів!..
О восьмій годині вже був на порозі,

У комендатурі. Фу! Гроші вийма́
(Він точний. Без спізнення):

— Здрастуйте в хату.—

І гривеник дав. Казначей не прийма:

— Мені треба п'ять! —

«Хм... дрібніших нема...»

А стрілка йде далі... Вже п'ять на дев'яту».

— Кат з нею, із здачею!..—

Ні, не бере.

— Мені треба п'ять! Понімайт?..

«Що ти зробиш?»

А стрілка не йде, а летить. Серце мре...

Що ж — сам винуват... Що мале, що старе...

Присікавсь скарбник... І — з якої хвороби ж?

Зиркнув на годинника — десять хвилин.

— Дать різок! — сказав комендант.—

Добре дати!

За кожен прострочен минутен — один...

П'ятак же повинен у вісім годин

Сплатити увечері. Чув? Два солдати

Схопили сердешного діда — і в двір.

Його роздягли, повалили сірому

І — айні! — його. Цвай!..

Потім — драй, потім — фір...

А далі й не чув уже. Йди, перевір...

За що?

Битий, скривджений плівся додому.

До Себежа йшов... Сім сюди та туди...
«Ой бідні мої чоботята-рипійки!»
Взяв дріб'язок гроші, напився води.
Обідать? Не гайся, Степане, іди!..
З'явивсь без запізень.
Дав дві й три копійки.

— Будь ласка, беріть: дві і три —
буде — п'ять! —

Не взяв казначей, повернув ці монети.
Кричав: — Не дозволю із нас глузувати!
Плати, що покладено! Бачиш —
печатать?

Ти — де? В коменданта в управі,
чи де ти?

Украй розгубивсь дід Степан, — що за знак?
Дає по копійці — знов очі сердиті...
Дав три по копійці і дві. Знов не так!
Тоді дав йому всі дрібні — хай пруссак
Бере, які хоче!.. (Не міг зрозуміти,

Чого вимагалось). Червоний як рак,
Шпурнув казначей йому гроші між очі.
— Ти мусиш давать... айн монетен!..

Ну як?..

Один... такий круглий... великий...

П'ятак!.. —

Аж зараз збагнув дід, що німець той хоче,

— Отак би й давно... Тьфу ти, напасть
яка!

П'ятак?.. — І завмер у мовчанні німому.
У нього й немає ж якраз п'ятака...

А стара десь по селах ника,
Й невістка пішла добувать п'ятака.
Усе б на п'ятак помінять вони згодні!

Дістали. П'ять штук із усього селá!
А більш не було. Наче канули в воду.
Платив дід Степан. Тільки біль, як пилá...
Важка та дорога всі ноги пекла...
Лежав, спочивав собі після походу.

Стара — на базарі. Як день завиднів —
Пішла продавати останні дві курки.
— По чому? — питали.
— По сім п'ятаків...
(Здуріла? Чи може... з села Чудаків?..)
— По сім п'ятаків?.. Може, той... за окурки? —

Давали їй тисячу (що тут таїть!),
Давали їй марки німецькі...
— Не буде.—
Уперта стара. На своєму стоїть.
— По сім п'ятаків?.. Цить, дурна бабо, цить!
А то вже і так он сміються всі люди...

3

Щоранку в управу з'являвся Степан.
Щоранку казали знімати кашкета
Й вклонятись... Кашкета знімав, а свій стан...
Не гнув, не вклонявсь, хоч який там хай пан!
Штраф штрафом... А гідність є гідність... Таке-то!

Й рішив комендант: за упертість таку,
За цю неповагу до нього — п'ять різок!
Було це на п'ятому ще п'ятаку.

На шостому — теж не вклонивсь.

Старику —

Теж всипали. Скільки? На спині той список!

Так вчора. Сьогодні... Отак до тих пір,

Аж поки не вклонишся, ділу Степане.

Платив п'ятаки, потім брали у двір...

І знову те ж саме:

— Айн! — Били.

— Цвай!..

— Фір!..

Так вчив їхню мову. Од рани до рани.

Степан Костолом все це мужньо терпів.

Він міг би, звичайно, уникнуть цих різок,

Якби поклонився... Гнів кидав з-під

брів...

«Штраф — справа закону...—

І штраф він платив.—

А кланялись?.. Дзуськи! Утрить, пак, свій пісок!

Повагу не купиш в крамниці, як бант!..» —

Так думав Степан і здригавсь, як берізка,

З ударів...

— Болить? — усміхавсь комендант.

Мовчав. Знову били. Сміявся окупант:

— Вклоняйся — і не будем...—

І хльоскала різка.

Йшли дні: Цілі тижні. Де брать п'ятаки?

Не днями обчислювався час — п'ятаками.

— Коли це згоріли у них літаки?

— На шостім...

— А от і на п'ятім-таки!

Я ніс свій «Конструктор» мінять, біг садками

Й приніс п'ятака... Це на п'ятім було! —
Настоював Вітя.

— А, правда... На п'ятім...

Як вскочив загін партизанський в село...

Як штаб їх розбили... шаблі наголо!..

Спалили й літак. Так і треба,

проклятим!

А це вже дев'ятий п'ятак. Дід Степан

Вернувся і зліг... Бо відкрилися рани,

Бо ноги розпухли... Поставив у жбан...

Нікому іще не показував ран.

Жішки — десь «мінняють». (Пішли іще зрана).

Сидів собі й думав: «Як гарно б оце

Піти, як колись, он на тую доріжку —

В правління колгоспу, на те он сінце,

Послухати жарт чи дотепне слівце,

Скурить мовчазну свою козячу ніжку.

Послухати критику денних робіт,

Полаяти голову й членів правління,

Як роблять на зборах колгоспників звіт...

Чи просто посидіти біля воріт —

Подумати думу, полускати насіння...»

Так мріяв... Та дивна, чи чуєте, річ:

Про що б він не думав,— маячив усюди

Великий, і круглий, і стертий, як ніч,

Важкий і холодний, як місяць з узбіч,—

П'ятак! Аж здригнувся: — П'ятак? Що за чудо?

Не чудо, а дійсність! Зринув з забуття,—

Десятий п'ятак же!.. І ноги... І втома...

Німецькі фашисти (о чорне буття!)

На ці п'ятаки розмінjali життя
Степана Микитовича Костолома.

А вже на п'ятнадцятім десь п'ятаку
Прокинувся Степан, став ізлазити з печі —
Йи звалився. (Це вперше таке на віку!)
Хотів підвестися, устав нашвидку —
І впав. Ноги в ранах були, в кровотечі...

Йи подумав Степан Костолом: «Ну,
кінець...»
І, мабуть, стогнав, бо почули той стогін,
Мерщій засвітили сліпий каганець,—
Лежав нерухомий, лежав, наче мрець...
Десь джміль залетів — бивсь об стелю, об комин...
І де не питала невістка в сусід,
Щоб коні дістати, бо ранок же близько,
Бо треба ж у Себеж, бо спізниться ж дід...

Немає ні коней, нема ні підвід,—
Всі коні колгоспні забрали ж у військо.
Сама запряглася невістка в візок,
Всадила Степана — і в Себеж... Два зайці
Ім шлях перебігли...
Приїхали в строк.
Ввела. Комендант пхнув невістку. Ще крок —
І впав дід Степан...
— Гут! Карош... Поклоняйця?

Звів очі Степан,
Злі, що б'ють, як батіг.
Рвонувсь, але встати не мав уже змоги.
Звів горде чоло:

— Можеш збигь мене з ніг,
Повісить, убить,— та й тоді б ти не зміг
Мене покорить...
Не вклонюсь тобі в ноги!

4

Куриць між полями дорога вузька,
Большак — для фашистів...
Ой путь яка довга!
Здіймається пил, скрип коліс од візка,
І кожен той скрип болем серце стиска,
Мов серце його об дорогу ту човга.

Стоять пересохлі обабіч хліба,—
Ніхто не збирає... Схилилися стебла,
Мов дідова дума, мов чорна журба...
Зерно осипається біля горба,
Як туга, як сльози, як кров його тепла.

Не чути ні дзвону коси, ні серпа...
Шуми, осипайся,— яке кому діло?
Усі — мов глухі, і коса — мов тупа...
Фашистам? Хай згине, хай сніг засипа!
Фашистам? Даремно ти, поле, родило!

Рип-рип... Це візок. І нікого ніде.
Лиш сонце незримою гладить рукою...
Яке воно тепле, яке молоде!
Воно, бач, своєю дорогою йде,
А возик — своєю, в вибоях, курною...

І сонце неначе в пилу, і большак...
Поглянув на сонце — яке золотисте.
Велике і мідне, важке... як п'ятак!

П'ятак? Аж здригнув. Навіть сонце
відтак

В п'ятак обернулось?
Це німці! Фашисти!..

Невістка возила у Себеж. Сама
Впрягалась в візок — і возила цорана...
Дізнавсь комендант:
— Рани? Язви? Дарма!
Хай пішки іде!.. Йому діла нема!
Він забороняє підвозить Степана!

Підвозила тільки до міста тепер.
А далі — костиль...
— Важко, діду?
— Нічого...—
Костиль вибивав комендант-людожер.
Дід падав.
— Гут, гут!..— говорив офіцер.—
Вклоняйця? — І був задоволений з того.

* * *

Останній везли вже, двадцятий п'ятак!
Котився візок по дорозі до міста...
Враз — постріли... постріли...
І на большак —
Червоні стрічки на шапках навкосяк...
І раптом (теж стрічка на кепці вогниста):

— Степан!..— зупиняється вершник.
— Фома?..—
Встає із коня. Обнялися.
— Далеко?

— У місто... П'ятак ось везу...— (І вийма.)
— П'ятак?
— Коменданту...
— Його вже нема! —
Й Фома загукав:
— Гей, товариш Алеко!

Як вихор промчавсь на буланім коні
Покликаний воїн.
— Веди коменданта! —
...А скрізь по дорозі, а скрізь вдалині —
Ішли партизани по всій стороні...
Гукнула невістка:
— Ой діду, погляньте!

Очам не повірив, поглянувши, дід...
— Знайомтесь! — промовив Фома Костолому.
То був комендант! В формі був, як і слід!
Поглянув на діда Степана — і зблід.
Підвівся Степан на костиль:
— Вже знайомі...—
Дід глянув, мов плюнув у душу саму...
Трясло коменданта, одвів зір-паскуду.
— Що.. соромно? Соромно?
— Страшно йому! —
Промовив Фома. І додав: — Потому —
Боїться страшного народного суду!

Підвівся Степан і у всіх на виду
Дістав із кишені, поклав на долоні:
— Останній п'ятак!.. Свою мідну біду!..
Я теж до рахунку його прикладу!!!
Взяли коменданта. Метнулися коні —
І зникли у лісі, лиш вітер в ушах...
То гнів наш, то помста!.. Будь грому-походу!

Дорога в пилу... Вузько ж, діду, тут як!..
Сказав дід невістці:
— Давай на **большак!** ---
Поглянув на схід — сонце сходило
з Сходу!

Київ, 1947

ДІВЧИНА З БУКОВИНИ

1

Чи ви чули, як в досвітній млі
Десь курличуть в небі журавлі?
То весна летить в твій край, Росіє,
Сіє квіти і падії сіє...
То весна летить...
Стояла в тузі,
Мов журавка, що відстала, зранена.
Знала — там, в Радянському Союзі,
Там нема ні пана, ні боярина.
Полетіла б слідом, якби крила...
А їй мати сумно говорила:
— Злидні, дочко... Злидні рвуть за поли,
Завтра підеш з нами в панське поле,
Бо зима настане, бо зима,
А й зернини хліба в нас нема...

Пролітали в небі журавлі...
— Ви б спинились, ви й мене б взяли!

.
Йшла у поле. Ой важкі граблі,
Ті, що ними загрібала хлібі
Панський лан. А морда в пана злоча,
А стерня така, як дріт, колюча...
Утекла б... Попереду ж — зима,
Ні зернини хліба в них нема...
Взимку — теж працєю в багатія...
Олександро, дівчинко моя!

Ще мала... Ще б у ляльок гуляти...
Та й заплакала. Життя трикляте!

Отаке життя. Батрацькі мандри
Все дитинство вкрали в Олександрі.

Наймитуй, тулись біля одвірка...
А в боярів — чай із цукром.
— Золотко! —
Пан до паненяти...
Бідним гірко,
А багатим — іч, як жити солодко!
З цукром чай... І думала про те,—
Чом той цукор бідним не росте?

Йде боярин — простилайся в ноги,
Йде боярин — шапку, хлопе, скинь!
А карета мчить — тікай з дороги,
Не втечеш — затопче панський кінь.
Паща, бач, яка в коня роз'ярена?
Не 'дного вже збив огнем копит...
Чом це так?
Бо вся земля в боярина,
Бо він — пан. А ти єсть хлоп. І квит.

* * *

Скрізь бояри правлять в Буковині,
Чи румун, чи свій — однак пани...
Й раптом..
(Не забудь цього й понині!)
Це було надвечір. Здалини
(Що за тупіт в полі, що за пил?)
Журавлі летять,— спиніться в лузі!
Гулі, гулі...
Гул залізних крил...
Сіли!
В них зірки на крилах...

— Друзі!
Танки йшли. Усюди сурми грали.
— Слава Радам! — весь народ гукав.
(«В Інтернаціона-а-алі
Здобудем людських прав!»)
Піхотинці йшли,
Пісень співали.
Йшла свобода!
А пани тікали.
З Сходу день визволення прийшов!
Щез і слід од панських підшов.

2

Всім народам світу, всій землі
Світять зорі ті, що на Кремлі.
В день і в ніч сяй, кремлівська зірко,
Шлях показуй, світло правди сій!
Хай тепер панам живеться гірко!
Ми у себе, на землі своїй
Хочем жити солодко...
— А звісно! —
Загуло на зборах звідусіль,—
Хто приніс нам волю? Ти, Вітчизно!
Ти дала нам, бідним, хліб і сіль!
.
Радилися, йшли палкі дебати:
— Як же будем жити? Осібно чи...—
І відтак рішили заснувати
Колектив.
— Ти, Партіє, нас вчи!
Всюди ту осібну землю видко —
Смуги, межі... Як батрацька свитка!
Мов та свитка, що на латці латка...
Свитка ця — старого світу згадка!

В світ старий не буде вороття!
Хочем до нового йти життя! —
Так сказали люди.—
Здрастуй, завтра!

.
В комсомол вступила Олександра.
Скільки передумала думок,
Як приймала КСМ квиток —
Світлу книжечку з портретом Леніна...
А навкруг ланів зелена пелена,—
Все буряк шумить та все буряк...
Хе! Вона вже знає, що і як!

Пан-боярин... Чи ж забудь тебе?
Йшла з райкому, ні, не йшла, а бігла...
А над нею небо голубе,
А навколо — скільки світла, світла!

То не з неба світло — із Кремля!
То не панська — наша вже земля!
Труд — господар у країні всій,
Труд — до щастя ключ... Бери ділянку,
Хоч — пшеницю, хоч — буряк посій...
І створила Олександра ланку,
І сказала: — Труд — це нам з руки! —
І рішила сіять буряки.
— Буряки?
— Атож! — сказала коротко.—
Щоб жилося нам в колгоспах солодко!

3

Рік старий струмками з гір потік,
Йшла весна.
Йшов сорок сьомий рік.

Вчив парторг держати твердо руку,
Йти на труд, як ми ішли в бої...
Застосовувать агронауку!
Вміло сили планувать свої!
Щоб перед вела її ділянка,
Бо у неї ж — комсомольська ланка!

Піднялась у полі зеленъ яра,
Милувався сходами народ.
— Скільки центнерів дасте з гектара? —
Присягнулась ланка:
— По шістсот.—
А старі таке казали люди:
— Все від бога. Буде так, як буде!
І судьба, і дощ — усе від нього...
По шістсот? Ще не було такого!

І вона згадала, як колись,
При панах: іде боярин — гнись!
Гнися, хлопе, йди на панський лан,
Сій і жни..
А забирає — пан.
Десь зозуля, мов докір, кує.
— А коли ж посієте своє? —
Сто зозуль кувало щовесни,
Сто їй бід пророчили вони:
— Так і згинеш в наймах! Боса й гола...—
Плаче мати... Ой дівоча доля!
У людей — сини... У двір по росах
Привезуть їм наречені посаг...
А у неї — думи материні! —
Ані посагу нема, ні скрині...

Свій вже лан пололи.
Дні минулі!

Цур їм, пек... Брехали всі зозулі!
На своєму, на колгоспнім полю
Здобувала собі щастя-долю.
Без зозуль! З червоним бантом в косах...
Вся Вітчизна, дівчино,— твій посаг!
Вся Вітчизна, що в красі споруд...
Йй, Вітчизні, віддамо свій труд!

4

В час, коли буряк пололи свій,
Налетів із півдня суховій.
Споконвіку так уже було:
Як вривався суховій в село,—
Йшли у поле, правили молебні,
Слали псалми богові хвалебні,
Мов старці, канючили дощу;
Ждали, поки скаже бог: — Прощу! —
Що той бог з байдужістю в очах,
Коли колос на стеблі зачах,
Коли віють суховії злі?
Грунт підпушуй, добрив дай землі!
Хресний хід та зойк святих пісень —
Ховрашків полохають лишень!
Квит! Уже попа народ не слуха!

...Насувала на село посуха.
В'яло все в полях, що зеленіло,
Никло все навкруг, що розцвіло...
Піп узяв був охрести й кадило,—
Не пішло вже за попом село!
Не упали люди на коліна,
Не молили в господа дощу.
Олександро! Ти вже не єдина,
Хто сказав попові: — Не пущу! —

Стали біля кожної ділянки —
Й не пустили.
— Не толочте лан! —
Чи стерпів колись би від селянки
Привселюдну непокору пан?
Ти гукнула до дівчат: — Ану ж бо,
Запрягайте, подруги, воли! —
І поки ішла у церкві служба,
Всі бочки в колгоспі узяли,—
З річки почали возити воду,
Ідучи у наступ на природу!
— Так і скажем суховіям: зась!
.
— Тпру! — приїхав рахівник Михась.
— Поливаєш? Марні всі старання,
Все одно не виживуть вони...
В гай приходь сьогодні на гуляння!
А не вийдеш — що ж... себе вини!
— Буряки ж всихають...
— Все одно.
Як не вийдеш — потім буде пізно...—
Глянула — не встиг сказати й «но!»,
А дівчата почали вже пісню,
Залунала пісня вздовж ріки...
Втрете пропололи буряки,
Чисто — весь бур'ян зняли з землі!
Чисто — як в хазяйки на столі,
Коли свят надходить мить жадана...
— Бо для себе ж робим — не для пана!

Б

Вплив місяць з гір, з-за перевала,
Десь за гаєм гульбища, пісні...
Не пішли гулять. На полі й спали.

Ні, не спали — цілі ночі й дні
У бочках возили з річки воду...
Гурт дівчат пройшов. Які дзвінкі!
І Михась між ними...
Біля броду
Стали, щоб пускати в ріку вівки.
І Михась... Нагнала.
— Поможи...
Гине мій буряк... Зостанься зо мною!
Ти ж любив мене... Любив? Ажи? —
Згорда глянув:
— То було весною!
Ніколи, он кличе гармоніст...
Рийсь в своїй ділянці! —
Став ногою
На буряк (стоптав зелений лист...)
Повернувся і пішов з другою.
— Поможи...—
Сказав, мов збрив: — Облиш,
З іншими дівками веселіш! —
Чула, як зітхнув гармоні міх,
Чула — покотивсь веселий сміх...
Ой ти ніч на Івана на Купала!..

* * *

Кожен кущик полива, скупала,
І на ранок, знов набравши сили,—
Встали буряки, зазеленіли!
Лиш один засох, з землі не встав,
Що Михась ногою настоптав...
Йшла додому, а в ушах: «Облиш,
З іншими дівками веселіш...»
Значить, все... А як його любила,
Мріяла про дружбу, про любов,—

Дружбу, що дає людині крила,
Щоб злітати ще вище...

Він пішов

Із другою, кинувши в біді
Її серце, мрії молоді...

А дівчата: — Не печальсь за ним,
То не дружба, не любов, то — дим!
Є такі метелики, які
Люблять вітру подуви легкі,
А як буря перестріне,— вмить
В затишок метелик той летить.
Хіба можна другом бути тоді,
Коли кинеш подругу в біді?
Дружба... З неї родиться любов! —
Втерла сльози:
— Й добре, що пішов!

6

Загули, загомоніли люди,
Все село, жінки і бабусі:
— По шістсот? В таких і більше буде! —
Заздрили: — Отак якби усі...—
І на зборах вирішили так:
— Кожній ланці поливать буряк! —
З річки, з річки в поле йшла вода...
Піднялася зелень молода!
Розрослися отакі куці!
Всі хвалили дівчину-смільвку,
Покладалися не на дощі —
Покладалися на свою поливку!
Говорив колгоспний голова:
— Звісно, клімат на врожай вплива,

Але люди, цебто, значить, ми —
Клімат створюєм собі сами!
От дівчата. Честь і слава їм!
Їхня праця — приклад нам усім.
А щоб краще використать річку
Для потреби нашого села,—
Станцію поставим невеличку,
Щоб своя електрика була!
А про дощ... Не милостиню з неба
Ждати, поки крапне на поля,—
Ліс посадим! Ліс розводить треба!
Хай на поле хмари підмовля...

7

Гарні дні осінні в Буковині!
Ліс пожовк, але ще сонцем пах...
Не були там? Звісно, ви не винні,
Що родились, може, у степах,
Чи на шахтах в славному Донбасі,
Чи, можливо, десь біля Сули...

Буряки копали вже в тім часі.
На вагу їх потім узяли...

Буковино! Не з твоїх красот
Я сьогодні гордий, а за неї,
Олександрю, що дала шістсот,
Сили не шкодуючи своєї!
Що трудом своїм несе нове,
Те, що в комунізмі вже живе!

8

Ой яке високе сонце в небі...
Олександрю, дівчино моя!

Золота Зоря Героя в тебе
Другим сонцем на груді сія!
На портрет дивлюся твій і мрію,—
Пам'ятник поставити б тобі,—
Тій, яка перемогла стихію...
Про твій труд, про очі голубі
Ще не раз писатимуть поети
Вірші. І поеми. І пісні...
Я дивлюсь на твій портрет з газети,
Київська зима мете в вікні...
Олександро, б'ю тобі чолом!
Як твоя живе й працює ланка?
А Михась... знов ходить під вікном?
Якщо ходить,— дуже й дуже жалко...
Не пускай і під вікно! Не треба.
Пригадай той вечір і той сміх...
Золота Зоря Героя в тебе —
Не для нього. І не для таких!

* * *

Я щодня, як чай із цукром п'ю,
Славну ланку згадую твою...

Слава тим, хто цукор цей ростив,
Працею стихію поборов!..
Засилають хлопці старостів,
У листах їй пишуть про любов...
Олександро, ти їх зустрічай,
Хай заходять старости з дороги,
Хай спочинуть їх старечі ноги,
Хай сідають, п'ють горілку й чай...
Вся країна чай із цукром п'є,
Добре ймення згадує твоє!

КАЗКИ

ЛИСЯЧИЙ ХВІСТ

(Російська народна казка)

1

Лисиця курей вже не їла давно.
Прибігла на хутір. Стук-стук — у вікно.
— Хто там? — питають.
— Пустить на нічліг.
Така хуртовина — і вітер, і сніг...
— Ніде,— їй кажуть.— І так тіснота.
— Та я хоч посиджу, погрію хвоста.—
Прокинувся дід, — з ким там плескає баба?
Почухав потилицю, в пазусі шкряба.
— Ну той... коли змерзла, то той... упусти! —
А в хаті ж — ні сісти ні стать з тісноти.
Лисичка і каже:

— Все буде як слід:

Я ляжу на лавку,

А хвостика — під,

Я ляжу на лавку,

Ціпок — під піч...—

Хропуть дід і баба.

Спить Лиска.

Ніч.

А вранці схопилась — та миг! — в кошинок,
Тишком та нишком спалила ціпок,
А потім і каже: — Пропажа в дому!
Я й курки у вас за ціпок не візьму! —
Дивується дід — та під піч — тик та мик —
І справді немає ціпочка. Зник.
Почухав потилицю: — Бісова стать! —
Прийшлося за ціпок свою курку віддати.
— Кудакнула, значить? — питає сусід.
— Кудакнула,— каже, зітхаючи, дід.
А Лисичка через луг, через лід

Йде-співає:

— От дурні баба й дід!
Я спалила свій ціпок — ах, ох,—
Обдурила діда й бабу — обох.
За шматочок дерева — курку —
Маю тепер з пір'ячком курку!

2

Упадилась Лиска на хутір з тих пір,
Як ніч — так і стукає,— в інший вже двір.

— Хто там? — питають.

— Пустіть на нічліг,

Таке піднялося — і вітер, і сніг...

— Ніде,— їй кажуть.— Така тіснота.

— Та я хоч посиджу, погрію хвоста.—

Ізглянулась баба, ізглянувсь старий:

— Ну йди уже, Лиско, хвоста свого грій!

А хитра Лиска

Очима блиска:

— Ви спить,— каже,— спить, ще до ранку не близько,—

І каже Лисиця:

— Все буде як слід:

Я ляжу на лавку,

А хвостик — під.

Я ляжу на лавку,

Курку — під піч...

Хропуть дід і баба.

Спить Лиска.

Ніч.

А вранці проснулась — кругом темнота,—

Обпатрала курку, з'їла й пита:

— А де моя курка? Хто взяв і чому?

За курку — я й качки у вас не візьму! —

Прокинувся дід — не приложить ума,—
І справді пропала.

Була. І нема.

Почухав потилицю: — Бісова стать! —

Прийшлося за курочку качку віддати.

— Кахнула, значить? — питає сусід.

— Кахнула,— мовив з досади дід.

А Лисичка через луг, через лід

Йде-співає:

— От дурні баба й дід!

Я із'їла свою курочку — ох,

Обдурила діда й бабу — обох.

А тепер, а тепер — я багачка,

Замість курочки —

Є в мене качка!

3

Діждалася ночі — і знову в село.

Та й стукає в хату, де світло було.

— Хто там? — питають.

— Пустить на нічліг,

Така завірюха — і вітер, і сніг...

— Ніде,— їй кажуть.— І так тіснота.

— Та я хоч посиджу, погрію хвоста.—

Де ж її діти? Надворі ж не ляже.

Пустили. От Лиска убігла та й каже:

— Я ляжу на лавку,

А хвостик — під...—

Дали повечерять,

Послав їй дід.

— Я ляжу на лавку,

А качку — під піч...—

Вмостилась Лисичка.

Заснула.

Ніч.

А вранці схопилась — ще сплять всі. За мить
Обпатрала качку, з'їла й кричить:

— Хто вкрав мою качку? Усіх у тюрму!

За качку я й гуску у вас не візьму! —

Злякався старий, лазять з бабою рачки,

Під піл і під пічку — немає качки.

Почухав потилицю: — Бісова стаття! —

Прийшлося за качку гуску віддати.

— Загелкала, значить? — питає сусід.

— Загелкала,— бевкнув сердито дід.

А Лисичка через луг, через лід

Иде-співає:

— От дурні баба й дід!

Я із'їла свою качечку — ох,

Обдурила діда й бабу — обох.

З'їла качку і от

маю нині

Замість качечки —

гуску в торбині!

4

Лиш смеркалося — знову Лисичка в селі.

Стук-стук — у віконце.

Спить хутір у млі.

— Хто там? — питають.

— Пустіть на нічліг,

Таке закрутило — і вітер, і сніг...—

Впустили. Вмостилась вона на лежанці,

А потім тихенько прокинулась вранці,

Поснідала смачно та в гвалт на весь дім:

— Хто з'їв мою гуску? Я всіх вас поїм!

Я в суд заявлю про крадіжку про цю...

Давайте,— говорить,— за гуску вівцю! —

Поліз дід на піч — тільки пір'я в мішку,
Поглянув на Лиску — все рильце в пушку...
«Еге»,— дума дід... Не подав їй і знаку,
Та й дав у мішок не вівцю, а собаку.
— Мекнула, значить? — питає сусід.
— Гавкнула,— каже всміхаючись дід.

А Лисиця через луг, через лід
Йде-співає:

— От дурні баба й дід!
Я із'їла свою гусочку — ох,
Обдурила діда й бабу — обох,
Обдурила і за хитрість за цю,
Замість гусочки — маю вівцю!

Біжить собі Лиска, вже й ліс недалечко,
Та й каже: — Замекай, овечко! —
А овечка як загарчить на неї з мішка:
— Гар-р-р!..

Лисицю аж кинуло в жар.

І дума Лисиця: «І що б це за знак?
Чого це овечка замекала так?

Ану, подивлюсь, що тут дід мені дав...»
Розкрила мішок, а собака — гав!

Лиска вбік, та тікати, та ріллею,
А собака з мішка — та за нею.

— Ой ви, ніжки, врятуйте мене!..—
А собака от-от дожене.

Тут — нора. Пли Лисиця — та в нору.
Зупинився Рябко, хвіст угору,
Зупинився край нори,
Сів та й жде...

А Лисиця в норі таку мову веде:

— Вушки, вушки, що ви робили, як почули «гав-гав»?
— Ми все слухали, все слухали, щоб Рябко не догнав!
— А ви що робили, ніжки?
— Ми все бігли, все бігли, не спинялися й трішки.

— А ви що робили, очі-очиці?
— Все дивились, дивились, де б сховатись Лисиці.
— А ти, хвіст-хвостище, чим мені допоміг ти?
— Все теліпавсь, теліпавсь, заважав тобі бігти...
— Ага, заважав? — узяла її злість.—
— Так ось тобі, ось! Хай Рябко тебе з'їсть! —
Та й сунула в дірку краечок хвоста.
Рябко його — хап! Вартував неспроста!
Смикнув, потягнув догори —
Та й витяг Лисицю з нори...
 Розірвав Рябко Лисицю —
 От і казочка уся.
 Будуть з хутра рукавиці
 Для нашого дідуся;
 Онуків, що слухає,—
 Шапка теплоухая,
 Бабі — шуба в повний зріст,
 А мені... лисячий хвіст!

ДОВГЕ ІМ'Я

(Японська народна казка)

Жив собі Тояма-міщанин,
Народився у Тоями син.
От зібрались з города
Дядько, тітка, сват.
Стали думать, спорити,—
Як синка назвать?
Дядько каже: — Мбосу! —
Тітка: — Йотаро! —
Мати кволим голосом:
— А внесіть відро! —
І сказала: — Скільки
У відрі краплин,
Стільки літ та ще раз стільки
Хай живе мій син!
А щоб жив він довго,
Так, як хочу я,
Треба довге, як дорога,
Дать йому ім'я.
Думала-гадала,
Мабуть, днів із п'ять,
І таке ім'я прибрала —
Довге-довге, й не сказать.

Погукала всіх до зали,
Мовила крізь сон.
— Хочу,— каже,— щоб назвали
Мого сина — Чон...—
Та й не доказала,
Вибилась із сил,
Голова упала
На дощаний піл.

Тільки «Чон» сказати встигла,
Тут і смерть її настигла.
— Ну,— сказали люди,—
Думать не резон.
Як сказала, так і буде:
Хай він зветься Тільки-Чон! —
Оженився вдруге міщанин,
Народився другий в нього син.
Друга жінка була сильна, дужа,
І свого синка любила дуже.
І сказала: — Скільки
У морях краплин,
Стільки літ та ще раз стільки
Хай живе мій син!
А щоб жив він довго,
Так, як хочу я,
Треба довше, ніж дорога,
Дать йому ім'я.
Довге імення — щастя знак...
І назвала сина так:
Корс-Боро-Недоборо-
Юдо-Нюдо-Недобудо-
Чоні-Моні-Макароні-
Циліс-Миліс-Половиніс-
Яма-Тяма-Кіріяма-
Гура-Хура-Мацапура —
Тікі-Мікі-Кукурікі-
Хакі-Сакі-Нагасакі-
Тиці-Миці-Сигимиці....—
Говорила довго-довго,
Проказала всі слова
І не вмерла після цього,
А зосталася жива.
От ростуть собі сини,
Та не миряться вони.

Менший брат, як та ворона,
Все дражнив він Тільки-Чона:
— Чон-Чон,
Тільки-Чон,
З'їв півпуда
Макарон...—
Тільки-Чон терпів та жив,
Тільки-Чон би теж дражнив,
Та хіба його подражниш,
Як ім'я того й не скажеш?
От почне казати скоро:
— Коро-Боро-Недоборо...—
Ну, а далі — тик та мик —
Заплітається язик,
Бо, поки те ймення кажеш —
Брат молодший уже зник.
Думав хлопець: «Справді так.
Довге ймення — щастя знак.
А коротке — знак біди:
— Тільки-Чон, внеси води!
— Тільки-Чоне, дров врубай! —
А молодший брат — гуляй.
Бо — ну як йому накажеш,
Як ім'я того й не скажеш?»
А посваряться два брати —
Тільки-Чона лає мати:
— Знов завівсь з малим хлоп'ям?
Зараз я тобі задам! —
Якось влітку, в косовицю,
Тільки-Чон упав в криницю,
Миттю збіглась до двора
Галаслива дітвора:
— Тільки-Чон в криницю впав! —
Вибіг батько, врятував.
Став тут менший брат казати:

— Щастя довге ймення мати,
Довге-довге та красиве,
А коротке — нещасливе.—
Тільки це він проказав,
Як і сам в криницю впав.
Знов прибігла до двора
Галаслива діввора:
— Швидше, швидше, там ваш Коро...
Коро-Боро-Недоборо-
Юдо-Нюдо-Недобудо-
Чоні-Моні-Макароні-
Циліс-Миліс-Половиніс...—
Враз на цьому слові збились,
Й щоб дотримати порядку,
Почали казати спочатку:
— Швидше, швидше, там ваш Коро-
Коро-Боро-Недоборо-
Юдо-Нюдо-Недобудо-
Циліс-Миліс-Половиніс-
Тікі-Мікі-Кукурікі...
— Ні, неправильно, не так! —
Закричав один хлопчак.
Знову збилися з порядку
Й почали казати спочатку:
— Швидше, швидше, там ваш Коро-
Коро-Боро-Недоборо-
Юдо-Нюдо-Недобудо-
Чоні-Моні-Макароні-
Циліс-Миліс-Половиніс-
Яма-Тяма-Кіріяма-
Гура-Хура-Мацапура-
Тікі-Мікі-Кукурікі-
Хакі Сакі-Нагасакі-
Тиці-Миці-Сигимиці...
Утопився у криниці.

Як зачула цеє мати —
Враз побігла рятувати.
Але слухний час минув,
Син давно вже потонув.
— Тиці-Миці-Сигимиці! —
Стих в дворі дитячий шум,
Тільки жабка у крипиці
Сумувала:

«Кум!

Кум!..»

ДАРМОЇД

(Народна казка)

Казочку оцю
Розказав мій дід.
Правда чи неправда —
Жив Дармоїд.

І такий лінивий,
Лежебок такий,—
До роботи не підніме
Ні батіг, ні кий!
Мав таку він звичку —
Жить на дурняка:
Ходить, жебракує,
По селу ника.
Там — поїсти випросить,
Там — п'ятака.
Була куца, як робити,
Була довга, як просити,
У нього рука!
Всім він набрид,
Цей Дармоїд.
Чує — всюди,
Кажуть люди:
— Де

твій

стид? —

Проганяли од воріт,
Виганяли з хати.
І надумав Дармоїд:

«Не дають у сусід —
Піду в світ шукати!
Знайду землю таку
На білому світі,
Щоб лежать в холодку
І нічого не робити.
Щоб як їсти схотів,—
Оближися ласо,
А тобі — прямо в рот —
Бараняче м'ясо!
А на перше — супи,
Киселі — на третє...
Тільки їж, та сопи,
Та катайсь в кареті.
От знайти б такий світ!
Земле та — яка ти?»
І пішов Дармоїд
Землю ту шукати.
От іде собі, йде,
День минає, нічка,
Чує: мчить щось, гуде,
Коли глянув — річка.
— Гей, куди це ледар дига? —
Запитала з річки Рибка.
— Землю йду шукать таку
На білому світі,
Щоб лежать в холодку
І нічого не робити...
— Хм... нема такого краю,—
Чуєш, лежебоко? —
Йй каже Рибка: — Горе маю,
Сліпне ліве в мене око.—
Йй просить: — В лівім плавнику
В мене там застряв алмаз.
Послугу зроби таку —

Вийми! — й стану бачить враз
Заплачу тобі як слід:
Дам за це алмаз в подяку,
Збагатить він весь твій рід...
— Пфі! — скривився Дармоїд,—
Буду брать каміння всяке,
Як той кінь тягтися в возі,—
Це мені не по дорозі!..—
Та й потьопав собі далі...
— Дурень! — Рибка вслід.— Видали?
Стан зігнуть боявсь... Ну й ну! —
Та й пірнула в глибину.

Йде, дрімає Дармоїд
(Не заснути на ходу б!),
А край шляху — Дуб.
— Ти куди зібравсь в похід?
— Землю йду шукать таку
На білому світі,
Щоб лежать в холодку
І нічого не робити.
Щоб як їсти схотів,—
Оближися ласо,
А тобі — прямо в рот —
Бараняче м'ясо!..
— От чудний чоловік! —
Й каже Дуб: — Біда у мене,—
В'яне листячко зелене,
Усихає правий бік.
Чуеш? Там, на боці тому,
Що всиха,— заритий клад,
Вирий! В листі знов густому
Зацвіту, як рік назад.
Поможи, зігни свій стан!

Й лиш лопата б грунт згребла —
Вириеш з землі казан,
Повний золота й срібла.
Все віддам за це, що є,
Злото й срібло — все твоє!
З цього золота й срібла —
Вся рідня б твоя жила.
— Пфі! — промовив лежебок.—
Буду брати казанок,
Щоб, як кінь, тягтися в возі,—
Це мені не по дорозі!..—
Та й пішов, свій збивши чуб.
— От дурний! — промовив Дуб.

Йшов і йшов він,
Землю товк,
Аж назустріч — Вовк.
— Ти куди це,— каже,— га? —
Став напроти та й морга.
Як побачив Вовка,— зблід,
Затрусився Дармоїд:
— Землю йду шукать таку
На білому світі,
Щоб лежать в холодку
І нічого не робити.
Щоб як їсти схотів,—
Оближися ласо,
А тобі — прямо в рот —
Бараняче м'ясо!..
— М'ясо, кажеш? З баранів?
Жду тебе я, дурню!
Та схопив його і з'їв...

.

Цюю казку журну
Розказав мені мій дід.
Правда, казка ловка!
Але я не Дармоїд —
Не боюся вовка!

1953

ХВАЛЬКО

(Естонська народна казка)

Вийшла з хати тьотя Ніла
У сарай,
А дверей не зачинила —
Літо ж. Хай!
Курка — шмиг у хату, хитра:
— Ко-ко-ко...
Зазирнула,— що в макітрі?
Молоко!
З лави, наче ненавмисне,
Напрямки,
Перескочила на мисник.
Там — миски.
Оглядає ходить хату...
Ходить, оглядає
Ліжко,— іч!
Вмить на ковдру волохату
І — на піч.
Чує — з печі хтось, з щілини:
— Ти куди ж?
Тут не сідало пташине...
Ану — киш!
— Я зайшла... я хочу всюди
Звідать путь,
Подивитися, як люди
Тут живуть.
— Що за люди? А по-друге,
Мій це дім!
Люди тут для мене слуги,
В домі цім.
Ти не смійся... Що за смішки?

Киш! А то...—
Розгубилась Курка трішки:
— А ти ж хто?
— Я? Кажу ж — не зли даремно,
Не тривож!..—
Курка знов спитала чемно:
— Хто ж ти? Хто ж?
— Я? Ти що... мене — не знати?
Знає всяк:
Я — господар цієї хати!
Я — Прусак!
— А-а... Прусак, комашка, значить...
Чи ти ба!
Не доводилося бачить —
Не судьба!
— Я — Прусак! Ні менш ні більше...
Так що знай!
Роздивляйся, та пильніше,
З краю в край!
Як зустрінеш іншим разом —
Взнала щоб...—
Курка дивиться тим часом,
Гострить дзьоб...
— Роздивляйся! Знай, як звуся!
Зна весь світ...—
Вистромив з щілини вуса,—
Грізний вид!
— Роздивилась? Глянь ще вдруге...
Ну, який?
Правда ж, я страшний звірюга?
— Ой страшний!
— Правда ж, бик — і той не більший?
Чи не так?
За коня я теж сильніший!
Я — Прусак!

А який я злий, як злюся!
Ух і злий!
Як розправлю грізні вуса...
— Ой страшний!
— Всіх вбиваю! Всім дасть здачі
Мій удар...—
Курка як закудкудаче:
— Ко-око-ошмар! —
Зазирнула у щілину:—
Як же ти
Убиваєш? Чи у спину...
— В животи!
Всіх колю! Колю рогами,
Ого-го!
А дрібних... топчу ногами...
Як кого.
— Де ж береться в тебе сила?
Що їси?
— М'ясо й сало... Зрозуміло?
Знають всі!
— Що ж ти п'єш, що в тебе в тілі
Міць така?
— П'ю вершки! П'ю відра цілі
Молока!
От який я звір — звірище,—
Знала щоб!!! —
Підступила Курка ближче,
Цілить дзьоб.
— Чудо-юдо,— каже Курка,
Не збагну...
А яка ж у тебе шкурка?
Вилізь, ну!
Дуже злий ти і хоробрий,
Бо ж — Прусак!
А чи жирний, а чи дсбрий

Ти на смак?..—
Налетіла, мов та куля -
Сторчака —
Дзьоб його — та й проковтнула
Прусака.
Проковтнула і сказала:
— Ну й гидке ж...
А хвалилось: «Ім я сало,
М'ясо — теж...»
І на мову дуже грізне,
І на вид,
А на смак — пісне і прісне,
Кузька — й квіт!

Дзьоб свій витерла об крила:
— От хвалько!..—
Та й пішла-засокорила:—
Ко-ко-ко..

Сочи, 1953

ЗМІЯ І РИБА

(Вірменська народна казка)

Море співало, як скрипка,
В морі гуляла Рибка,
Райдугою-дугою
Викидалась над гладдю морською.
Сонце сміялось, блакить,
Гойдалося море —
Хить-хить...

З ущелин, під вітру шерех,
Змія приповзла на берег.
Побачила Рибу Змія:
— Здрастуй, сестрице моя! —
Сіла Змія на камені:
— Зустріч приємна така мені! —
Прикинулась смирним вужем:
— Нум, подружим!
Нум, подружим! —
До Риби підсунулась ближче та й:
— По морю мене покатай!
— А ти не Кобра?
— Не Кобра.—
Згодилась Рибка:
— Добре.
Море без меж, без краю,
Сідай, коли хоч, покатаю!
Привільне, величне море,
Не те, що Зміїні нори...—
Обвилась круг Риби Змія...
Пінилась хвиль течія!

— Хвилі? Я з вами посперю! —
Й по морю пішла, по морю...
А море кипіло, а море гуло...
Згадала Змія про жало,
Не пропливли й годину —
Вкусила Рибу в спину.
Риба плеснула хвостом:
— Сестро, кусаєшся чом?
Жало своє геть забери це!
— Я... ненароком, сестрице.

Товпляться хвилі сині
У морі насередині,
Обрії, простір який!
Вітер. І хвилі... Пливи собі й мрій!
Море безкрає, сонце сія...
Знов укусила Рибу Змія.
— Сестро, ти ж — Кобра!
— Вуж, Вуж!
— А кусаєш мене чому ж?
— Сонце пече мене здорово.
Сонце затьмарило голову...
Катай мене, сестро Рибко!

І знову пливуть між хвиль,
Вже берега і не видно,
Не видно й землі відціль,
Вже й вітру нема перестрибу...
Знову Змія укусила Рибу.
— Сестро, коли ж це мине?
Чом ти кусаєш мене? —
Цьвохнуло слово Змії, мов кий:
— Кусатися — звичай у мене такий!
— Ах, звичай такий? Так одерж,
У мене є звичай теж!

У тебе жало, а у Риб...—
Та з цим і пірнула вглиб,
А з нею й Змія заодно...
Буль-буль — і пішла на дно.

Втопилась Змія у воді...
І Риба сказала тоді:
— Дружба — для друзів. Для Змій —
Ось звичай у мене який!

Сочі, 1953

ТОПОРИЩЕ

(Молдавська народна казка)

Колись було, куди не кинеш зір,—
Усе ліси стояли вздовж і вшир...
Жили ліси у злагоді з лісничим,
Лісничий не рубав дерев, бо нічим.
Пишався Явір — шапка набакир:
— Шуми, рости! В людей нема сокир! —
Та раз,— чого Лісник в куцах ника?
Сокира у руках у Лісника...

Злякалася Береза:

— Ах,

Сокира

В нього

У руках! —

Береза — ах,

Осика — ох,—

Лісник зрубає нас обох! —

І Граб поник,

І Клен поник,—

Іде з сокирою Лісник! —

Кора тремтить в Ялинки сіра:

— Кінець! Зрубає нас сокира! —

І справді: йшов Лісник, сокиру ніс.

Злякався ліс,

Захвилювався ліс,

Дрижить — не попадає зуб на зуб...

— Не бійтеся! — сказав до лісу Дуб.

— Осичино-Березино,

Не розібралась ти ж!

Сокиру то привезено,

Але чому тремтиш?

Ми бачимо Лісничого,
Сокиру бачим теж,
Проте бояться нічого,—
А топоринце де ж?

Ну, йде Лісник, ну, є сокира в нього,—
Та й що? Хай ходить між дерев, хай свище,
Лісник не зробить нам нічого,
Коли не буде топорища!
Сокира — хоч нехай як дзвяка —
Без топорища — залізяка!
Для топорища ж — зна старе й мале —
Потрібне дерево... Але —
Хто ж згодиться з нас, друзі ширі,
За топоринце стать сокирі?
Стать топоринцем, щоб весь час
Сокира знищувала нас?
Хіба нас зрадить той, хто з нами ріс?
Хто зрадить нас, той згубить цілий ліс!..
— Не зрадимо! — ліс зашумів навколо.
— Не будем топорищами ніколи! —
 Пройшов Лісник
 Весь ліс,
 Всю путь,—
 Ніхто не хоче
 Топорищем
 Буть!

— Не хочете? — розгнівався Лісник.—
Так всіх вас знищу!
Всіх: Беріз,
Осик!
Всіх знищу,—
Лип не пошкодую,
В'язів...—
Та — цюк! — сокирою,—
Якусь Ліщину вразив.

— Хто ж згоден стати топорищем,
Того — не знищим!
— Я згодне! Я! — відповіло на це
Якесь паршиве з ляку деревце.—
Я буду топорищем! Цілий вік!..

Ліс зашумів од гніву...
А Лісник,—
Сокиру ж він приніс не для забав,—
Вмить те паршиве деревце зрубав,
А далі, далі...
Ліс, мов облісів...

З тих пір пішла погибель для лісів.
А топорище?
Словом топорище
Звуть зрадників тепер. З тієї пори ще!
З тієї пори дійшла і казка ця.
Лісів з тих пір загинуло чимало,
І все з-за того деревця,
Що з ляку топорищем стало,
Що зрадило братів своїх,
Що рятувало власну шкуру...
Несло сокиру для других
Її само ж упало від сокири здуру!

Ми любим ліс.
Хай ліс росте усюди!
Хай зрадників-сокирищ більш не буде!

Сочі, 1953

ОДИН БЕЗБОРОДИЙ І ДВА БОРОДАТІ

†Казахська народна казка)

I

Вам не траплялось бувать в Казахстані?
Гарно у нас, як весна настане!
Двері з кибитки лишень одчини —
Скільки навколо тії дичини!
Дрохви — в траві,
Лебеді — на воді...
Дні аж сміються — такі молоді!

.
Трое мисливців сидять при багатті,
Один — безбородий, а два — бородаті,
Один — дуже бідний, а двоє — багаті.
Сьогодні вони полювали на дрохв,
Єдину дрохву вони вбили утрьох!

Стомились мисливці, сидять при багатті,
Один — безбородий, а два — бородаті,
Один — дуже бідний, а двоє — багаті.
Та й думають: як розділить дичину?
Їх трое, а птицю ж убили одну...
— Ми знаємо, як! — загули бородаті,—
Дрохву цю тому пропонуем віддати,
Хто мовчки просидить найдовше за всіх...
— Про мене,— сказав безбородий до них.
Прослав свою свиту,
Вітрами підбиту:
— Втрачать мені нічого, крім апетиту! —
От сіли мисливці та й стали мовчати,
Неначе в роти понапихано вати,
Неначе на губи поклали печать.

Година минає, і друга — мовчать.
Мовчать, один в одного очі уперши.
Чекають — хто ж заговорить з них перший?

Вже й третя година мовчання мина...
Бере безбородий дрохву й казана,
На луг подивився, поглянув на став
І мовчки дрохву тую патрати став.
Обпатрав її, обсмалив на димку...
Сидять бородаті — язик на замку!
Узяв безбородий дрохву між долонь,
Поклав у казан і — варить на вогонь!
Не спи, безбородий, і очі не жмур...
Сидять бородаті, мовчать — ні-мурмур!
Зварилась дрохва, взяв її безбородий,
Хрумтить-уминає на лоні природи!
Хрумтить — зголоднів за цілісінький день.
Сидять бородаті, мовчать — нітелень!
Коли безбородий дрохву тую схрумав,—
Як крикнуть вони:
— Ти дурить нас задумав?
Як смів ти,— кричать,— сам із'їсти дрохву,
Умову порушивши нашу живу?
Та це ж,— загукали вони водночас,—
Розбоек, крадіжкою зветься у нас! —
А безбородий всміхається: — Ой,
Умова ж — дрохву з нас одержує той,
Хто мовчки сидітиме довше за всіх...
Ви — перші розбили мовчання горіх!
Ви першими заговорили — не я!
Я мовчки сидів, то ж дрсхва ця — моя!
Почухали бороди два бородаті:
— Що ж, правда... Ти виграв...—
І на сіножаті,

На шурах овечих, що з ними були,
З порожніми шлунками спати лягли.

II

Наступного дня біля Злого Струмка
Дві гуски убили вони й кулика.
— Слава аллаху! — гудуть бородаті.—
За ції підстрелені три благодаті! —
Й питаються: — Як ми поділимо їх?
— А так,— безбородий звернувся до них: —
Вас двоє — і двоє гусей,— мовив він,—
А я тут один і кулик тут один.
Так вам — куличок, а гусей цих — мені,
І вас буде троє, і нас. Так чи ні?
— Еге, заревли бородаті ураз,—
Ти знов обдурити збираєшся нас!
Всяк знає (та тільки про цеє — мовчок!),
Що гуси ці кращі, ніж той куличок...—
Але безбородий стоїть — не мигне.
— Ви,— каже,— не так зрозуміли мене!
Що гуси ці кращі — це все достеменно,
Та й ви ж — всім хвалилися! — кращі за мене...
Так от: замість мене — кулик вам оцей,
Мені ж замість вас — буде пара гусей! —
Прослав свою свиту,
Вітрами підбиту:
— Втрачать мені нічого, крім апетиту! —
Перезирнулися бородачі:
— А й правда,— ми ж кращі! —
І пізно вночі
Розклали багаття, казан до дрючка —
Та й з'їли удвох отого куличка.
А безбородий — гусятинку спік
Й захріп на весь степ, як хропе степовик!

III

А третього дня, всі напруживши сили,
Утрьох одного тільки лебедя вбили.
Блакитне спускалось на луг надвечір'я...
Швидко обскубли із лебедя пір'я —
І стали варить.

— Закипає вже, бач? —

Слинку ковтнувши, сказав бородач.—

Шкода, що убили лишень одного...

Як же поділимо, братця, його?

— А так,— бородач йому другий в одвіт: —

Вкладаймося спать! А розвидниться світ —

Кому із нас сон найдивніший присниться.

Тому і достанеться зварена птиця!

Ну як, безбородий, забавимось сном?

— Я згодний! — сказав безбородий.— Цілком!

Прослав свою свиту,

Вітрами підбиту:

— Втрачать мені нічого, крім апетиту! —

І — спати лягли. Безбородий, як сніп,

Звалився на землю і зразу ж захріп.

А два бородаті — хитрують вони! —

Не сплять — найдивніші вигадують сни,

Такі, що чи й снились кому коли-небудь...

Лежать, усміхаються: наш буде лебідь!

IV

— Ну,— ранком звернувся безбородий до них,—

Розкажуйте зміст своїх снів чарівних! —

Підвівся один бородач:

— Що ж, почнем...

Приснилось мені, наче став я конем,—

Казковим, крилатим конем, чарівним!

Крила легкі за плечима, мов дим!

Срібні копита... Із золота грива
Гуляє по вітру, рясна та красива...
Махнув я крильми, вдарив раз копитком —
Півсвіту одним перескочив стрибком,
Півсвіту проскочив, злетів вище гір...
Аж тут де не взявся красунь богатир,—
Скочив на мене, пришпорив, як треба,
І я з ним полинув до самого неба...
Вогонь із очей, іскри йдуть з-під копит...
Прокинувся — мокрий: хлющить з мене піт! —
Тут другий підвівсь бородач:
— А мені
Приснилось, що я був на тому коні!
Приснилось мені,— от хоч вір, хоч не вір,—
Що ти, значить,— кінь, я — красунь богатир.
Підбіг я до тебе, ізскочив на тебе,
І от ми удвох понеслися по небу...
Попереду — сонце, зірки, мов жар-птиці,
Внизу, під ногами,— хмарки, блискавиці;
Тягнуся руками я — вгору, увись,
Кричу тобі: «Тпру, не лети, зупинись!»
І тут я прокинувсь... Що далі — не знаю...
— Таке тільки може приснитися баю! —
Сказав безбородий.— А нам, біднякам,
Куди до тих баїв рівнятися нам!
Послухайте краще, що снилось мені:
Немов сидимо ми утрюх в курені,
І раптом один з вас зробився конем,
А другий — красивим отим батирем.
Махнув кінь крильми, вдарив кінь копитком —
Півсвіту одним перескочив стрибком,
Півсвіту проскочив, злетів вище гір...
Аж тут підбіга до коня богатир,
Та — скік на коня, в боки вдарив, як треба,
Помчались — і зникли обидва у небі...

Заплакав я, сльози — немов ручаї...
«Не вернуться,— думаю,— друзі мої!
Їм гарно там,— думаю,— в небі отім,
І лебідь тепер не потрібний вже їм!
Давай пом'яну своїх друзів...» Пішов я —
З'їв лебедя з горя за ваше здоров'я.
— Ти — лебедя з'їв? Сам? Без нас? Уночі? —
Схопились, як вжалені, бородачі,
Та — зирк у казан... І застигли: на дні
Зостались од лебедя — кості одні!..
Пішли, розпаливши свої апетити...
.....
Щастя вам, мисливці, щé лебедя вбити!

Київ, 1951

БЛАГОЧЕСТИВИЙ ІМАМ¹

(Азербайджанська народна казка)

Був собі, жив правовірний хаджі,
Це — мусульманин такий. Багатій.
Землям своїм він не знав межі,
Ліку не знав він худобі своїй,—
Вівцям, коровам, коням, бикам...
Сам володів тим багатством. Сам!
Золота стільки він мав і срібла,
Висипать скарби ті — річка б була,
Висипать — гори були б до небес...
Та найдорожчий для нього був — пес.
Пес — страхопудало зле та рябе.
Пса він любив, як самого себе!

Якось той пес, не сказавши й «ох»,
Кістку ковтнувши, взяв та й здох.
Пес, що худобу, як сторож, стеріг,—
Впав — бездиханний лежить біля ніг.
— Горе велике! — хаджі загукав.
Сльози струмком полились на рукав.
— Як я без пса буду жити тепер?
Краще б не пес,
Краще б я був помер!
Чим пом'януть тебе, друже, скажи? —
В горі великім питався хаджі.
Вірним наказує слугам своїм:
Саваном труп загорнуть дорогим...
Був дуже пишно похований цей
Пес,— як ховають лиш знатних людей.

¹ Представник вищого мусульманського духовенства.

Тиждень мулла — їхній піп — у безсиллі
Книгу священну читав на могилі!
В честь свого пса, як чекать було слід,
Скликаний був поминальний обід.
Тиждень, хоч був той хаджі і скупий,—
Всіх жебраків частував — їж і пий!

Чутка про це до імама дійшла:
— Що? На могилі собачій мулла
Книгу священну читає — коран?
Як він посмів насміятись з вірян!..—
Впав непритомний, зробивсь наче мрець
Сивий імам — найсвятіший отець.
Попіл на голову сипле імам,
Одіж порвав свою — сором і страм!
Це ж святотатство, наруга глибока!
Зганьблена, стоптана віра пророка!
Смертю скарають того небеса,
Хто поховав із молитвою пса!..

Гострі в імама слова, як ножі,
Сів на коня — поганя до хаджі.
Друзі хаджі похилилися в тузі.
— Кайся, хаджі,— попередили друзі,—
Іде імам — найстрашніший з страхіть,
Щоб над тобою розправу вчинить! —
Хитру усмішку хаджі уронив,
З гурту узяв п'ятдесят баранів —
Жиру курдюк має кожен баран,
Важчий утричі, ніж книга коран!
Сам він імама стрічатиме! Сам!..
Стрів. Уклонивсь: — О великий імам! —
Одяг цілує — краечок поли.
— Горе моє розказати звели!

Здох мій собака, мій славний Боздар,
Серця опора і сторож отар!
Справжній він був мусульманин, небіж,
Мулл поважав і імамів...

Тобі ж

Він перед смертю, цей пес, заповів
Жирних оцих п'ятдесят баранів! —
Тут барани як забекають: «Бе-е-е...»
Мовив хаджі: — Бач — вітають тебе! —
Аж заїкнувся зрадільний імам:
— Всіх... п'ятдесят... він одписує... нам? —
Вогнище гніву в імама згаса.
— Так не зови ж його псом, того пса!
Братом назви його, другом моїм!
Де він лежить? На могилу ходім!
Сам на могилі його дорогій
Буду коран я читати святий!

Київ, 1952

НЕ ЛЮБО — НЕ СЛУХАЙ!

(Білоруська народна казка)

Один панок —
Сухий пеньок —
Був дуже ласий до казок:
Ото розвісить вуха —
Та й слуха, слуха, слуха,
Від нічого робить, з безділля...
От раз, коли була неділя,
Покликав він до себе батрака,
На стіл насипав золота копичку
І каже: — Справа ось яка,—
Потіш мене — придумай небилічку!
Придумай байку — та таку чудну,
Таку брехеньку розкажи мені,
Щоб я гукнув: «Брехня!»
Отак гукну —
Все золото твое. А ні,
Як не скажу «брехня»,— то знай:
Шмагатиме тебе нагай!
Ну — як?
— Добро,— сказав батрак,—
Почну брехати, якщо так.
Чимало в світі я ходив,
Чимало бачив різних див..
Щоб збутися біди-напасті,
Найнявсь я в папа бджоли пасти.
А бджіл було тих — сто роїв!
Я забував, чи пив, чи їв,
Щоранку ж рахувать їх треба —
Чи всі вони, ті бджоли, в тебе?

А ввечері — загнати в кліть
І кожну бджілку подоїть...—
Пан слухає, всміхнувшись криво:
— Можливо, й правда... Все можливо.—
Батрак розмову зупиня,
У чубі шкрябає густому
Й продовжує: — Якогось дня,
Пригнавши бджіл отих додому,
Став рахувати по звичаю —
Дванадцятьох не вистачає!
У мене очі аж погасли,—
Невже в болоті де захрясли?
Пішов шукати між латать...
Дивлосьь — одинадцять летять:
Поранені, боки в крові,
Летять додому ледь живі...
А де ж дванадцята бджола?
Йду далі — річка пролягла,
А за рікою — вовча згряя
Бджолу на шмаття роздирає!
Побіг чимдуж на поміч їй,
Бджолі дванадцятій моїй.
Підбіг за мить до верболозу
Та й став: немає перевозу.
Схопив себе за чуба — смик! —
І перекинувсь на той бік.—
Пан очі вирячив, як рак:
— Усе можливо... Може, й так.
— Упав я, в землю вгруз по груди,
Тик-мик — не вилізу. Що буде?
Додому кинувся мерщій,
Узяв залізний заступ свій
І став одкопувать себе.
А вовк насів бджолу — скубе...—
Мигають в пана очі ситі.

— Усяк буває,— каже,— в світі.
— Так от: я до бджоли підбіг,
Дивлюсь — лежить без крил, без ніг:
Всю вовча зграя покусала,
Висить, мов клоччя, з неї сало...
Бджолу дорізати довелось.
І — може, не повірить хтось? —
П'ять бочок сала ми взяли
З тієї бідної бджоли! —
Пан слухає, всміхнувшись криво:
— Можливо, й правда... Все можливо.
— Вночі згадав, сплячи в stodолі,—
Забув бджолині ж кості в полі!
Ой лятимуть косарі,
Якщо порвуть об них косу...
Прокинусь вранці на зорі,
В рівчак ті кості занесу!
Пішов у поле, взяв кістяк
Та як пошпурю геть від себе!
Один кінець угруз в рівчак,
А другий — вперся аж у небо...—
Пан очі вирячив, як рак:
— Усе можливо... Може, й так.
— Я став на той кістяк і ну
Видряпуватись в вишину.
Вилазив усе вище, вище,
І от — на небі! Вітер свище...
По небу йду... Хмарки внизу...
Аж чую — галас поблизу —
В дворі якімсь, біля причілку,
Святі гуляють: п'ють горілку,
Їдять ячню, масло, сало...
І так святих вже розібрало —
Хто гопака танцює, хто
На гроші грає у лото...

Минув я п'яних — хай їм біс,
А то іще розквасять ніс...
І далі йду. Напроти — дім,
І двері навстіж. Що ж у нім?
Заходжу — аж у хаті тій
Хропе під лавою святий.
Папаха золота на лаві
З камінням дорогим в оправі...
Схопив я шапку, вибіг з хати
Та — за ворота, та — тікати!
Проснувся святий, зиркнув убік —
Немає шапки... Знявся крик,—
Усі святі, а з ними й він
Летять за мною навздогін...
Шукаю — не знайду ніяк
Те місце, де стоїть кістяк.
Внизу пливуть хмарки перисті...
«Як,— думаю,— із неба злізти?»
Дивлюсь — мотузка тут лежить.
Схопив, до дерева умить
Прилаштував її як треба
Й почав спускатися із неба.
Спускаюся — кмітливість ловка!
Але — кінчається вірówka,
А до землі ще далеченько,
А ті святі уже близенько...
Тут розгубивсь я в акурат,—
Рвонув мотузки верхній шмат,
Одрізає, доточив униз
Й спустився десь у верболіз...—
Мигають в пана очі ситі.
— Усяк буває,— каже,— в світі.
— Спустивсь, дивлюсь на все здаля —
Чужі і люди, і земля...

В очах мені одразу смеркло,
«Ну,— думаю,— попав у пекло!»
А тут ще й мжичка чи туман...
Йду далі, примічаю все.
І раптом — сниться чи обман? —
Ваш батенько — покійний пан —
Обшарпаний... свиней пасе!
— Свиней? Мій батько? Брешеш, хам!
Брехня! — й з-за столу пан встає...
Всміхнувсь батрак: — Тим гірше вам!
Я — виграв! Золото — моє! —
Опам'ятався пан — отак
Перехитрив його батрак!
Віддав те золото панок:
— Не буду слухать більш казок! —
Всі люди, що були в дворі,
Сміялись з пана в тій порі!
І навіть бабусі глухі
І ті аж прискали: — Хі-хі!
Собаки гвалт зняли: — Гав-гав,
Наш пан міх золота програв!
Горланив півень в курнику:
— Хвала і слава батраку —
Ку-ку-рі-ку!!!

Осипенко, 1951

ПАН ПШИК

(Латиська народна казка)

Жив-був пан,
Багатій-пузач,
Ніякий жупан
Не налазить, бач?
Їв за раз півбика,
Гусаком вечеряв.
Не бува в бідняка
Отакенних черев!
Голова — диво див! —
Не вмістить в портреті...
Пішки пан не ходив —
Їздив у кареті!
Їздив пан та катавсь —
Всюди честь і шана...

Поламалася раз
Карета у пана.
Як не сяде — валя,
І не взнать секрету.
Просить пан коваля:
— Полагодь карету! —
А коваль, хлопець гож,
Каже: — Можна, чого ж? —
Гуп-дзень, гуп-дзень
Рано-пораеньку,
Б'є-кує цілий день
Бравий коваленко.
Тут цвях, там ухналь —
Все уміє коваль!
У карету пан сідає.
— Скільки? — пан його питає.

А коваль без зайвих слів:
— Сто рублів!
— Сто рублів? За цей шкарбан?
Це ж бо здирство! — каже пан.
А коваль сміється...
Злість
Розпирає пана.
Заплатив. Не п'є й не їсть,
Голова — мов п'яна.
«Треба вигнать коваля,
Іч, по скільки заробля!..»
Й каже кучерові: — Іч!
Коваля проженем.
Придивлюсь — і за ніч
Стану сам ковалем.
Стук-дзвяк,
Стук-дзвяк,—
Хіба я не можу так?
Гуп-дзень, гуп-дзень —
Йі сто карбованців щодень! —
Вигнав з кузні коваля.
Став, прохожих підмовля.
От прийшов селянин
З Голодного Луга.
— Скуй мені,— каже він,—
Лемеша до плуга!
Ось залізо...
— Самі
Знаємо! Не з лісу! —
І до кучера: — Дми,
Розпікай залізо! —
Розпекли. Голубий
Жар у горні. Клекоть.
Й каже дядькові: — Бий,
А я буду хекать!—

Б'є, кує чоловік,—
Яке його діло?
Доти молотом пік,
Поки почорніло.
— Зря кували...
— Самі
Знаємо! Не з лісу! —
Й знов до кучера: — Дми,
Розпікай залізо! —
Знов печуть на вогні,
Палять скільки влізе.
Глянув дядько: — Е, ні,
Так ми,— каже,— дурні,
Спалим все залізо.—
І до пана: — Самі ж
Бачите: із цього
Вже не вийде леміш —
Погоріло много.
— Як не вийде? Сліпий? —
Зпову жар і клекоть..
— Ану, кучере, бий,
А я буду хекать! —
Хека пан, кучер б'є,
А скувать не може.
Й каже пан: — Це твоє
Залізо не гоже.
Обійдешся в сівбі
Й без плуга. Допіру
Краще,— каже,— я тобі
Викую сокиру! —
Каже дядько: — Нехай!
Злидні в нас відомі,
І сокира, вважай,
Знадобиться в домі.

Тільки ж знов щоб...
— Самі
Знаємо! Не з лісу! —
И знов до кучера: — Дми,
Розпікай залізо! —
Знов печуть... Кучер, знай,
Дмуха в піддувало.
Взявся пан кувати та й
Став: заліза мало.
И каже дядькові: — Ніж
Кувати сокиру,
Краще викую ніж —
Драти вівцям шкіру.
— Якщо так — хай і так,
Злидні в нас відомі.
Ніж — це теж, знає всяк,
Знадобиться в домі.
Тільки ж знов щоб...
— Самі
Знаємо! Не з лісу!
Ану, кучере, Дми,
Розпікай залізо! —
Крекче пан, клепле сам...
Хекав, стукав, дзвякав,
Коли зирк — заліза там
Як той кіт наплакав!
Бачить пан — хоч бий, хоч ріж,—
Кепське в нього діло.
И каже: — Ні, не вийде ніж,
Скую тобі шило.
— Якщо так — хай і так,
Злидні в нас відомі.
Шило теж, знає всяк,
Знадобиться в домі.

Тільки ж знов щоб...
— Самі
Знаємо! Не з лісу!
Ану, кучере, дми,
Розпікай залізо! —
Кучер дме, роздува,
Клепле пан — гарячка!
Гульк, зосталась...— овва! —
Мала залізячка.
Закипає в пана злість.
Знов залізо розпик
Й каже: — Хочеш, замість
Шила викую пшик? —
І схопив ту залізячку
Та в шаплик,
А вона як зашипить
На всю кузню:
Пши-и-ик... Одяг жупан.
— Ну, плати! — каже пан.
Дядько погляд звів, як пуд.
— Я? Платить? За що?
— За труд!
За леміш,
Сокиру,
Ніж,—
Замовляв мені ж?
Шило й пшик скувають велів?
Отже, з тебе сто рублів! —
І сказав тоді бідак:
— Добре. Будь по тому.
Приїжджай, якщо вже так,
До мене додому.
Гроші ці не по плечу —
Пшеницею заплачу!

Кучер плату забере ту...—
Добре. Пан запряг карету,
Жінці — морг, і дітям — морг:
— Ідем з кучером по борг! —
Радість пана аж трясє,
Мчить карета по шосє,
Пан у кучера й питає:
— А чи візьмем зразу все? —
Каже кучер: — Заберем!
А не влізе — в оберем.
А не влізе — ще поїдем...
Гарно бути ковалем! —
Мчить карета все біжком,
Цьвохка кучер батіжком,
Іде пан, навчає хлопця:
— В хлів я сам піду з мішком.
Я вже кращє знаю, скільки
За роботу треба взятъ.
А твоя задача — тільки
Біля хліва не дрімать.
Коли скаже дядько: «Досить»,—
Ти кричи: «Іще давай!» —
Ти кричи: «Щє й кучер просить,
Хай і мій там буде пай!»

Добре. В'їхали до двору.
Стрів їх дядько, як гостей.
От заходить пан в комору,
Аж тут трое з-за дверей
Хап його за чуб — та в пику,
В землю бух — та батога!
Платить дядько пану Пшику —
Батогом його шмага...
Закричав би пан, так поряд
Кучер... Сором за свій стан...

А його ще дужче порюты!
Зціпив зуби, терпить пан.
Й каже дядько хлопцям: — Доситы! —
Коли чує — кучер просить:
— І за мене підсипай!
Хай і мій там буде пай!
— Вважим просьбу чоловіка,—
Каже дядько... Знов беруть,
Знов лупцюють пана Пшика —
«Пайку» кучера дають...

Іде битий пан додому.
— Ех, і,— говорить,— гультяй!
А якби тебе, сірому,
Так? А ти: «Іще давай!» —
Аж скривився пан од болю...
Чмихнув кучер у кулак:
— Я ж виконував лиш волю
Пана... Пан же вчили так!..—
Каже пан: — Тебе б сбзем
Догори жупаном...
Ні, не хочу ковалем,
Хочу бути паном!

Гуп-дзень,
Гуп-дзень
Рано-пораненьку,
Знов кує день у день
Бравий коваленко.
Тут цвях, там ухналь —
Все уміє коваль!

Що скувать не звелю —
Зробить, радує всіх.
Честь і слава ковалю!..

А про пана? Сміх і гріх.
Он його карета їде,
А за нею — чули крик? —
То біжать за паном діти:
— Пшик!
— Пшик!
— Пан Пшик!..—
І показують язик.

Київ, січень — лютий, 1946.

НАЙДУЖЧИЙ У СВІТІ

(Сванська народна казка)

У горах, між урвищ і скель,
Юнак полював — Бімурзель.
Насунула хмара похмура,
Закутала перевал...
Стрів хлопець над урвищем тура
І вбив його. Наповал.
Враз небо немов розколсось,
Ударив страшений грім,
І вогненний блискавки колос
Завихривсь на дубі старім,
І дуб, що простояв віки,
Умить розлетівсь на тріски!
— О Блискавко в чорнім зеніті,—
Промовив поважно юнак —
Ти, мабуть, найдужча у світі!
Подай мені тільки знак —
В дарунок за силу й красу
Я тура тобі піднесу! —
І чує він слово гаряче:
— Ти помилився, юначе!
Я, Блискавка в чорнім зеніті,
Я — не найдужча у світі!
Он бачиш — Ельбрус? Сто століть
Колю його стрілами,— він стоїть,
Корінням у землю вгруз..
Найдужчий у світі Ельбрус! —
Пішов Бімурзель до Ельбруса!
В Ельбруса — чуприна руса...
І каже до нього юнак:

— Ти — в світі найдужчий,— це так?
Ти в небо підвівсь вище хмар,
Ти, кажуть, над горами — цар!
Шле сонце тобі свій найперший цілунок...
Прийми мого тура в дарунок! —
Промовив Ельбрус із блакиті:
— Ні, я — не найдужчий у світі!
Найдужча у світі — Вода!
Вода мене їсть, роз'їда,
Диви, як граніт мій розмила...
Вода — наймогутніша сила! —
Зліз хлопець у прірву глибоку,
Звернувся до гірського потоку:
— О Водо з потоків гірських,
Ти, кажуть, найдужча за всіх!
Прийми в подарунок, Волице буре,
Од мене убитого тура! —
Дзюркоче Вода з круч гірських:
— Я не найдужча за всіх.
Найдужчі у світі — Тучі летючі!
Я — лише дочка тієї Тучі.
Туча летюча родила мене.
Туча, де схоче, мене жене...—
Зійшов Бімурзель на кручі
І каже: — Привіт вам, Тучі!
Блискавка з Туч спада,
Родиться з Туч вода,
Тучами гори повиті...
Тучі — найдужчі у світі!
Хвалю тебе, Тучо, за силу твою,
Тобі свого тура дарую! —
— Ні,— мовить до хлопця Туча,—
Я квола, я не могуча,
Я — баба у сірій світі, ...
Я — найслабша в світі.

Вітер із краю до краю
По небу мене ганяє,
Жбурляє, неначе сміття...
Немає од вітру життя!
Вітер всі Тучі по небу витер...
Найдужчий у світі — Вітер!

Спустився юнак до осель.
— Ей, Вітре! — гукнув Бімурзель.—
Ти хмари по небу ганяєш,
Дуби до землі нагинаєш,
Ти — в світі найдужчий,— ого —
Даю тобі тура свого!
— Ні,— каже зітхаючи Вітер,—
Не я найсильніший у світі.
Хоч як я не вію згори, а — диви —
Не звію цієї Трави,
Не вирву це зілля зелене...
Трава, мабуть, дужча за мене! —
Юнак, ці почувши слова,
Сказав: — О зелена Трава!
Підслухав я чутку нехитру,
Що ніби ти — дужча од Вітру!
В дарунок,— промовив юнак,—
Я тура даю, якщо так! —
Шепоче Трава серед тиші:
— Якби я була найсильніша,
Не їли б мене Барани,
Мене б не топтали вони...
А так — що травиця? Бур'ян...
Найдужчий у світі — Баран!

Пита Бімурзель Барана:
— Це правду говорить вона,

Що ви, Барани гордовиті,
Найдужчі за всіх у світі?
Невже доведеться в журбі
Віддати цього тура тобі?
— Ні,— мекнув Баран біля вух,—
Найдужчий у світі — Обух!
Всяк час — серце в нім кам'яне —
Він може убити мене,
Щоб зшити із мене кожух...
Найдужчий у світі — Обух! —
Кричить Бімурзель — вже не слуха,
Гукає-питає Обуха:
— Скажи мені — і не крути! —
Невже найсильніший — ти?
Як ти, значить — бий тебе грім! —
Цей тур зараз буде твоім.
— Я чую, іще не оглух,—
Мисливцеві каже Обух,—
Найдужчий не я, а Миші!
Миші,— скажу так, як є,—
Згризли усе топорище моє!
Безсилий я, брат, проти них...
Миші — найдужчі за всіх! —
Регоче юнак: — Брехні суцці!
Миші у світі — найдужчі? —
І, регіт не стримавши цей.
Пішов Бімурзель до Мишей.
— Невже,— загукав до Мишви,—
Найдужчі у світі — ви?
Невже ні за цапову душу
Вам тура віддать свого мушу?

Пищать перелякано Миші:
— Ми в світі за всіх найслабіші...

Кіт мурий у домі тут е,
Він жить нам, Мишам, не дає!
Він ловить нас, душить і їсть,
Хазяїну, звісно, користь.
А нам, як уловить, то — квіт...
Найдужчий у світі — Кіт!

У двір Бімурзель заверта,
Зове-викликає Кота:
— Киць-киць! —
А із припічка: — Няв! —
Біжить, муркотить, хвіст підняв...
— Та це,— каже хлопець,— ти — Кіт,
Якого боїться весь світ?
Тобі,— каже,— мура шкура,
Я мушу віддати свого тура?
Це ти.. —
Кіт ізвивсь, як змія,
І каже мисливцеві: — Я!
Я,— каже,— сильніший за всіх,
Мишей тих душу, наче бліх!
Я спритний, я смілий, я...
Мов лук, гнеться спина моя!
Мов полум'я — очі вночі,
А кігті мої — як мечі!
А зуби — гостріші за ніж...
Давай мені тура скоріші!

Як крикне юнак на Кота,
Як схопить його за хвоста.
— Брись! — каже юнак.— Бо як дам!..—
Взяв тура і з'їв його сам...

* * *

Всміхалося сонце в росі,
Вітали мисливця усі..
Злились голоси воедино —
Гір, вітру, потоків гірських.
— Навік тобі слава, Людино,
Ти в світі — найдужча за всіх!!!

Осипенко, 1951

ЦАР ТРОЯН

(Болгарська народна казка)

1

Був цар у давнину. От раз,
Уставши не на тую ногу,
Віддав катам такий наказ:
«Рушать негайно у дорогу
І всіх старих — міщан, селян —
Доценту знищити!..

Цар Троян»

«Яка від старика корість?
Не сіє і не косить жита,
А знай — готове тільки їсть...
Без них нам краще буде жити!» —
Так думав цар. За кілька днів
Усіх убивли стариків.
Плач нісся по державі всій...
Та царська лють хоч як роз'ярена,—
Зоставсь-таки один старий.
Хто? Батько одного боярина.
Його сховав надійно син.
Ніхто не знав, де дівся він.

2

В царя жорстокого того
Був дикий кінь — кусавсь, брикався,
З сідла скидає хоч кого!
Сам цар Троян коня боявся.
Ніхто не може зладить з ним,
З тим огирем його страшним!
Микитив цар і так, і сяк,—
Покликав у палац чаклунку.

— Коня мого приборкає як? —
Подав їй дорогого трунку...
Відповіла: — Вели з піску
Зсукать вірвовку — та таку,
Щоб нею із'язать коня...
Кінь миттю, наче по наказу,
Сумирним стане, мов ягня.
— Бояри! — цар гукнув одразу,—
На завтра ж довгу та в'язку́
Дістать вірвовку із піску!
А ні — всім голови зітну!..—
Задав їм цар головоломку!
Хто ж може знати таїну,
Як із піску зсукать вірвовку?
Додому йшла товпа бояр...
Усіх їх завтра стратить цар.
Прийшов і той з сумним чолом,
Що батька вирвав від загину.
Старий спитав у нього: — Чом
Такий засмучений, мій сину? —
Син розказав. А батько знов:
— Не бійся. Вихід я знайшов!
Як завтра цар спитає вас:
«Вірвовка де?»
Скажи: «Владико!
Ії ми зробим в цей же час,
Зсукати — діло не велике,
Але не знаєм,— от в чім суть,—
Яка вона повинна бути?
Тонка чи грубий мотузок,
Без кольору чи кольорова?
Дай спершу, царю, нам зразок...» —
Троян, таке почувши слово,
Промовив: — Правду кажеш ти,
Та тільки — де ж зразок знайти? —

Зостався цар ні в тих ні в сих!
Немає ж бо зразка такого...
Помилував бояр усіх...
Премудрі ті бояри в нього!

3

А незабаром — знов біла:
Страшна посуха навіда.
Куди не стань і не піди —
Пройшло посухи чорне рало:
Трава, дерева і плоди —
Усе живе повигорало.
Криниці висохли, річки,
Корови дохли і бички...
Жах охопив царя, людей,
Всі молоді зробились сиві:
«Як пережити рік оцей?
Де взять насіння на посіви?»
Микитить цар: «Хоч круть, хоч верть —
Голодна наступає смерть».
Покликав знов своїх бояр.
— На завтра мусите рішити,
Чим свій поповнимо амбар?
Де на посів дістанем жита?
А не придумаєте — все:
Меч завтра голови знесе! —
І знов повісили носи,
Додому ідучи, бояри:
«Яку тут відповідь даси,
Чим засівать озиме, яре?»
Помітив батько: знову син
Засмучений... З яких причин?
— Що сталося? — спитав. — Недуж? —

Син відповів: — На цей раз, тату,
Не допоможете.
— Чому ж?
— Цар наказав зерна дістати —
Насіння для сівби. А де?
Нема зерна у нас ніде!
Старий всміхнувся: — Не журись!
Скажи цареві: «Буде жито!»
Нехай накаже людям — скрізь
Усі мурашники розрити:
В них — повно жита! Від душі
Його збирали мураші.—
Це правду говорив старий!
Пішли негайно люди в поле,
Скрізь, де мурашник не розрий,—
Бери зерна хоч повні поли!
Радіє цар: «Кінець біді!»
Спитав боярина тоді:
— Скажи мені, хто той мудрець,
Що дав тобі таку пораду? —
Боярин побілів, як мрець:
«Збрехати чи сказати правду?»
— Не смію говорити все ж,
Бо голову мені знесеш.—
Цар мовив: — Жодна не впаде
З твого чуба волосина,—
Кажі, хто він мудрець той? Де?
Його прославить вся країна! —
Признавсь боярин (не хотів):
— Сховав я батька від катів.
Порушив, царю, твій наказ,
Що всіх карає без пощади...
І перший раз,
І другий раз —
Це батько мій давав поради!

І про віршовку із піску,
І про зерно в цю мить важку...

І видав цар тоді Троян
Новий закон: любить однині
Старих людей — міщан, селян...
Пошана й честь старій людині!
На вулиці зустрінеш — знай:
Вклонися їй,
Дорогу дай!

Коктебель, вересень, 1962

СОБАЧА ГРАМОТА

(Чеська народна казка)

А чеські ви казки чувáли?
У мене повні їх чували
Лежать в залізній скрині в тиші,
Щоб часом не поїли миші.
Поїли ж грамоту собачу...
Ви посміхаєтесь, я бачу?
А от — поїли, тряця їм!
Про це я вам і розповім.

Жили-були собі собаки —
Рябки, Сірки, Барбоси всякі,
Овчарки, пуделі, бульдоги,
І капловухі, й довгоногі,
Хорти, і гончі, і лягаві,
Як бубон голі, й кучеряві,
Боксери, сенбернари горді,
І тупорилі, й гостроморді,
Породисті й дворняги прбсті,
І довгохвості, і безхвості,—
Усяка, словом, собачня,
Яка щоночі і щодня
По ширій дружбі — не за плату. —
Двір стерегла людський і хату.
Собака ще в прадавній днині,
Як вірний друг, служив людині!
Дали собаці право люди
Допомагати їм усюди:
Удома і на полюванні,
А «гості» з'являться незвані —

В саду, на полі, біля хати
Добро від них оберігати!
Була на схованці в Рябка
Й бумага — грамота така:
Собака тільки має право
Служить людині. От в чім справа!
Всіма очима,
З усіх ніг
Рябко ту грамоту стеріг!
Пишались цим собаки правом!
Якийсь дворняга кроком бравим
Ходив — хвіст бубликом:
— Гав-гав!
Ніхто не відбере цих прав! —
Хвіст бубликом, в очах усмішка...
Як заздрила собаці кішка!
Чому у кішки, зокрема,
Такої грамоти нема?

Вночі, при місяці, край саду,
Зібралися кішки на раду:
Хвостаті, люті, очі світяться,
Нявчать, муркочуть проти місяця...
Й кошача вирішила рать:
В собак те право відібрати!
— Як? — нявкнуло котя смугасте.
І старший кіт сказав:
— Украсти! —
Послали злодія-котяру
І він поцупив з-під амбару
Собачу грамоту в Рябка,
Коли той бігав до ярка
З своєю Найдкою гуляти...
Кіт — за бумагу,
Та до хати,

Та по драбині — й на горище!
Сховати якомога вище —
Десь під ячмінь чи під овес,
Щоб не знайшов ніякий пес!
Сховав ту грамоту — і гайда! —
Ніхто тепер її не знайде!

А на горищі у ті дні
Водились миші в ячмені.
Скрізь нишпорили кожну мить,
Аж гульк — там грамота лежить.
Зраділи, бігають, пишцять:
— Собача грамота!
— Й печаты!..—
І стала думати мишва,
Як їм привласнить ці права?
Сказала миша головна:
— Із'їсти,— і ніхто й не взна!
Тоді це право їх старе
Ніхто у нас не відбере! —
І рішення прийшло само:
— З'їмо цю грамоту!
— З'їмо!

Столи стоять, блищить паркет —
Зібрались миші на бенкет,
Зібралися малі й старі
В найбільшій мишачій норі.
На перше був чудесний суп
З дрібних яечних шкаралуп,—
Сидять, хрумтять: хрум-хрум...
На друге —
Котлети з кінської попруги!
На третє — не пісний овес,
На третє в них — делікатес:

Хрумтять, смакують — благодать! —
Собачу грамоту їдять.
Столи, свічки, серветки білі...
Всю грамоту за вечір з'їли!

Не відали про це собаки,
Затуркали їм люди баки:
Двір стережи, гарчи на всіх
(Господар любить тільки злих!).
Овець паси,
Впрягайся в сани,
Рятуй, кого пурга застане,
На звіра полювать іди,
Винюхуй злодія сліди,
Будь санітаром в дні війни,
І все — собаки,
Все — вони!
Собака вдома і за плугом,
Собака — скрізь людині другом!

І враз хазяйський пес Букет
Пронюхав, що в мишей банкет.
— Зібрались,— кажуть,— хресь та хресь —
Їдять там грамоту якусь...—
Завили пси на сході сонця,
Та до Рябка — до охоронця
Своєї грамоти: — Гав-гав,
Де грамота, що вартував?..
Рябко — тик-мик,
В амбар, в підвали...
Признавсь Рябко:
— Кішки украли!

Собаки з всіх доріг-стежók
Накинулися на кішок,

Гарчать, скавчать: — Кусі їх! Рви!
Де грамоту поділи ви?
— Гав-гав!
— Няв-няв!
— Гав-гав!
— Няв-няв! —
Війна зчинилась з-за тих прав!
Кішки — тікати, так і сяк,—
Життя немає від собак!
Застукають між підворіть —
Від кішки тільки шерсть летить!
Дере кішок собача стать.
— Віддайте грамоту! — кричать.

Зібралися кошачі збори,—
Розлад, і чвари, і докори...
І, щоб позбутися їм смуги,
Рішили грамоту вернути.

Послали злодія котяру,
Що вкрав ту грамоту з амбару;
Кіт — на горище
Та в ячмінь —
Немає грамоти. Амінь!
Кіт під овес — нема... В ту пору
У мишачу заглянув нору —
Свічки горять, блищить паркет,—
На повний хід іде бенкет!
Столи, серветки білі, крісла...
Всю грамоту мишва вже згризла!
Мишва компанія метка —
Не залишила і шматка...

Усі кішки і кіт оцей
Накинулися на мишей,

Ға грамоту — попробуй відери —
Всю з'їли.
З літери до літери!

* * *

Тому ото, скажу вам нишком,
Собака ненавидить кішку,
А кішка має злість ще злішу:
Де не піймає —
Душить мишу!

Карлові Вари, лютий, 1962

ЧАРІВНИЙ РІГ

(Французька народна казка)

Дроворуб, веселий Жан,
Повертався з лісу.
Бачить — Кізка у капкан
Попалася, де платан
Кинув тінь-завісу.

Та красива ще ж яка.
Не бачив такої!
Біла вся, мов з молока...
— Визволь! — Кізонька гука
Мовою людською.

Зупинився Жан. «Дива́...
От лиха личина!
Кізка знає всі слова,
Розмовляє і кива,
Наче та людина».

Погляда туди й сюди,
Зазирає в вічі.
— Не жахайся, підійди,
Визволь,— каже,— із біди,
Добрий чоловіче!

Виріс ти між цих просік,
Маєш мужню вдачу.
Визволь! Не забуду евік...
Чи до послуг ти не звик?
Я тобі віддячу!

Що робити? Пожальв —
Вийняв з пастки Кізку.
— Бігай в лісі, між полівл!..—
Уклонилася без слів
Дроворубу низько.

Уклонилася до ніг:
— В знак подяки, Жане,
Чарівний дарую ріг.
Тільки щоб його берігл..
А як скрутно стане,

До порога підійди,
Засурми з порога,—
Я з'явлюся, мов з води,
Визволять тебе з біди...
Не жартуй із рогом!

Клич мене, як сам собі,—
Проказала тихо,—
Не зарадиш в боротьбі...
А покличеш так, аби,—
Буде тобі лихо!

Радий Жан пригоді цій,
Пішов по стежинці...
Дома ріг цей чарівний,
Розказавши тайну їй,
Показує жінці.

Ріг повісив на стіні,
Знов у лісі дига...
Потекли за днями дні.
З бідняка вони скрутні —
Не буває й хліба!

— Кізку викликати нам,—
Жінка говорила,—
Хай поможе бідакам...
— Обійдуся, Жанно, сам,
Є ще в мене сила!

І помітив сам собі
Дроворуб на подив:
Як не ждять, що хтось тобі
Допоможе в боротьбі,—
Сам з біди виходив!

Покладайся на свою
Віру — все побореш!
Мужньо, Жане, стій в бою!..
Але жінку враз твою
Саме у ту пору ж

Стьобнула, немов батіг,
Цікавість жіноча:
«Що, як спробувать цей ріг,
Поки Жан прийти не встиг?..»
Перевірять хоче

Жанна ріг цей чарівний:
Правда, що на виклик
Прийде Кізка? Може, їй
Жан збрехав у хвили тій?
І до губ незвиклих

Ріг взяла, замість дуди,
Засурмила різко...
Перед нею, як з води,
Виручать її з біди
Появилась Кізка.

Уклонилась: — Чим тобі
Прислужуся, жінко? —
Сором Жанні, далєбі,
Засурмила ж так, аби...
Розсміялась дзвінко:

— Я стомилася. Знесли
Мені в хату дрова...
Я родилась для краси!
Пишні в мене дві коси
Її сама чорноброва...—

Кізку, що прийшла з добром,
Злість взяла велика.
— Жарт удавсь твій не цілком...
Не послухалася чом
Свого чоловіка?

Викликати — де ж біда? —
Не було потреби...
Хай же будуть, для стида,
Чоловіча борода
І вуса у тебе!

Зникла Кізка, й слід по ній...
В тую ж мить у Жанни
Виросли (о жах який!)
Бороди гайок густий.
І вуса вівсяні.

Сльози в неї на очах...
Жан її такою
І застав, усю в сльозах.
Глянув — вуса в Жанни? Жах!
Жанна з бородою?

І заплакав з горя Жан.
(Не плакав з колиски!)
Налетів біди буран...
Аж тепер, в скрутний цей стан,
Викличе він Кізку!

Кізка це зробила їй,
Кізка й зняти в змозі...
Взяв він ріг той чарівний,
Засурмив... і в хвили тій —
Кізка на порозі.

Появилась, мов з води:
— Що потрібно, Жане?
— Виручай мене з біди:
Позбав Жанну бороди,
Вуса знищ вівсяні!

Не карай жорстоко так
Мою Жанну люблю.
Легковажність — жінки знак...
Хай розквітнуть знов, як мак.
Її щоки й губи!

Зніми кари ці страшні!
Жанна — знають люди —
Була гарною мені
Дружиною усі дні...
Хай такою й буде!

Мовить Кізка: — Буť тому!
Все зроблю для тебе.
Але ріг назад візьму...
Та й мене уже саму
Хликать більш не треба!

В щастя кращу із доріг
Сам шукай, будь ласка...—
Жан отямитись не встиг —
Зникла Кізка, зник і ріг,
Кінчилася й казка...

Ірпінь, 1958

ЗМІСТ

Лірика праці і бою. *Валентин Бичко* 5

БЛАГОСЛОВЕН МІЙ ОТЧИЙ ДІМ

Навіки поріднив нас Ленін	32
Я славлю народження Леніна!	35
Тут Ленін жив	36
Хай славиться Ленін навіки-віків!	39
Я — комуніст	41
Ода Конституції	44
Говорить Москва!	45
Мій отчий дім	47
Москва, годинник б'є дванадцять...	49
Сад	51
В саду імені Першого травня	53
Рідний Київ	55
На Івана на Купала...	57
Ялинка	59
З ким я дружу	61
Високосний рік	62
Чим більше бачив я світів	63
В своєму селі	64
Стояв Шевченко над Невою	66
Сіль землі	68
Подорож на Чернечу гору	70
Ми голос почули твій, мамо!	72
Ой трембіти, грайте лунко	74
Станція Туманян	76
Пам'ятник Зої Космодем'янській	78
Шведська могила	80
На концерті «Мазовше»	82
Горький у Мануйлівці	84
Володимиру Сосюрі	89
Миколі Нагнибіді	91
Мій піонерський галстук	93
За долю світу я весь час в гривозі	95
Дніпро	97

Сонцеград	99
Переяславка	101
Царьов курган	103
Птахівниця Настя	106
Зима	108
Жнива	110
Яблуневий сад	117
Листоноша	119
Як Гриць Гринчишин своє щастя шукав	122
В лісі, в Краснокутському районі...	130
Засуха	132
Легенди	133
Якби у мене народився син	137
Жигтя — це пісня...	139

БОЇ, БОЇ, БОЇ

Я зберігаю під квартири ключ	142
Мати	144
Як спитає дочка про мене	145
Я вчора стрів дитя біля воріт...	146
І дівчата не виносили нам квітів	147
Смерть Гната Горбатенка	149
Сьогодні у мене свято	150
Біженці	152
Літо 1941 року	154
Волошки	156
Ніч перед боєм	158
Горобина	160
Лісові оселі	161
Штурм Великих Лук	163
Три берізки	165
Малюнок	167
Вір, моя хорошая...	168
Москва	169
Балада про солдатську підкову	171
Балада про журавлів	173
Спить перед боєм батальйон...	174
Дорбга в свято	176
Рушник	178
Вже проліски цвітуть	179
Балада про Ларивонову могилу	180
«Діти просили їсти...»	183
На захід ми ішли	184

Сонце травня	186	
У вічність слава двері їм відчинить		188
Хата	190	
Зять	192	
Наше щастя	193	
«Когось хоронили»	195	
На перехресті трьох доріг		196
Каска	197	
Естафета миру	198	
Я розмовляю, як солдат з солдатом		200

МІСЯЧНА ДОРІЖКА

Перед грозою	204	
Ревнощі	205	
Ніч над Удаєм	207	
«Вам легко мене пригадати...»		208
«Ти йшла гірською стежкою»		209
Лісова казка	210	
«Над крутою кручею...»	212	
Знов настане літо	213	
Любо нам з тобою	214	
Голуба шаланда	215	
В Карпатах	216	
Наталка	217	
«Святковою порошею...»	218	
Бабине літо	219	
Веснянка	221	
Весна	222	
Перше побачення	224	
Я вікно зачиню	226	
Дві пісні	227	
Сонце	230	
Ніч є ніч	231	
Ранок	233	
В санаторії імені Чкалова		234
Місячна доріжка	235	
Рибачка	236	
Сніжок мете у Києві	237	
Ніч у поїзді Київ — Москва		239
В милого сорочка біла	240	
Зозуля	241	
Весілля	242	

З циклу «Тобі, кохана!»	246
1. «Скільки я разів...»	246
2. Морський характер	246
3. «День і ніч...»	246
4. Безсоння	247
«В небі над полями...»	249
«Ой у полі дві тополі...»	250
Дятел	251
«То шторм на морі...»	253
Літо	254
«Зозуля подавилася мандриком...»	255
«Таки і в Крим прорвалися дощі...»	256
«Люблю я труд...»	257
«Я стільки сонця в очі взяв...»	258
«Люблю той час...»	259
Лютий	260
Лижна прогулянка до Старої Рузи	261
«Тишина»	262
«Я люблю...»	263
«Яких тільки в лісі нема қолдորіа...»	264
Дві берізки	266
Годування чайок	267
На сінокосі	268
Вогники	271
Бажання	272
Весняний дощ	273
«Мороз — під тридцять»	275
Березень	276
Будинок творчості в Малєйці	277
«Нас, мужчин, жінки вважають гру- бими»	279
Дама з бульдогом	281
Сковородинівка	283

НА ДАЛЬНІХ БЕРЕГАХ

Дунай	286
Карлові Вари	288
Карловарські контрасти	291
Карловарська ваза	295
Лідіце	298
Влтава	300
Прага в травні	302
Дві зустрічі з Вітезславом Незвалом	303

Баварія з вікон вагона	307	
Готуюсь в подорож до Франції	309	
Привіт гобі, французька земле!	311	
Париж	312	
Вулиця Марі Роз	316	
Вогні неонових реклам	318	
На набережній Вольтера	322	
Сена	324	
Нотр-Дам	326	
В Луврі	329	
Ейфелева башта	332	
Єлісейські Поля	334	
Могила Невідомого солдата	336	
Булонський ліс	339	
Ніцца	340	
Монте-Карло	345	
Пабло Пікассо	348	
Марсель	350	
Шато д'Іф	353	
Арени Арля	355	
Долина Рони	357	
Ле Бо	359	
Петрарка тут жив...	361	
Старовинний герб Парижа	363	
Мій сувенір	364	
Спілкуйтесь, люди!	365	
В Альпах	367	
Прапорець Вітчизни	369	
Ліон	371	
Хто ти esi, мосьє?	372	
«Над Парижем небо голубе...»	374	
Версаль	375	
Зустріч в Монтре	379	
Біля Стіни комунарів	381	
Гробниця Наполеона	383	
Мадам, уже падає листя...	384	
Балада про негритянського хлопчика	385	
У Джібуті	388	

ПОЕМИ

Катерина	392
П'ятаки	408
Дівчина з Буковини	424

КАЗКИ

Лисячий хвіст	436
Довге ім'я	442
Дармоїд	447
Хвалько	452
Змія і Риба	456
Топорище	459
Один безбородий і два бородаті	462
Благочестивий імам	468
Не любо — не слухай!	471
Пан Пшик	476
Найдужчий у світі	484
Цар Троян	490
Собача грамота	495
Чарівний ріг	501

Иван Иванович Нехода

САД

Стихи, поеми, сказки

(На українском языке)

Видавництво «Дніпро»,
Київ, Володимирська, 42,

Редактор *С. М. Литвин*

Художник *В. І. Лопата*

Художній редактор *І. М. Гаврилюк*

Технічний редактор *Б. С. Куйбіда*

Коректор *С. І. Шевцова*

Надруковано з матриць Київського
поліграфкомбінату на книжковій
друкарні № 5

Комітету по пресі
при Раді Міністрів УРСР,
Київ, вул. Репіна, 4.

БФ 03256.

Здано на виробництво 29.IV 1970 р.

Підписано до друку 25.VI 1970 р.

Папір № 1. Формат 70×90¹/₃₂.

Фізичн. друк. арк. 16,0.

Умовн. друк. арк. 18,72+1 вкл.

Обліково-видавн арк. 16,734.

Ціна 2 крб. 25 коп

Замовлення № 815

Тираж 4000.

2 КРБ. 25 КОП.